

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF ● Altı Aylık Dergi

Cilt: 3

Sayı: 4

2019

Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Jön Türk Kongreleri
Oğuz Kaan

Türkiye'de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası
Ayşe Küçük

*Algılanan Kurumsal İtibarın İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi:
Şanlıurfa İli Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*
Ahmet Çakır – Ömer Faruk Gözoğlu

Paranın Geldiği Uç Nokta: Bitcoin
Emel Aba Şenbayram

*Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri
Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği*
Aziz İlğazi

ISSN: 2587-179X

ECONHARRAN

Altı Aylık Dergi Cilt 3 Sayı 4 2019

Harran Üniversitesi İİBF Yayın Organıdır

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF Dergisi

Sahibi

Harran Üniversitesi İİBF adına
Prof. Dr. Esra **Siverekli**

Editörler

Doç. Dr. Baran **Arslan**
Dr. Öğr. Üyesi A. Vahap **Uluç**
Dr. Öğr. Üyesi Hatice **Aztimur**

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Abdullah **Çelik** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Derman **Küçükaltan** Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit **Küçük** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil **Tügen** Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Nedim **Bayuk** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman **Karasu** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat **Demir** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa **Pirili** Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nihat **Falay** Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ramazan **Akbulut** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel **Kalaycıoğlu** ODTÜ
Doç. Dr. Nihat **Gültekin** Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz **Kılıçarslan** Anadolu Üniversitesi

Hakem Heyeti

Prof. Dr. Abdullah **Çelik** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Arif **Özsağır** Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ayça **Şimşek** Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erşan **Sever** Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Esra **Siverekli** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit **Küçük** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan **Yetkiner** İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin **Şen** Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal **Yıldırım** Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Nedim **Bayuk** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet **Karakaş** Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman **Karasu** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat **Demir** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa **Paksoy** 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Müfit **Akyüz** Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme **Narin** Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür **Çengel** İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan **Akbulut** Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Sadettin **Paksoy** 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin **Akdemir** Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Baran **Arslan** Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Bilsen **Bilgili** Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ceyda **Aysuna Türkylmaz** Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Dursun **Yener** Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan **Tokucu** Kars Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Gülten **Dursun** Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet **Cihangir** Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Meneviş **Uzbay Pirili** Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Nihat **Gültekin** Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz **Yıldırım** Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Selami **Güney** Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfettin **Aslan** Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Soner **Karagül** Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz **Demirhan** Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah **Taştekin** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdunnur **Yıldız** Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet **Çakır** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet **Kayan** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet **Terzioğlu** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aylin **Doğan** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe **Cebeci** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Begüm **Kösem** Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hamza **Erdoğan** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan **Türkal** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kasım **Kaya** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent **Kaya** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut **İnan** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet **Küçükkaya** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihat **Küçük** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz **Kaan** Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk **Demirkol** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgün **Biçer** Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sidar **Çınar** Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir **Öğüt** Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga **Dursun** Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Turgut **Ün** Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Volkan **Yakın** Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep **Müjde Sakar** Harran Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreterleri

Arş. Gör. Ali Burak **Aksungur**
Arş. Gör. Çiğdem **Çadırcı**
Arş. Gör. Ebru **Bilgin**
Arş. Gör. Emrah **Kıratoglu**
Arş. Gör. Erkan **Nur**
Arş. Gör. İbrahim Sezer **Belliler**
Arş. Gör. İlknur Yeşim **Dinçel**
Arş. Gör. İsa **Çelen**
Arş. Gör. Ömer Faruk **Bilbay**
Arş. Gör. Yasir **Küçükşahin**

Harran Üniversitesi İİBF Osmanbey Kampüsü
Mardin Yolu 22. Km. Şanlıurfa
04143181078 - 04143181438 (Editörler)
econharran@gmail.com

Yayımlandığı andan itibaren hakemli bir dergi olan Econharran Dergisi, Harran Üniversitesi İİBF tarafından yılda iki kere yayınlanır.

Dergide yer alan yazılardaki görüşler, yazarlara ait olup kaynak belirtilmek suretiyle alıntılanabilir.

Yayımlanması istenen yazılar, dergi yazım kurallarına uygun hazırlanmalı ve www.dergipark.gov.tr/econharran adresinden yüklenmelidir.

İçindekiler

Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Jön Türk Kongreleri
1

Oğuz Kaan

Türkiye'de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası
20

Ayşe Küçük

Algılanan Kurumsal İtibarın İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Şanlıurfa İli Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma
46

Ahmet Çakır – Ömer Faruk Gözoğlu

Paranın Geldiği Uç Nokta: Bitcoin
72

Emel Aba Şenbayram

*Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri
Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği*
93

Aziz İlgazi

EDİTÖRÜN NOTU

Dünyadaki hızlı değişimin sosyal bilimlere önemli yansımalarının olduğu bir düzlemde akademik çalışmalar da bu hızı yakalama telaşına kapılmış görünmektedir. Disiplinler arası sınırların her an yeniden inşası sosyal bilimlerde hızlı ve yeni yaklaşımları koştulamaktadır. Sosyal bilimler alanında yayın yapan dergimiz bu süreçte yenilenen algı ve anlayışları ele alma ve yansıtma çabasını tarihsel bağlantıları ve henüz yolun başında olmanın heyecanı ile sürdürmekte ve bunu paydaşlarıyla pekiştirmenin mutluluğunu yaşamaktadır.

Yayın/danışma kurullarının ve bu yeni sayıda hakemlik yaparak katkı sunan değerli akademisyenlerin özenli çalışmaları sonucu sizlere dergimizin dördüncü sayısında beş değerli makale sunuyoruz.

Bu sayımızda ilk olarak; siyasi gelişmelerin tarihsel bağlantıları incelenmeden eksik değerlendirileceği kurgusu ile hazırlanmış olan “Türk Siyasi Tarihinde Jön Türk Kongreleri” başlıklı makaleye yer verdik. Türkiye’nin siyasi tarihine olumsuz bir miras bırakan ve bugünkü vesayetçi anlayışın temellerini atan bir yaklaşım olarak değerlendirilen Jön Türk hareketi ve onun siyasi tarihe ve bugüne etkileri Oğuz Kaan tarafından değerlendirilmiş.

Ayşe Küçük 1980 sonrasında Türkiye’nin toplumsal ve siyasi değişimine yer verdiği “Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişim: 1980 ve Sonrası” başlıklı çalışmasında, siyaset ve toplumsal değişimin birbirini besleyen süreçler olduğu saptamasını yapıyor. 1980 sonrası toplumsal değişimin belirleyicileri olarak iç ve dış dinamikleri vurguluyor. Toplumsal yapının yeniden biçimlenmesi sürecinde ekonomi ve siyaset alanında yaşanan gelişmeleri iç dinamikler başlığında ele alan yazar küreselleşmeyi ise dış dinamikler bağlamında değerlendiriyor. Bu dinamikler bağlamında ortaya çıkan toplumsal değişimin siyaseti yeniden biçimlendirdiği vurgusu çalışmanın ana temasını oluşturuyor.

Ahmet Çakır ve Ömer Faruk Gözoğlu, “Algılanan Kurumsal İtibarın İş Performansı ve İşten Atılma Niyetine Etkisi: Şanlıurfa İli Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı çalışmalarında Şanlıurfa’da faaliyet sürdüren dört otel işletmesindeki çalışanlarla yapılan yüz yüze görüşme sonuçlarını analiz ediyor. İşletmenin kurumsal itibarının çalışan üzerinde işe devam etme konusundaki pozitif motivasyonu çalışmanın bulguları arasında yer alıyor. Çalışanların işe devam niyetinin, çalışma performansının işin kurumsal itibarı ile pozitif ilişkisi de çalışmanın elde ettiği bulgular arasında yerini alıyor.

Küreselleşen dünyanın hızlı gerçekleştirmelerinden biri de dünyanın yakın zamanda tanıştığı bir finansal araç olan Bitcoin. Teknolojik gelişmelerin dünyadaki finansal hareketlere yeni bir ivme kazandırdığı günümüz dünyasının dijital parası, Emel Aba Şenbayram'ın "Paranın Geldiği Uç Nokta: Bitcoin" başlıklı makalesinde ele alınıyor. Makalede Bitcoin ve Blockchain teknolojisi anlatılırken yasal süreçlerde bu finansal aracın tanınırlığına da yer veriliyor.

Aziz İlgazi tarafından hazırlanan "Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasalarına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği" başlıklı makalede, sınırda yer alan ve sıralamada en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan iki ilde sığınmacıların emek piyasalarına etkilerini ele alıyor. Anket, gözlem ve yüz yüze görüşme yöntemlerinin birlikte uygulandığı çalışmada Suriyeli sığınmacıların demografik özelliklerine, iş süreçlerinde yaşadıkları sorunlara ve muhtemel çözüm önerilerine yer veriliyor.

Saygılarımızla...

Editörler

TÜRK SİYASİ TARİHİ'NDE JÖN TÜRK KONGRELERİ**

Oğuz KAAN*

Öz

II. Meşrutiyet, Türkiye'nin siyasal hayatını anlamak için önemli bir dönemi kapsamaktadır. Ancak meşrutiyet döneminin siyasal hayatını anlamak için devletin siyasal rejiminin mutlakıyetten meşrutiyete geçerken hangi şartlarda geçtiği de önemli parametre olarak göz önünde bulundurulmalıdır. II. Meşrutiyet'in tekrar yürürlüğe girmesinde Jön Türklerin etkisi büyüktür. Jön Türkler homojen bir yapı ve kültüre sahip olmayıp özellikle II. Abdülhamit idaresine muhalefet eden ve özellikle Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesi için hareket eden farklı grup ve kültürlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Jön Türklerin ortak hareket etmek maksadı ile yapmış olduğu I. ve II. Jön Türk Kongrelerinin Türkiye'nin siyasal tarihinde yapmış olduğu etkileri incelenmeye çalışılmıştır. 1902 yılında Paris'te yapılan I. Jön Türk Kongresi'nin Türkiye'nin siyasal tarihindeki en önemli etkisi, siyasal düşüncenin ve oluşumlarının sağ-sol diyebileceğimiz iki ana akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. II. Jön Türk Kongresi sonrasında ise her ne surette olursa olsun -buna askerlerin silah gücünü kullanması ve siyasal cinayetler de dâhil- amaçlarına ulaşmaktı. Bu durumda amaçlarına ulaşan bu yapılanmalara devleti sahiplenme ve koruma duygusunu getirmiş ve siyasal tarihimize "elitist-vesayetçi" bir anlayışın yerleşmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Jön Türkler, I. Jön Türk Kongresi, II. Jön Türk Kongresi, Meşrutiyet, II. Abdülhamit

YOUNG TURKISH CONGRESSES IN TURKISH POLITICAL HISTORY

Abstract

II. Constitutional covers an important period for understanding of Turkey's political life. However, in order to understand the political life of the constitutional period, the

**Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2008 yılında tamamlanmış, "II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası" konulu doktora tez çalışmasının bir bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.

* Doktor Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, oguzkaan71@yahoo.com

conditions under which the political regime of the state passed from absolute to constitutional should be considered as an important parameter. II. The Young Turks had a great influence on the re-enactment of the constitutional monarchy. Young Turks do not have a homogeneous structure and culture, especially II. It consists of different groups and cultures that oppose the rule of Abdülhamit and act in particular for the entry into force of the Kanun-i Esasi. In this study, the Young Turks' I. and II. The Young Turk Congress of the impact it has made on Turkey's politicians have been studied. The most important influence of the First Young Turkish Congress held in Paris in 1902 was that political thought and its formation resulted in the formation of two main currents which we can call right-left. II. In the aftermath of the Young Turk Congress, the aim was to use the military power of the soldiers and to achieve their goals, including political murders. In this case, it has brought a sense of ownership and protection of the state to these structures, which have achieved its aims, and caused an "elitist-tutelary understanding to be established in our political history.

Keywords: Young Turks, I. Young, Turkish Congress, II. Young Turkish Congress, Constitution, II. Abdülhamit

GİRİŞ

Türkiye’de siyasal hayatı ve kültürü anlamak ve açıklamak için Türk siyasal hayatının önemli olaylarından biri olan II. Meşrutiyet’in ilanının mahiyetini bilmemiz gerekmektedir. Bu özelliği ile II. Meşrutiyet günümüzün siyasal hayatını anlayabilmenin kapılarını açan anahtarları verecek özlü bir devredir. II. Meşrutiyetin ilan edilmesinde en etkili faktör şüphesiz Jön Türklerin yapmış olduğu faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin içinde de I ve II. Jön Türk Kongreleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu kongrelerin amacı II. Abdülhamit idaresinin ortadan kaldırılması ve Kanun-i Esasi’ye yeniden işlerlik kazandırılarak meşruti idarenin kurulmasıdır. Bu kongrelerden I. Jön Türk Kongresi neticesinde Türk siyasi tarihinde iki ana partinin temelleri atılmıştır. Yani sağ ve sol ayrışmanın temelinde 1902 Jön Türk Kongresi vardır. II. Kongrenin sonucunda da Makyavelist bir düşünce ile yani her yolun meşru olduğu bir hareket tarzı benimsenmiştir. Bu şekilde bir hareket tarzının benimsenmesi Türkiye’nin siyasi tarihine olumsuz bir miras olarak kalmıştır. Bundan sonraki siyasal gelişmelerde buradan alınan miras ile sürekli elitist-vesayetçi bir anlayışla devlet sahiplenilmiştir.

Neticede de Türkiye'nin demokrasi tarihinde bu sahiplerin çizdiği sınırlar içinde demokratik gelişmeler yaşanmış, demokratik kurumsallaşma tamamlanamamış ve önemli güçlüklerle ve engellerle karşılaşmıştır.

Bu çalışmada öncelikle Jön Türk hareketinin tanımı yapılarak bu hareketin ne zaman ortaya çıktığı incelenmiştir. Daha sonra Jön Türk hareketinin içinde kimler yer almış ve siyasal tabanı hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak I.ve II. Jön Türk Kongreleri hakkında bilgiler verilerek çalışmanın amacı olan I. ve II. Jön Türk Kongreleri'nin Türkiye'nin siyasi tarihine etkileri irdelenmiştir.

1. Jön Türk Hareketinin Tanımı

1867 tarihinde Nord gazetesinde çıkan yalan bir haber üzerine Mustafa Fazıl Paşa düzeltme amaçlı bir mektup göndermiştir. Mustafa Fazıl Paşa bu mektupta Türkiye'de kendini destekler mahiyetteki insanlara Genç İtalya, Genç Fransa ve Genç Almanya'dan esinlenerek "Genç Türkiye" (Jeune Turquie) tabirini kullanmıştır. Bu mektup daha sonra 21 Şubat 1867 tarihinde Türkçe olarak neşredildi. Ali Suavi ve Namık Kemâl "Jeune Turquie" tabirini benimsediler ve bu tabire karşılık olarak "Yeni Osmanlılar" tabirinde karar kıldılar (Lewis,1991:153). Jön Türk tabiri Avrupa'da Fransızların koymuş olduğu "Jounes Turcs" adıyla anılmıştır. Avrupa'da hem I. Meşrutiyet için çalışan başta Namık Kemal ve Ziya Paşa'ların kuşağına, hem de II. Meşrutiyet için çalışan başta Prens Sabahattin, Mizancı Murat ve Ahmet Rıza Bey'in kuşakları için Jön Türk terimi kullanılmaktadır. Türkçe literatürde ise, I. Meşrutiyet için çalışanlara Yeni Osmanlılar (Genç Osmanlılar), 1899 tarihinden itibaren siyaset sahnesinde yerini almaya başlayan II. Abdülhamit ve siyasetine karşı gelişen harekete de Jön Türk terimi kullanılmıştır (Akşin,1980:15; Topuz,1973:36-37).

Jön Türkler kimlerdi ve belirgin özellikleri nelerdi? Bu özelliklerden ilki, Jön Türkler, Türk'tü. Onların çoğu etnik köken itibariyle Türk olmasalar bile kendilerini Türk ulusçusu olarak isimlendiriyordu. İkincisi, onların büyük çoğunluğu gençti. Üçüncüsü, onlar çoğunlukla bürokrasi sınıfındandı. Jön Türkler genellikle askeri bürokrasi ve sivil bürokrasi içinde taraftar bulmuştu. Dördüncüsü, onlar burjuvazi ideolojisine sahipti. Bu gerçeğe rağmen onlar

burjuvazi sınıfına ait değillerdi. Beşinci özellikleri de onlar yüksekokul eğitimi alan yani modern okullarda çalışan veya okuyan öğrencilerden oluşuyordu (Akşin,1995:16).

Ramsaur 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile gelişen olayı Jön Türk ihtilali olarak nitelendirmiştir. Daha sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyetinin yönetimine de Jön Türk yönetimi nitelendirmesini uygun bulmuştur (Ramsaur,1972:18).

Hanioğlu(Hanioğlu,1982:277) Jön Türkleri, Osmanlı Parlamentosu'nun kapanmasından (1878) sonra II. Abdülhamit'in idaresine karşı bir araya gelen insanların oluşturmuş oldukları muhalif bir hareket olarak tanımlamıştır. Yurt içinde II. Abdülhamit iktidarına muhalefet edenlere hem Jön Türk tabiri kullanılmış hem de "Ahrar-ı Osmaniye" tabiri kullanılmıştır (Okandan,1968:233;Danişmend, Tarih yok:358;Temo,1987:2).

Osmanlı belgelerine yansımış haliyle "Erbab-ı Fesad" "Eşhas-ı Muzırır", "Erbab-ı Mefsedet" gibi nitelemeler Jön Türkler için kullanılan tabirlerdir (Göçmen,1994:12).

2. Jön Türk Hareketinin Ortaya Çıkışı

Tanzimat döneminin sosyal ve ekonomik başarısızlıkları, iç karışıklıkların meydana gelmesi ve dış müdahalelerin çoğalması ve artan iktidar baskısı siyasal bir muhalefet hareketinin doğmasına neden olmuştur (Tanör,1996:92).

"Kuleli Vakası" ismini cereyan eden olay veya yerden değil de sorumlu bulunanların hapsedildiği yerden alan bir olaydır (Mardin,1990:180). Siyasal muhalefetin ilk icraatı olarak kabul edilebilecek olan Kuleli Vak'asının mahiyeti tam olarak anlaşılamamıştır. Olay meşruti bir idarenin oluşması için mi yoksa Padişah Abdülmecit'in kişiliğini hedef aldığı için mi yapıldığı tam olarak anlaşılamamıştır (Tanör,1996:92-93).

Osmanlı İmparatorluğu'nda devleti meşrûfi bir yapıya getirmek amacıyla girişilen ilk muhalif hareketler 1865'li yıllarda başlamıştır. Ancak meşrutiyet

fikri Osmanlı İmparatorluğu için daha önce de gündeme gelmiş ancak bunlar önemsiz tavsiyelerden öteye gidememiştir (Petrosyan,1974:42).

Yeni Osmanlılar, artan baskılardan bir süre sonra birer birer yurtdışına gitmişlerdir. Yeni Osmanlıların yurt dışına gitmeleri görüşlerinin siyasal ve ideolojik alanda biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Meşrutiyet talepleri yurtdışında faaliyette buldukları dönemde olgunlaşmıştır (Petrosyan,1974:79-82).

Yeni Osmanlıların Osmanlı Devleti'nin kurtulma reçetesi konusundaki düşünceleri şöyle özetlenebilir. İlk olarak imparatorluk içinde hürriyetçi uygulamaların artırılması, din duygusu, hanedana bağlılık gibi duyguların yanında vatan sevgisinin de yer alması, anayasayla bağlı bir idari rejimin oluşturulması ve yürütmeyi denetleyecek olan bir meclisin kurulmasıdır. Yeni Osmanlılar içerisinde bu görüş o kadar ileri gitmiştir ki zaman zaman Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi insanlar halkın egemenliğinin sağlanması ve cumhuriyet fikirlerinin oluşmasına katkıda bulunacak düşüncelerini ifade etmişlerdir (Şeref,1978:133; Tanör,1996:94).

31 Ağustos 1876 tarihinde II. Abdülhamit padişah oldu. 23 Aralık 1876 tarihinde meşrutiyetin ilan edildiğine dair ferman Bâbüali binasının avlusunda okundu. Bu bildiri kalabalık ve coşkulu bir halk tarafından da dikkatle dinlendi. Osmanlı Devleti'nde Anayasalı devlet idaresine 1876 Kanun-u Esasi ile geçilmiştir (Kılıç,1999:355-375). Kanun-i Esasi'de belirtilen en önemli vurgu imparatorluk içinde yaşayan tüm insanların ırk ve din ayrımı olmaksızın "Osmanlı" olduğu vurgusudur (Petrosyan,1974:98-99). 1876 Anayasası Türk Siyasi tarihinde Osmanlı Devleti için yeni açılımların başlangıcı olmuştur. Bu anayasa Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk devleti anlayışına dair yeni açılımların getirilmesini sağlamıştır (Özkorkut,2004:173-180).

13 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Mebusan süresiz olarak tatil edilmiştir. Bu tatil etme II. Abdülhamit'in Kanun-i Esasinin Padişah'a tanıdığı yetkiye dayanarak Meclis-i Ayan'dan çıkartmış olduğu karar ile gerçekleştirilmiştir (Çay,1986:84-85).Meşrutiyetin tatil edilmesi ve Kanun-i Esasi'nin askıya

alınması yeni bir devrin başlangıcı olarak siyasal hayatta yerini almıştır. Bu dönem 1908 yılına kadar süren yaklaşık 30 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Bu süre içinde II. Abdülhamit idaresinin baskıcı bir yönetim anlayışı geliştirmiş olduğu nitelermelerinden dolayı bu dönem için “İstibdat Dönemi” tabiri kullanılmıştır.

I. Meşrutiyet hareketinin kısa sürmesinin sebepleri arasında belki de en önemlisi Osmanlı'nın geleneksel sosyal ve toplumsal temelinin son derece zayıf olmasıdır. Türk millî burjuvazisi yeni doğmaya başlamış, ülkenin ekonomik durumu kötümser durumda olması ve köy ve kasabalarda yaşayan halkın meşruti rejimi tam olarak desteklemiyor olmasıdır (Petrosyan,1974:107).

Abdülhamit idaresinin baskısı arttıkça siyasal faaliyetlerde yeni canlanmalar meydana gelmiştir. 1889 yılında İstanbul'da Askerî Tıbbiye talebelerinden olan Ohrili İbrahim Temo, Kafkaslı Mehmet Reşit, Diyarbakırlı Abdullah Cevdet ve Arapkırlı İshak Sukûti isimli öğrenciler (Turan,1970:179-180;Temo,1987:13-15) İttihad-ı Osmanî adıyla Askeri Tıbbiye'de bir cemiyet kurmuşlardır(Tunaya,1998:51;Temo,1987:13-15).

Cemiyetin en önemli amacı, Osmanlı Devleti'ni çökmenin eşiğine getiren II. Abdülhamit tarafından uygulanan istibdatın kaldırılmasıdır. Ancak II.Abdülhamit istibdatının kaldırılması sadece bu cemiyetin amacı değil bunun dışında bazı oluşumların da gayesidir. Bunun için bu cemiyetin mensubu olmasa da istibdadı kaldırmak isteyenler ve protesto edenlere Jön Türkler adı verilmiştir (Shidara,1994:1189).

Cemiyet yıllar içinde büyümüş ve isimleri çeşitli değişikliklere uğradıktan sonra son olarak “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti” adını almıştır. Cemiyetin başlangıçtaki kurucuları İstanbul Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencileri iken sonradan Harbiye, Bahriye, Mühendis okullarında bulunan kişilerden de cemiyete katılanlar olmuş ve devam eden süreçte yüksek kademedeki memurların da katılımı sağlanmıştır (Shidara,1994:1189-1190).

Cemiyetin gerek Avrupa'daki üyeleri gerekse diğer bölgelerde yaşayan üyeleri arasında tam bir görüş birliği olduğu söylenemez. Temelde birleştikleri noktalar

genel olarak Kanun-i Esasinin yeniden yürürlüğe girmesi ve parlamentonun yeniden açılması anlamına gelen Meşrutiyetin ilan edilmesi meseleleridir. Bu konularda hem fikir olan üyeler bu konuların nasıl yerine getirileceği noktasında görüş ayrılıklarına düşmektedir. Bu görüş ayrılıkları, ılımlı bir şekilde Sultan'ı razı etmeye, yabancı devletlerin müdahalesinden silahlı bir eyleme girişmeye kadar geniş bir yelpazede meydana gelmiştir. Hiç kuşku yoktur ki bu görüş ayrılıklarının temeli siyasal iktidara karşı duyulan öfke, hoşnutsuzluk, kırgınlık gibi sebeplerle bir araya gelmiş insanların ortak bir noktada buluşamamalarıdır.

II. Abdülhamit Avrupa'daki muhaliflerinin güçlenmesini önlemek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Jön Türk üyelerinden bazılarını haberler ve elçiler göndererek yurda dönmeleri halinde affa mazhar olacakları ve buna ilaveten çeşitli memurluk görevlerine tayinleri yapılacağı konusunda vaatler veriyordu. Hiç kuşkusuz bu engelleme çabaları kısmen başarıya ulaşmış, zaman zaman örgüt üyelerinin önemli şahsiyetleri de çeşitli nedenlerle cemiyetten ayrılmışlardır. Ayrılan cemiyet üyelerinden en önemlisi kuşkusuz Mizancı Murat Bey'dir. II. Abdülhamit, Murat Bey'le anlaşması için Ahmet Celalettin Paşa'yı görevlendirmiştir. Paşa ile Murat Bey arasındaki konuşmadan sonra Murat Bey İstanbul'a dönmeyi kabul etmiştir (Tunaya,1998:53). Murat Bey'in Avrupa'dan ve Cemiyet'ten ayrılarak İstanbul'a dönmesi ve memurluğa tayini örgüt içinde geniş yankı uyandırmıştır. Bu olay cemiyet içinde bir karamsarlığa ve kötümserlik havasının esmesinin neden olmuştur.

Damat Mahmut Paşa'nın İstanbul'dan oğulları Prens Sabahattin Bey ve Prens Lütfullah Bey'le beraber Avrupa'ya II. Abdülhamit idaresindeki hoşnutsuzluğundan dolayı kaçarak gelmeleri Jön Türk hareketinin yeniden ivme kazanmasına neden olmuştur. Çünkü özellikle 1895'lerden sonra gerek Ahmet Rıza'dan memnuniyetsizlik gerekse bazı üyelerin İstanbul'a gelerek II. Abdülhamit tarafından kendilerine verilen memurlukları kabul etmeleri neticesinde üyelikten ayrılmış olmaları Jön Türklerin faaliyetlerini sekteye uğratmıştır.

Prens Sabahattin Bey gerek Osmanlı Devleti idaresi içinde gerekse Osmanlı Devleti'nin idaresi dışındaki dağınık bir hal alan Jön Türk hareketinin yeniden toparlanması için büyük çaba sarfetmiştir. Prens Sabahattin Bey, muhalif grupların birlikte hareket etmesi için büyük bir kongrenin yapılması gereği üzerinde durmuş ve bu yolda çalışmalarına başlamıştır. 1902 yılının şubat ayı içinde bu kongre gerçekleşmiştir.

3. Jön Türklerin Siyasal Tabanı

II. Abdülhamit padişah olduktan sonra bazı hâkim gruplar vardı. Bu gruplar dört başlık etrafında toplanabilir. Birincisi, Yeni Osmanlılar yani hürriyetçi fikirlere sahip olan ve o fikirleri yayan insanların oluşturduğu grup; ikincisi, Bâb- Ali erkanından oluşan grup; üçüncü grupta yer alanlar askeri kuvvetlerdir. Son grupta da din adamlarının oluşturduğu topluluklar vardır (Mardin,1992:67). II. Abdülhamit'in artan istibdadı ve baskıları neticesinde 1890'lı yıllarda Yeni Osmanlıların devamı niteliğinde sayılabilecek yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu yeni hareketin ortaya çıkmasında II. Abdülhamit'in yapmış olduğu siyaset etkili olmuştur.

II. Abdülhamit zamanında askeri personelin halk tabakaları içinden alınma siyaseti II. Mahmut zamanından beri var olan bir uygulamaydı. Bu uygulamadan amaç, Osmanlı devleti içinde var olan nüfuzlu ailelerin askeri kuvvetlerin içinde etkili olmamasının sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu dönemde nüfuzlu ailelerin çocukları bürokratik görevlerde yüksek mevkilere çok çabuk gelebilirken diğer insanların çocukları daha zor bir terfi yoluna gidiyordu. Bu durum da diğer insanların rahatsız olmalarına neden oluyordu. Bu dönemde gerek Tıbbiye öğrencileri gerekse askerler kendilerini Abdülhamit'in kurmuş olduğu düzene karşı yabancı hissediyorlardı. Bunun temelinde de Anadolu'dan gelen çocukların değerleri ile saray değerlerinin farklı olması gelmektedir. Aynı zamanda halk tabakalarına ait çocuklarla İstanbul'dan gelen nüfuzlu ailelerin çocukları arasında İstanbullu- taşralı çatışmaları meydana geliyordu (Mardin,1992:69-71).

II. Abdülhamit zamanında var olan hürriyetçi, bürokrat, askeri ve din adamlarından oluşan bu gruplar bu yeni hareketin oluşmasında etkili olmuşlardır.

Osmanlı Devleti, Tanzimat'la başlayan bir yenileşme hareketi içine girdikten sonra dış dünya ile ilişkiler daha çok artmış ve özellikle Avrupa'nın ilerlemesi karşısında Osmanlı Devleti'nin bu ilerlemeye ayak uyduramaması Osmanlı Devleti içinde birtakım hoşnutsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu durumun düzeltilmesi için değişik öneriler getirilmiştir. Bu öneriler, İslamcılık, Garpcılık, Türkçülük ve Osmanlıcılık gibi düşünce akımlarıdır.

Jön Türkler bu değişik düşünce yapısına sahip olan insanlardan oluştuğu için homojen bir düşünce ve eylem yapısı içinde değildiler. Birleştikleri ortak noktalar imparatorluğun kötü gidişine son verecek çareler üretmektir. Bu çarelerin başında da meşrutiyetin yeniden yürürlüğe girmesi ve Kanun-i Esasi'nin yeniden uygulanmaya başlamasıdır.

4. Jön Türk Kongreleri

Türk Siyasi Tarihi'nde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkması ile başlayan Jön Türk hareketi 1889 tarihinde oluşmaya başlamıştır. Türk Siyasi Tarihi'nde 1889 tarihi ne kadar önemli ise Damat Mahmut Paşa'nın Prens Sabahattin Bey ve Prens Lütfullah Bey'leri de yanına alarak II. Abdülhamit idaresine karşı mücadele etmek maksadı ile Avrupa'ya gitmeleri de o kadar önemlidir. Prens Sabahattin Bey'in babası ve kardeşi ile birlikte II. Abdülhamit'e karşı mücadele eden Jön Türk'lere katılmaları Cemiyet'in durma noktasına gelen faaliyetlerine yeni bir ivme kazandırmış ve yok olmaya başlayan ümitlerin yeniden filizlenmeye başlamasına neden olmuştur. Prens Sabahattin Bey, Jön Türk'lerle çalışmaya başladıktan sonra Abdülhamit muhalifleri arasındaki çalışmaların birlikte devam etmesi için geniş çaplı bir toplantı yapma gereğini dile getirmiştir. Bu çerçevede Abdülhamit'e muhalif olan en tanınmış kişileri bir araya getirmek için bir kongre oluşturulması çalışmalarına başlamıştı. Kısa süre içinde bu çabaları netice vermişti.

I. Jön Türk Kongresi, 4-9 Şubat 1902 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirilmiştir. Kongrenin tertip edilmesi ve toplanması Padişah'ın kız kardeşi Seniha Sultan'ın oğlu yani II. Abdülhamit'in yeğeni olan Sabahattin Bey'in çabaları neticesinde olmuştur. Kongreden sonra yapılan beyanlarda şu noktalar dikkat çekmektedir. 1-Şahsî teşebbüsü geliştirmek ve yapılacak olan idari sistemle ilgili "Adem-i Merkeziyet" fikrinin toplumda kabul görmesi için sosyal eserlerin okunmasını yaygınlaştırmaya çalışmak, 2- Osmanlı Devleti'ni oluşturan çeşitli kavimler arasında bir anlaşma zemini bulmak, 3- Osmanlı Devleti'nin hakkını korumak ve genel düşünceleri Osmanlı Devleti lehine çevirmek için gelişmiş devletler nezdinde girişimlerde bulunmak, 4- Programın uygulanmasını sağlamak ve çeşitli kuvvetlere cephe almak için memleket dahilinde muhtelif cemiyet ve komiteler kurmaktır(Reyhan,2004:146).

Kongre'de yapılan müzakereler neticesinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşler Osmanlı Devleti'nde yapılacak olan devrimin ilk olarak askeri güç kullanılarak gerçekleştirilmesi ikinci olarak da yabancı devletlerin müdahalede aktif rol almalarıdır (Durukan,2004:145). Devrimin yapılmasında destek alınması ve kullanılması gereken askeri güç konusunda taraflar arasında görüş ayrılığı yoktu. Ancak kongrenin en tartışmalı konusu yapılacak olan devrim için dış güçlerin müdahalesini isteme noktasında olmuştur. Sabahattin Bey, yabancı müdahalesinin ülkemiz için genel olarak yararlı bir düşünce olmadığını ancak bu defa konunun hassasiyeti bakımından böyle bir durumun gerekebileceğini söyledikten sonra görüşlerini desteklemek için yabancı müdahalesinin devletimiz yararına çevirebileceğinden bahsetmiştir (Kuran,2000:191);

"Biz memleketimizde bir ihtilal yapmak amacıyla toplanıyoruz. Fakat, içeride ihtilal çıkarmayı başardığımız takdirde bu hareketin iyi şekilde sonuçlanacağı kesin değildir. Kargaşalık sırasında herhangi yabancı bir hükümetin kendi çıkarı adına, işlerimize müdahale etmesi muhtemeldir. İşte biz bu müdahaleyi önlemek için çıkarı çıkarımıza uygun bir hükümetle daha önceden anlaşmış olmalıyız. Yani içeride bir hareket oluşturduğumuz zaman bundan yararlanmak emeline düşecek hükümetlerin müdahalesini bertaraf edecek hür ve demokrat hükümetlerle şimdiden uyuşmalıyız ve bundan sonra ihtilal harekâtına geçmeliyiz."

Sabahattin Bey ve İsmail Kemal Bey müdahale edilmesini Ahmet Rıza Bey ise Adem-i Müdahaleciliği savunmuş ve böylece kongre neticesinde birleşme yerine bölünme çıkmıştır (Kuran,2000:191). I. Jön Türk Kongresi'nde ayrılıkların temel nedenlerinden bir tanesi de Prens Sabahattin ve yanında yer alanlar Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan diğer etnik ve gayri Müslim unsurların taleplerini tamamen reddetmek yerine uygulanabilir olanlarının dikkate alınmasını istemişlerdir. Bunun için Prens Sabahattin ve yanındakiler Adem-i Merkeziyet etrafında bir programın yapılması gerekliliğini savunmuşlardır (Sarica,1993:249).

1902 yılında yapılan kongreden sonra II. Abdülhamit'e karşı izlenecek mücadele konusunda düşülen anlaşmazlık neticesinde muhalefet safları bölündü. I. Jön Türk Kongresi'nden sonra çıkan anlaşmazlıklardan sonra kurulan "Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti" 1905 tarihinde Prens Sabahattin tarafından "Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyeti Cemiyeti" adı altında siyasal hayattaki faaliyetlerine devam etmiştir. Bu faaliyetten sonra cemiyetin programını ve faaliyetlerini duyuracak olan bir gazetenin çıkarılması elzem olmuştu. Bu gereklilik yüzünden "Terakki" gazetesi yayın hayatına başlamıştır (Akşin,1980:53). Cemiyet'in kurucuları Prens Sabahattin, Ahmet Fazlı, İsmail Kemal, Doktor Nihat Reşat, Doktor Rifat, Miralay Zeki, Doktor Sabri, Hüseyin Tosun, Milaslı Murattır. Cemiyetin yayın organı Terakki gazetesidir.

1905 (1321) tarihinde Mehmet Tahir, Naki ve Mehmet Talât Bey'lerin teşebbüsleri sonucunda Selanik'te Osmanlı Hürriyeti Cemiyet'i kurulmuştur (Okandan,1968:237-238). 1906 (1322) tarihinde Mustafa Kemal'in teşebbüsü ile Şam'da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" kurulmuştur (Okandan,1968:237-238).

Ahmet Rıza Bey ve taraftarları I. Jön Türk Kongresi'nden sonra meydana gelen görüş ayrılıklarından sonra İttihat ve Terakki ismini kullanmaya başladılar. Ancak grup yeni bir isimle yola devam edilmesinden yana tavır aldı. Bu isimde önemli bir değişiklik olmadı cemiyetin adı "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" olarak siyasal hayatta faaliyetine devam etmiştir (Akşin,1980:54-55).

“Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” ile “Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti” 29 Eylül 1907 yılında birleşmiş ve ismi “Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti” olmuştur. Daha sonra cemiyetin adı “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti” olarak anılmaya başlamıştır. Böyle anılmasında Talat Bey ve arkadaşlarının İstanbul’da siyasete devam edecek olmalarından dolayı herkes tarafından vatanseverler grubu olarak bilinen bu ismin kullanılmasını uygun görmüş olmalarıdır (Shidara,1994:1192-1193).

I. Kongre’nin başarısızlığından birkaç yıl sonra Jön Türkler ortak ve kuvvetli muhalif bir yapı içinde hareket etmek maksadıyla yeni bir kongrenin yapılması konusunda anlaşmaya vardılar. Cenevre’de bulunan Ermeni Taşnaksütyan Cemiyeti hem Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti’ne hem de İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne bir toplantı talebinde bulunmuştur. Kongreye katılacak olan Prens Sabahattin Bey, toplantıda hangi konuların müzakere edileceğinin belirlenmesi için bir heyet kurulmasını teklif etmiştir. Prens Sabahattin Bey’in bu teklifi olumlu karşılanmıştır. Bu heyette, Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti’nden Doktor Nihad Reşad ve Fazlı Beyler İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden de Doktor Bahaattin Şakir ve Hüsrev Sami Beyler ile Ermenilerde Malumyan Efendi katılmışlardır (Bayur,1963:389; Kuran,1959:443). II. Jön Türk Kongresi’ 27-29 Aralık 1907 tarihinde yapılmıştır (Zürcher,2004:134; Ramsaur,1972:167). Kongre başladığında kongre başkanlığı görevine Prens Sabahattin Bey getirilmiştir (Kuran,1959:445; Karal,Tarih yok:18).

Paris’te yapılan İkinci Jön Türk Kongresi’ne katılan örgüt ve yayın organları şunlardır (Toros,1978:5);

- 1- Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu cemiyetin yayın organları olarak Şura-yı Ümmet ve Meşveret gazeteleri
- 2- Birleşik Ermeni İhtilâl Topluluğu (Daşnaksutyon), yayın organı olarak Druşak gazetesi
- 3- Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti, yayın organı olarak Terakkî gazetesi

- 4- Mısırda Musevi Cemiyeti, yayın organı olarak Lavara gazetesi
- 5- Mısır'da Ahd-i Osmâni Cemiyeti
- 6- Balkanlarda yayın yapan ihtilalci Razmik gazetesi
- 7- Amerika'da yayın yapan ihtilalci Hayrenik gazetesi
- 8- Marsilya'da yayın yapan Armina gazetesi
- 9- Londra'da Arapça ve Türkçe olarak yayın yapan Hilâfet gazetesi

II. Jön Türk Kongresinin toplanmasından önce Terakki ve İttihat Cemiyeti* kongrede kabul edilmesini istediği birtakım taleplerini şu şekilde ifade etmiştir. 1-Saltanata Veraset usulü yani hanedanın en yaşlı üyesinin padişah olması usulünün değiştirilmemesi, 2-Osmanlı Devleti içinde örgütü olmayan cemiyetlerin kongreye kabul edilmemesi, 3-Yabancı müdahalesinin düşünülmemesi ve kabul edilmemesi, 4-Eylem alanlarının sınırlandırılması, 5-yabancı müdahalesine sebebiyet verecek olan eylemlerden kaçınılmasıdır (Akşin,1980:63;Kuran,2000:295-297). İttihat ve Terakki tarafından gelen bu talepler I. Jön Türk Kongresi'nin başarısız olmasındaki sebeplerin tekrar edilmemesidir.

27 Aralık 1907 günü başlayan kongre 29 Aralık 1907 tarihinde çalışmalarını tamamlamıştır. Şubat 1902 I. Jön Türk Kongresi'nin anlaşmazlık noktalarından en önemlisi olan yabancı müdahale ile ilgili bir teklif ve tartışma olmamıştır. Bu da Prens Sabahattin Bey ve grubunun Terakki ve İttihat ile anlaşma kararında ve birlikte hareket edilmesi yönünde Cemiyet ile uzlaşma sağlamak istemesi şeklinde yorumlanabilir. Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Prens Sabahattin ve diğer etnik gruplar arasında böyle bir tartışmanın geçmemesi kongrenin hedeflediği ortak bildiri noktasında anlaşmaya varılmasını netice vermiş ve kongre sonrası uzun sayılabilecek bir bildiri hazırlanmıştır (Akşin,1980:62-65). Bu bildirinin ilk paragrafında devletin çöküşünün ve yabancı devletlerin devleti paylaşmalarının önlenebileceği belirtildikten sonra mevcut idarenin her ne surette olursa olsun yıkılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu amaçları

* II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ismi kullanılmıştır.

gerçekleştirmek için taleplerinin ilki Sultan Hamid'i tahttan inmeye mecbur bırakmak; ikincisi, mevcut idarenin temelden değiştirilmesi; üçüncüsü meşveret usulünün ve meşrutiyetin yeniden uygulamaya girmesidir. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte tüm Osmanlı halklarının eşit haklara sahip olacağını ve hürriyetlerinin teminat altına alınacağı belirtilmiştir.

Toplanan bu komite, programı ve harekâtına riayet ederek ortak çalışmak için kardeşlik içinde birlik olacaklarını garanti etmiştir. Mücadeleye başladıktan sonra katılımcılar tarafından hiçbir şekilde olaylar karşısında ümitsizliğe düşülmeyeceği vaat edilmiştir. Amaçların elde edilmesine kadar yani Türkiye'de yeni bir devrin meydana gelmesine kadar silahlarını bırakmayacakları "Hünkar"a ilan edilecektir. Devam eden paragraflarda katılımcıları ihtilale yönlendiren sebepler olarak hükümetin işlediği cinayetleri göstererek ne şekilde hareket edeceklerini bildirmişlerdir. Hareket tarzlarının ilki, Hükümetin fiil ve hareketlerine karşı silah ile karşılık vermek; ikincisi devlet bünyesinde çalışanların siyasi ve iktisadi faaliyetleri bırakarak devleti işlemez hale getirmek; üçüncüsü devlete verilmesi gereken vergileri vermemek; dördüncüsü Ordu mensuplarına telkinatta bulunularak hiçbir şekilde ayaklanmaya karşı harekette bulunulmamasını sağlamak; beşincisi, genel bir başkaldırı ve ayaklanma çıkarılması; altıncısı olayların gidişine göre gerekli yeni araçların ve hareket tarzlarına müracaat edilmesidir(Kuran,2000:291-295).

Kongre sonunda kabul edilen tekliflerden ilki, İran Meclis-i Mebusan Başkanına telgraf gönderilmesi; Telgraf'ta, Avrupa'da toplanan farklı muhalif grupların kongresi tamamlanmış olup üyelerin hukuki ve diğer vazifelerini yerine getirmek noktasında fikir birliği olduğu bu hususta İran Devleti'nin mebuslarına muhabbetlerin bildirilerek Osmanlı Devleti'nde kurulacak meşruti idarenin iki komşu ülkenin dostluğunu arttırmasına hizmet edeceği belirtilmiştir. İkincisi, Kongre'ye katılan gruplardan ve fırkalardan oluşan daimi ve gizli bir komitenin tesisine karar verildiği ve bu komitenin nizamnamesi, teşkilatı ve icraatı gizli olacağı ve buna uymayanların şiddetli cezalara çarptırılacağı beyan edilmiştir. Üçüncüsü, ortak ihtilale davet başlığında Makedonya Vilayetleri'ndeki farklı toplulukların, farklı grupların silahlı

çetelerine, mazlum halka zulm ve düşmanlık edenlere karşı nefretle hareket ederek ahalinin mutluluğu, vatanın selameti, fikir hürriyetinin ve adaletin tesisi, hükümetin baskıcı yönetimin (istibdatının) kaldırılması ve tüm muhalif grupların Abdülhamit Hükümetine karşı birlikte hareket etmeye davet etmiştir. Dördüncüsü, ortak vatanda fedakârlık içinde hizmet eden hürriyet mazlumlarına selam ederek hürmet ve kardeşlik duygularının bildirilmesi beyan edilmiştir. Beşincisi, farklı muhalif gruplara üye oldukları halde özellikle hükümete satılan, cemiyetin gizliliğini açık eden ve her ne surette olursa olsun farklı amaçlarla fiilleriyle harekette bulunan hainlerin “muhtelit icra komitesi” nizamnamesine göre cezalandırılacakları belirtilmiştir. Altıncısı, “Neşriyat-ı İhtilaliye” başlıklı maddede İhtilal Kongresinin fikirlerini basın-neşriyat yoluyla halkta meydana getireceği tesir ve değişiklikleri göz önüne alarak Türkçe, Kürtçe, Arapça, Arnavutça, Ermenice, Rumca ve Bulgarca yayınlanması kararı alınmış ve özellikle köylülere, memurlara, askerlere, zabıtlara, ulemaya ve kadınlara hitaben bilgilendirmeler yapılmasına karar verilmiştir. Son olarak bir sonraki kongre tarihi belirlenmiş ve kongre tarihinin 1908 yılının son ayında yani bir sene sonra yapılacağı kararlaştırılmıştır (Kuran,2000:295-297).

Bu bildirin sonunda tüm mazlumların kongreye katılanlar gibi çaba göstermeleri halinde II. Abdülhamit Hükümeti'nin ortadan kalkacağı ifade edilerek hükümet için zaten yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar halinde olduğu nitelemesi yapılmıştır. Bu yüzden vatan dâhilinde hürriyetin gelmesi için dalalet içinde olan hükümete bir omuz darbesinin yeteceği bildirilmektedir.

Kongre neticesinde Osmanlı halklarının din, dil ve ırk ayrımı olmaksızın kanun önünde mutlak eşit olması sağlanacaktı (Knight,1993:84).

II. Jön Türk Kongresi'nin sonunda kısmi bir anlaşma çıkmıştır (Knight,1993:84). Bu kongrenin en dikkate değer sonucu “gerekirse imparatorluğun idarecilerinin zor ve şiddet yoluyla değiştirilebileceğini” hüküm altına alması idi. Yani hedefe varmak için her yolun “mübah” sayıldığı bir anlayış ortaya çıkmıştır (Ramsaur,1972:164-168). Bu kongreden sonra çeşitli cemiyetler arasında barış rüzgârları esmiş ve ortak hareket etme yolları

aranmıştır. Bu arayış içinde bulunulan bir zamanda yeni ittifak oluşturma çabaları kendini göstermiştir (Ramsaur,1972:164-168).

1907 yılının son günlerinden yapılan II. Jön Türk Kongresinde sağlanan birlik Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra bozulmuştur (Toros,1978:5).

SONUÇ

Yeni Osmanlılar ile başlayan muhalefet hareketleri Osmanlı Devleti içinde Halife-Sultan veya Hilafet-Saltanat müesseselerinin halk tabakalarındaki etkisini yitirmeye başladığına bir işaret olmuştur. Bu durum iktidar ile halk arasındaki meşrutiyet krizinin başladığının bir göstergesidir (Okumuş,2003:102).

II. Abdülhamit idaresinin ortadan kaldırılması ve meşrutiyet idaresinin tekrar tesis edilmesi için 1889 tarihinden itibaren II. Jön Türk hareketi başlamış ve bu hareket II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar etkisini sürdürmüştür. Ancak II. Jön Türk hareketi, Türk Siyasal Hayatına miras olarak kalacak olan iki temel partinin temelini atıldığı bir zaman dilimidir. 1902yılıının şubat ayında Paris'te yapılan I. Jön Türk Kongresi bu bölünmenin yaşandığı bir toplantıdır. Muhalif grupları bir araya getirerek ortak bir hareket tarzı oluşturmak için yapılan kongre; Ahmet Rıza Bey ve Prens Sabahattin Bey'in düşünceleri etrafında oluşan iki önemli siyasi oluşum meydana gelmiştir. Aslında bu bölünme Türkiye'nin siyasi tarihinde sağ-sol ayrışmasının temelini oluşturmuştur. Prens Sabahattin Bey'in düşünceleri etrafında olan partileşme hareketleri Ahrar Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Demokrat Parti, Adalet Partisi gibi Merkez Sağ Partileri netice vermiştir. Ahmet Rıza Bey'in liderlik ettiği oluşum İttihat ve Terakki Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi gibi Merkez Sol Partileri meydana getirmiştir.

Hem I. Jön Türk Kongresi hem de II. Jön Türk Kongresi'nin amacı II. Abdülhamit idaresinin ortadan kaldırılması hem de Kanun-i Esasi'nin tekrar uygulanmasını sağlayarak Meşrutiyet idaresinin tesis edilmesidir. Bu nedenle farklı muhalif gruplar bir araya gelirken amacın gerçekleşmesi için her yolun mübah olduğu Makyevelist bir anlayışla hareket etmek noktasında birleşmişlerdir. Bu oluşumun içinde askeri ve sivil bürokrasi olduğu gibi silahlı çetelerde

bulunmaktadır. Bu nedenle kongre sonucunda şiddet unsurlarından askeri ve yerel ayaklanmalara kadar çeşitli hareket tarzları benimsenmiştir. Nitekim hem Niyazi Bey ve Enver Bey gibi subayların kendi komutasındaki askerlerle birlikte dağa çıkmaları ve Abdülhamit idaresine tehdit telgrafları göndermesi hem de II. Abdülhamit'in en güvendiği Paşalarından olan Şemsi Paşa'nın İttihatçılar tarafından öldürülmesi hareket tarzlarının nerelere kadar gidebileceği hususunda örnekler göstermektedir.

I. ve II. Jön Türk Kongrelerinden sonra II. Meşrutiyetin yeniden ihdas edilmesinde ordunun çok önemli rolü olmuştur. Üyeleri arasında subayların ve askerlerin bulunması İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Ordu'nun kendilerine kutsallık atfetmelerine neden olmuştur. Bu kutsallık aynı zamanda Meşrutiyetin sahiplenilmesi ve hamiliği noktasında da kendini göstermiştir. Bu hamilik sayesinde Meşrutiyet döneminde cemiyetin kutsal görülmesini sağlamaya çalışmış ve bu kutsallığı ile kendi tarafında olmayanları vatana ihanet gibi suçlamalarla itham etmişti. Hem İttihat ve Terakki'nin hem de Ordu'nun meşrutiyeti kendi ürünü olarak kabul etmesi Türk Siyasi Tarihinde kendinden sonra gelecek olan siyasal hareketlere de siyasal kültür olarak kaynak teşkil etmiştir. Nasıl ki, II. Meşrutiyet'i kendi ürünü ve bu ürünün kollanmasında kendini görevli bilen Ordu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti varsa Cumhuriyet'in kurulmasını da kendi ürünü ve bu ürünün korunmasında kendini vazifeli bilen bir ordu ve Cumhuriyet Halk Partisi vardır.

II. Meşrutiyet'in güç kullanarak ilan edilmesinde etkili olan Askeri bürokrasi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Türkiye'de Elitist-Vesayetçi bir anlayışın yerleşmesine neden olmuş buda daha sonraki yıllarda sivil siyasete özellikle askeri bürokrasinin sürekli darbelerle, imalarla veya tehditlerle müdahale etmesini netice vermiştir.

Jön Türk Kongreleri demokrasinin gelişmesinde sivil hareket olarak ne kadar olumlu bir hareket tarzı ise amaçlarına ulaşmak için her türlü aracı kullanmayı mübah gören anlayışları da o kadar olumsuz bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Aksin, S. (1980). 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akşin, S. (1995). "The Place of the Young Turk Revolution, in Turkish History", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,50(Haziran-Aralık), 13-29.
- Bayur, Y. H. (1963). Türk İnkılap Tarihi, C.I, Kısım I. İkinci Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çay, A. (1986). "1876 Meşrutiyet Meclisi", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1.
- Danişmend, İ. H. (Tarih Yok). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.C.4. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Durukan, K. (2004). "Prens Sabahattin ve İlm-i İctima Liberalizmin Kökenleri", Mehmet Ö. Alkan (Ed), Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi: İstanbul: İletişim Yayınları, 143-155.
- Göçmen, M. (1994). İsviçre'de Jön Türk Basını ve Türk Siyasal Hayatı Üzerine Etkileri (1889-1902).İstanbul:Yayınlanmamış Doktora Tezi,
- Hanioglu, Ş. (1982)."Genesis of the Young Turk Revolution of 1908", The Journal of OttamanStudies,3, 277-300.
- Karal, E. Z. (Tarih yok). Büyük Osmanlı Tarihi. C.V. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, S. K. (1999). "1876 Osmanlı Kanun-ı Esâsisi'nin Hazırlanışı", Osmanlı: Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C.7, 355-375.
- Knight, E. F. (1993). Türkiye Bir Milletin Uyanışı 1908 Devrimi. Çev. Mahzar Ersoylu. Özdemir Ofset.
- Kuran, A. B. (2000). İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler. 2. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kuran, A. B. (1959). Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Millî Mücadele. İstanbul:Çelçüt Matbaası.
- Lewis, B. (1991). Modern Türkiye'nin Doğuşu.4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). Jöntürklerin Siyasi Fikirleri. 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1990). Türkiye'de Toplum ve Siyaset.Der.MümtazerTürköne, İstanbul: İletişim Yayınları
- Okandan, R. G. (1968). Amme Hukukumuzun Anahatları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Okumuş, E. (2003). "Tanzimat Hareketine Muhalefet", Marife (Bilimsel Birikim): Konya, 2(3), 83-102.
- Özkorkut, N. Ü. (2004). "1876 Anayasası'nın Hukuk Devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1, 173-184.
- Petrosyan, Y. A. (1974). Sovyet Gözüyle Jöntürkler.İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Petrosyan, Y. A. (2002). "1876 Anayasası ve Türk Tarihindeki Rolü", Türkler: Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 899-908
- Ramsaur, E. E. (1972). Jön Türkler 1908 İhtilali. İstanbul: Sander Yayınları.
- Reyhan, C. (2004). "Prens Sabahattin", Mehmet Ö. Alkan (Ed), Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi: İstanbul: İletişim Yayınları, 146-151.
- Sarıca, M. (1993). Siyasi Düşünce Tarihi. 6. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Shidara, K. (1994). "İttihat ve Terakki mi? Terakki ve İttihad mı?", XII. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler): Ankara, 1189-1194.

- Şeref, A. (1978). Tarih Konuşmaları. İstanbul: Kavram Yayınları.
- Tanör, B. (1996). Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri. Gözden geçirilmiş 3. Baskı. İstanbul:Afa Yayınları.
- Temo, İ. (1987). İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları. Hazırlayan Bulut Demirbaş. İstanbul: Arba Yayınları.
- Topuz, H. (1973). 100 Soruda Basın Tarihi. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Toros, T. (1978). Milliyet, 19 Şubat.
- Tunaya, T. Z. (1998). Türkiye'de Siyasal Partiler. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Turan, İ. (1970). Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1(4), 171-191.
- Zürcher, E. J. (2004). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.18. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜRKİYE'DE SOSYAL VE SİYASAL DEĞİŞİM: 1980 VE SONRASI

Ayşe KÜÇÜK*

Öz

Bu çalışmanın konusu, 1980 sonrası dönemde Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasal değişimin incelenmesidir. Bu bağlamda, sosyal ve siyasal değişimi etkileyen iç ve dış gelişmelerin etkileri üzerinde durulmuştur. Buna göre çalışmada, Türkiye'de bu değişimin yaşanmasına etki eden iç gelişmeler olarak; 24 Ocak Kararlar, 12 Eylül rejimi ve 1982 Anayasası; dış gelişme olarak küreselleşme kavramı ele alınmıştır. Bu gelişmelerin, Türk siyasal hayatına ve toplum yapısına etkileri tartışılmıştır. Çalışmada, bir takım iç ve dış gelişmelerin etkisiyle Türkiye'deki sosyal ve siyasal yapının değiştiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal değişim, Siyasal Değişim, 1980 Sonrası Türkiye

SOCIAL AND POLITICAL CHANGE IN TURKEY: 1980 AND BEYOND

Abstract

The subject of this study is to examine the post-1980 period, social and political changes taking place in Turkey. In this context, are emphasized the effects of internal and external developments affecting social and political change. According to this study, as internal developments affecting this change to be experienced in Turkey; 24 January Decisions, 12 September regime and 1982 Constitution; The concept of globalization as external development is tackled. The effects of these developments on Turkish political life and social structure are discussed. In the study, a team has reached the conclusion that the effect of changing internal and external developments in Turkey's social and political structure.

Keywords: Social change, political change, Turkey after 1980

GİRİŞ

Toplum, insanların bir araya gelerek oluşturdukları bir yapı olduğuna göre, toplumu oluşturan insanların değer yargıları, düşünce ve inançları değiştikçe toplum da değişime uğramaktadır. Bu bağlamda, sosyal değişimin temelinde

*Yüksek lisans öğrencisi, Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ayse.kucuk@harran.edu.tr

teknoloji ya da belli bir ideoloji yatmaktadır. Bir toplumda ideoloji değişikçe siyasal yapıda da bir değişim yaşanır. Dolayısıyla sosyal değişme, siyasal değişmeyi de beraberinde getirmektedir.

Bu durum, Türkiye'ye uyarlanacak olunursa; 1950'li yıllarda teknolojinin gelişmesi hızlı bir göç dalgasına neden olmuştur. Kente gelenlerin aldıkları eğitim, onların dünya görüşünü ve değer yargılarını değiştirmiştir. Bu durum özellikle gençlerde daha belirgin hale gelmiştir. Sistemden hoşnut olmayan gençler, devlete karşı ayaklanma başlatıp, ülkede yıllarca devam eden anarşi ve terör olaylarının yaşanmasına neden olmuşlardır. 1970'li yıllarda başlayan bu şiddet olayları, ekonomik kriz ile birleşince hükümetin önünü alamadığı bir kaos ortamına zemin hazırlamıştır.

Böyle bir ortamda terör olaylarının önüne geçmek ve yaşanan olumsuzluklara son vermek için 1980'de askeri darbe ile yönetime el konulmuştur. Getirilen kısıtlamalar ve alınan tedbirlerle kaosun önüne geçilmiştir. Yeni Anayasa'nın yürürlüğe girmesiyle Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. 1980 sonrası dönemde, sosyal ve siyasal alanda yeniden yapılanma süreci devam etmiştir.

Bu çalışmada, 1980 sonrası dönemde Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasal değişme konu edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle yaşanan sosyal ve siyasal değişmeyi etkileyen iç ve dış gelişmeler ele alınıp, bunların Türk siyasetine etkileri üzerinde durulmuştur.

1. Sosyal ve Siyasal Değişim

Toplum bilimlerinde toplum, insanların kendi aralarında sürdürdükleri ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 2004:4). Bundan dolayı, toplumu oluşturan insanların değer yargıları, ideolojileri, davranış biçimleri, algıları değiştikçe toplum da değişime uğrar.

Her toplumun bir iç düzeni yani belirli bir yapısı vardır. Ancak bu yapı durağan değildir, sürekli bir değişim içindedir. Toplumlar dinamik bir yapıya sahip olduklarından değişen dengelerin yerini yenilerinin alması kaçınılmazdır (Gökçe, 2004:1-4). Hem toplumun bütünü, hem de toplumsal yapıyı oluşturan kurumlar yaşanan dönemin koşullarına bağlı olarak sürekli değişim geçirirler (Kalaycıoğlu, 2017:5).

Sosyal değişme, bir toplumun tarih içindeki serüveni, yaşanan deneyimlerini anlatmaktadır. Sosyal değişme; bir toplumu ve o toplumun yapısını anlamak, bahsedilen toplum öğelerinin, o toplumda tarih boyunca nasıl geliştiğinin, nasıl yapılandığının ve o toplumun bireylerinin içinde bulunduğu ilişkileri nasıl etkilediğinin incelenmesi anlamına gelmektedir (Kalaycıoğlu, 2017:5).

Ginsberg, sosyal değişmeyi, “toplumsal yapıdaki değişme, yani toplumun büyüklüğünde ya da örgütlenme şeklinde meydana gelen değişme” olarak tanımlamaktadır. Boskoff’a göre ise sosyal değişme, “belli toplumsal sistemlerin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen önemli değişmeler”dir (Akt. Kongar, 1979:57-58).

Sosyal değişme, toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında meydana gelen farklılaşmayı ve bunların cemiyet yapısındaki değişikliği içine almaktadır. Sosyal değişme, zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal yapısı veya fonksiyonlarını geçici olarak değil de, sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen ve toplumun tarihi akışını değiştiren değişiklik olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2011:32).

Sosyal değişme, insanlar arasındaki ilişkilerin değişmesi demektir. Bu değişme, hem üretim ilişkisinin değişmesine hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlıdır. Diğer bir deyişle sosyal değişmenin temelinde belli bir anda, belli bir toplumda ya teknoloji ya da ideoloji yatmaktadır. Bir toplum, kendi içindeki teknolojik gelişmeler yoluyla değiştiiği zaman ideolojisi de bu teknolojik gelişmelere paralel olarak değişime uğrar (Kongar, 1979:22-23).

Sosyal değişim, eğitimin gelişmesi, halkın eğitimden geçmesi anlamına gelmektedir. Eğitim, her şeyden önce belli bazı olgular ve değerlerin vurgulanması biçiminde uygulanmaktadır. Vurgulanan bu değerlerin arasında da yine bir mücadele vardır. Bu konuda da belirleyici etken ekonomik ve siyasal güce sahip bulunanlar grubudur. Bunlar, eğitim ile verilecek dünya görüşünü bireylere zerk ederek toplumun değer yargılarını ve anlayışını belirlemektedir (Ozankaya, 1973:50). Aldıkları eğitimle, daha farklı, özgür düşünen bu toplumsal gruplar siyasal yapıda da bir değişikliğin yaşanması için bir araya gelmektedirler. Bu bağlamda, sosyal değişme, siyasal değişmeyi de beraberinde getirmektedir.

Siyasal değişme kavramı sosyal değişmeyle paralel olarak değişim göstermektedir. İnsan siyasal bir varlık olduğu gibi toplumlar da siyasal varlıklardır. Devlet sistemlerinin ortaya çıkması ve gelişen dünyada artan nüfusa bağlı olarak devlet yönetiminin belirli bir sistematiğe göre örgütlenmesi ihtiyacı siyasal faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Toplumların yaşam biçimleri ve toplumsal değişime etki eden maddi ve manevi unsurları siyasal yapının oluşmasında en önemli etken olmaktadır (Akçalı, 2007:32). Bu bağlamda siyasal değişme, yönetim şeklinin, devlet aygıtlarının, otorite ilişkilerinin değişmesi anlamına gelmektedir.

Siyasal değişme; “bir toplumun içinde bulunduğu siyasal durumdan, dünya konjonktürünün de dayatmasıyla başka bir siyasal duruma geçmesi veya buna yönelik bir sürece girmesi” olarak tanımlanabilir. Söz konusu bu siyasal durum farklılaşması, ilerleme şeklinde olabildiği gibi, bozulma şeklinde de olabilir. Buna somut bir örnek verilmek istenirse Türkiye’de yaşanan değişimler verilebilir. “Türkiye’nin 1945’te çok partili hayata geçmesi de, 12 Eylül 1980’de partisiz siyasal hayatı yaşaması da siyasal değişmedir” (Sarıbay, 1996: 174-178).

Siyasal değişme kavramı, siyasal çözümlenelerde, siyasal gelişme sürecine girmiş olan toplumların siyasal sistemlerinde meydana gelen değişimleri anlatmak için kullanılmaktadır. Söz konusu değişimler, siyasal modernleşme veya siyasal durum değişmesi kavramları ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda, mevcut siyasal durum ile siyasal kültür arasında bir uyumsuzluk varsa, o toplumda siyasal değişme belirebilir. Siyasal durum ile siyasal kültürün uyumsuzluğa düşmesindeki asıl neden, o toplumun diğer toplumların kültürleri ile temasa geçmesi ve temas aracılığıyla toplum bireylerinin algı çerçevelerinin değişmesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde siyasal değişme; “bir toplumun siyasal kültürünün diğer toplumlarla temas sonucu değişimi aracılığıyla toplum bireylerinin algı çerçevelerinin değişimini, bu değişim sonucunda da mevcut kontrol yapısının artık meşru görülmemekle alternatif bir yapının tersine yönelmesi” biçiminde tanımlanabilir (Sarıbay, 1996:178). Kısaca; siyasal değişme, toplumsal değişimin bir uzantısıdır ve sosyal değişmeye paralel olarak değişiklik göstermektedir.

2. Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişimi Etkileyen Gelişmeler

1980 sonrası dönemde, Türkiye’de yaşanan değişim birdenbire ortaya çıkmamıştır. Bu değişimde bazı iç ve dış gelişmelerin etkisi olmuştur.

2.1. Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişimi Etkileyen İç Gelişmeler

1980 sonrası Türkiye’de, sosyal ve siyasal alanda köklü bir değişimlere yol açan iç gelişmeler 24 Ocak kararları, 12 Eylül rejimi ve 1982 Anayasası’dır. Özellikle, 12 Eylül askeri darbesi ve 1982 Anayasası, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamında bir dönüm noktası olmuştur.

2.2.1. 24 Ocak Kararları

Türkiye ekonomisinde, 1974’den itibaren kriz semptomları görülmeye başlamıştır. 1973’de yaşanan Arap- İsrail savaşını takiben petrol fiyatlarında çok yüksek bir artış olmuş ve devamında diğer ithal malların fiyatlarında artışlar görülmeye başlanmıştır (Şahin, 2016:167-169). Bu fiyat artışları, enerjide dışa bağımlı olan Türkiye ekonomisini de etkilemiştir.

1979 son baharında ekonomik bunalım artmış, temel tüketim mallarında kıtlıklar ve kuyruklar oluşmaya başlamıştır. Enflasyon %70’i aşmış, terör ve siyasi istikrarsızlık ülkedeki kaosu ağırlaştırmıştır (Şahin, 2016:180). Bunun altında yatan neden, ithal ikameci yapıya sahip sanayinin uluslararası rekabet gücünün beklenen seviyeye yükselmemesi ve ithalat bağımlılığının azalmak yerine artmasıdır (Bahçe ve Eres, 2017:50). Böyle bir ortamda, koalisyon Hükümeti istifa kararı aldı ve yapılan ara seçimler sonucunda Süleyman Demirel azınlık hükümetini destekleyenler ile birlikte azınlık hükümetini kurdu. Yeni Hükümet, ekonomiyi bunalımdan kurtarmak için 24 Ocak Kararları’nı ilan etti. Başbakan Demirel, ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak için yeni sağcı politikalara güçlü bir inancı olan Turgut Özal’ı başbakanlık müsteşarlığı görevine getirdi. Demirel’in teşviki ile Özal tarafından hazırlanan ve ekonomide köklü bir dönüşümü hedefleyen kararlar, 24 Ocak 1980’de açıklandı (Erdoğan, 2017: 399). 24 Ocak Kararları, o güne kadar uygulanan devletçi ekonomi politikalarını kökünden sarsarak liberal ekonomi dönemini başlatmış oldu (Uluç, 2014:114). Bu tarihten sonra, ihracata yönelik ekonomi politikası başlatıldı ve ekonomi büyük oranda liberalleşti. Amaç, özel sektörü

ekonominin itici gücü haline getirip uluslararası piyasalarda rekabet etmesini sağlamaktı. İç talebi azaltmak ve üretimi ihracata yönlendirmek için ücretler düşük tutuldu ve temel mallar üzerindeki devlet destekleri kaldırıldı, ithalat kısıtlamalarına son verildi (Heper, 2011:139-208).

24 Ocak programı, ekonomide köklü dönüşümleri içeren bir dizi yapısal reformlar içermektedir (Uluç, 2014:114). Bu programdaki temel hedefler; Türk lirasının değerini dış paralara göre büyük ölçüde devalüe ettikten sonra kontrollü bir biçimde serbest bırakmak, ithalatı serbestleştirip, ihracatı kredi vb. teşviklerle özendirme, fiyatların oluşumunu piyasa arz ve talep güçlerine bırakıp kamu sübvansiyonlarını kaldırmak, ekonomide kamu kesiminin ağırlığını azaltmak olmuştur (Çavdar, 2013: 258).

Ancak, bu kararların yürürlükteki Demirel hükümeti tarafından uygulanabilmesi neredeyse imkânsızdı. Çünkü gerek bir azınlık hükümeti olması gerekse de ülkenin içinde bulunduğu kaotik ortamın buna elvermesi pek mümkün görünmemektedir (Erdoğan, 2017:399). Turgut Özal'ın yönetiminde alınan kararlar, ekonomide olağanüstü rejim anlamına gelmekteydi. Zira tedbirler, %33 oranında devalüasyon, sübvansiyonların sınırlandırılması gibi demokrasi içinde kolayca yürütülemeyecek kararları içermektedir. 24 Ocak programının temelini ise, işçi sınıfının, köylünün yani genel olarak emekçi halkın ulusal gelirden aldığı payın aşağı çekilmesi oluşturmaktaydı. Kararların hayata geçirilmesi için grevlerin ve sendikaların olmaması, işsizlerin sokaklara dökülmemesi, köylülerin ses çıkarmaması gerekiyordu. (Turan, 2007:113-114). Bu sebeplerden dolayı, yani halkın bu kararlara karşı itiraz etmemesi için demokratik olmayan bir ortamın varlığı gerekmektedir. Bu durum, darbenin önünü açan faktörlerden biri olmuştur. 1980 darbesiyle birlikte 24 Ocak Kararları, Turgut Özal'ın yönetiminde uygulamaya geçirilmiştir.

2.1.2. 12 Eylül Rejimi ve 1982 Anayasası

Demirel hükümeti 24 Ocak Kararlarını kabul ederken, mal darlıklarını, ürünlerin stoklardan çıkarılmasıyla ekonomiyi bir ölçüde düzeltmesine rağmen terörü sona erdirememiştir. Bunlara ek olarak, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolmasının ardından TBMM'de yeni

cumhurbaşkanı seçimi için oylama turları uzadıkça yeni cumhurbaşkanı seçilemiyordu. Ekonomik paketin getirdiği toplumsal huzursuzluğun yanı sıra siyasi bunalım da her geçen gün artmaktaydı. Tüm bunlar olurken 12 Eylül günü Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koydu (Çavdar, 201:261).

Darbeden hemen sonra Özal, hazırladığı ekonomik programın uygulanmaması durumunda Türk ekonomisinin çok büyük zarar göreceğini anlattı ve bu kararların uygulanması için kendisine izin verilmesini istedi. Bunun üzerine Özal, ekonomiden tam sorumlu kişi olarak atandı. Takip eden aylarda Özal'a ülkenin ekonomik sorunlarını çözmesi için tam bir serbestlik tanındı. Bu; fiyatların serbest bırakılarak enflasyonun aşağı çekilmesi, ücretlerin düşük seviyede tutularak tüketimin engellenmesi, ihracatın artırılması anlamına gelmekteydi (Ahmad, 2016:217). Kısaca, 24 Ocak Kararları, Turgut Özal'ın yönetiminde tıkr tıkr yürüdü (Turan, 2007:114).

Darbeyi gerçekleştiren cuntanın tek hedefi, bu kararları yürürlüğe koymak değildi. Silahlı Kuvvetlerin diğer bir hedefi aşırı siyasallaşmış toplumu pasifleştirip depolitize ederek siyasi istikrarı sağlamaktı. Bu hedeflerini de silahlı güç kullanımı başta olmak üzere çeşitli baskı yöntemlerini kullanarak gerçekleştirmiştir (Tarhan, 2012:17). Darbeden sonra bütün siyasal partiler kapatıldı; DİSK ve MİSK'in faaliyetleri durduruldu. Bütün ülkede sıkıyönetim ilan edildi ve yut dışına çıkış yasaklandı. Hemen ardından tutuklamalar başlatıldı. İlk altı hafta içinde 11.500 kişi tutuklandı; 1980 sonunda bu sayı 30 bine çıkmıştı. Bu tutumun sonucunda, siyasal nedenli terörist saldırıların sayısı %90 oranında azalmıştı (Zürcher, 2016:401-403). Askeri yönetim, sol sendika ve dernekler yanında sıkıyönetim kanununa dayanarak üniversitelerdeki sol eğilimli öğretim üyelerini de görevden almıştır (Tarhan, 2012:17). Sonuçta; 1960'lardan beri devam eden çatışmalar ve terör eylemleri askeri darbe ile bastırılmış oldu.

12 Eylül darbesini yapanlar, ülkeyi 12 Eylül öncesine getiren koşulların 1961 Anayasası'nın ruhundan kaynaklandığı görüşündeydiler. Bu sebeple de, yeni Anayasa, önceki Anayasanın kurduğu mekanizmaları yeniden düzeltmeye yönelikti. Yeni Anayasa'nın amacı, daha merkezîyetçi bir hükümet kurmaktı. Güçlü bir hükümet ile Türkiye'deki anarşi ve terörün önüne geçilmek

istenmiştir (Kongar, 2000:198). Yeni Anayasa, devlet-toplum ilişkilerinde devletin, birey ve diğer toplumsal sınıflar karşısında güçlendirilmesini hedeflemiştir. Bu anlamda devlet, aşırı politize olmuş toplumu pasifleştirip, depolitize etmek için bir araç olmuştur. Darbe yönetimi, siyasal sistemi yeniden yapılandırmak için sosyal ve siyasal alanda müdahalelerde bulunmuştur.

Türkiye'nin siyasal hayatı, sıkıyönetim altında tamamen felç olmuş durumdaydı. Gençlik örgütleri kapatıldı, meslek örgütlerinin ve sendikaların bütün toplantı ve seminerleri yasaklandı. Gazete yayınları durduruldu, her türlü sol yayın yasaklandı. İki yıl boyunca her türlü faaliyet baskı altına alındı. Sıkıyönetim, iki ayda bir düzenli olarak uzatıldı. Bu sırada yeni anayasa için toplantılar başlamıştı (Ahmad, 2016:180-181). Yapılan görüşmeler sonunda Kasım 1982'de yapılan referandumda yeni Anayasa %92 oranında kabul görerek yürürlüğe girmiştir.

“1982 Anayasası bir tepki anayasasıdır.” Temel hürriyetler ve örgütlenme alanında vatandaşların ve yargı organlarının yorum ve hükümlerini sekteye uğratan aksaklıklar vardır (Ortaylı, 2011:21). 1982 Anayasası, yürütme üzerinde dengeleme ve denetleme etkisi yapacak olan kurum ve kuralları büyük ölçüde azaltma yönünde adımlar atmıştır. Dernekleşme, partileşme, dernek ve partilerin çalışma alanları daraltılarak politik katılmanın her türünü azaltan düzenlemeler getirilmiştir. Cumhurbaşkanının yetkileri genişletilerek, yürütmenin gücü artırılmıştır (Kalaycıoğlu, 2016:373).

1982 Anayasasının özü, devlet ve otoritedir. Anayasa'nın siyasal felsefesi, gelenekçilik, maneviyatçılık ve milliyetçilik temelinde yükselmiştir. Türkiye'de uygulanmaya konulan ekonomik liberalizm, siyasal anti liberalizm ve depolitizasyon programı, darbe yönetiminin anayasası ile mümkün olmuştur (Tarhan, 2012:17-18). 12 Eylül 1980'den önce aktif olan siyasetçiler on yıl süre ile siyasetten men edildi. Öğrencilere, öğretmenlere ve devlet memurlarına parti üyeliği yasaklandı. Yeni partilerin sendikalaşmalarının önü kesilerek toplumda kök salmaları olanaksızlaştırılmıştı (Zürcher, 2016:406). Anayasa'nın 52. maddesine göre, sendikalar siyasi amaç güdemezler, siyasi partilere destek olamazlar, dernek ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler (Çavdar,

2013:268). Dolayısıyla, yeni Anayasa ile temel hak ve hürriyetler sınırlandırılmıştır.

1982 Anayasası'nın amacı, güçlü bir hükümet kurmak olduğu için, her sorun anayasa sorunu olarak görülmüş ve her soruna anayasada bir çözüm aranmıştır (Köse, 2010: 64). "İlk kez bir anayasa yapmanın asıl nedeni, özgürlük ve demokrasinin değil, otorite ve devletin güçlendirilmesi olmuştur." Bu farklılık, anayasa yapım sürecindeki propaganda konuşmalarından, metnin ruhu ve uzunluğuna kadar her noktaya sinmiştir (Sevinç, 2012:138).

1982 Anayasası muhafazakâr düşüncenin gelişmesinin de önünü açmıştır. Neo-muhafazakâr düşüncenin temel unsurları olan güçlü hükümet, toplumsal otoriterlik, disiplinli toplum, hiyerarşi ve milliyetçilik ilkelerinin 12 Eylül ve daha sonraki süreçte hâkim olduğunu söylemek mümkündür. 12 Eylül Askeri Yönetimi ve 1982 Anayasası'nın özelliklerine bakıldığında; gerçekten de güçlü bir hükümet, toplumsal bir otorite kurma çabası, disiplinli toplum arzusu, hiyerarşi, düzene itaat ve milliyetçilik öğelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra, dinsel işlevlerin, devletin kontrolü altında, rahatlıkla yapılabilmesi, ilk ve orta öğretimde din derslerinin zorunlu hale getirilmesi ve darbecilere rağmen seçilen bir sağ partinin iktidara gelmesi, bu dönemin neo-muhafazakâr düşünceyi benimsediğini göstermektedir. Ayrıca, bireylere sadece ekonomik alanda serbestçe davranmasına izin verilmekteyken, bireyler başta siyasal faaliyetler olmak üzere pek çok alanda çeşitli sınırlamalara tabi tutulmaktaydı. Bu yönüyle ele alındığında 12 Eylül dönemi Türkiye'de neo-muhafazakâr düşünceye yönelik bir siyasal yeniden yapılanma dönemi olmuştur (Köse, 2010:66).

Kısaca; yeni Anayasa, 1961 Anayasasının tersine, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran bir anayasadır. Bu sınırlamalar, darbe öncesi artış gösteren gençlik hareketlerinin önüne geçmek ve apolitik bir gençlik oluşturmak, daha disiplinli bir toplum oluşturmak gibi hedeflere yönelik olmuştur. Bu amaçla, yeni hükümet, ilerleyen dönemlerde Türk siyasetine hâkim olacak olan muhafazakâr bir söylem geliştirip, gençleri İslam dininin çatısı altında toplamayı hedeflemiştir.

2.2. Türkiye’de Sosyal ve Siyasal Değişimi Etkileyen Dış Gelişme Olarak Küreselleşme

Türkiye’de 1980 sonrası meydana gelen sosyal ve siyasal değişimde, yalnızca iç gelişmelerin etkisi olmamıştır. 1980’li yıllar küresel düzeyde liberalizmin, hak taleplerinin ve sosyal örgütlenmelerin yüksek olduğu yıllardır. Dünyadaki bu gelişmelere, Türkiye de kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda, 1980 sonrasında Türkiye’de yaşanan değişimde iç gelişmeler kadar dış gelişmelerin de etkisinin olduğu söylenebilir.

Küreselleşme olgusu geniş anlamda, sosyal ve iktisadi yapıların önce birbirleriyle ve daha da ileri giderek dünyanın diğer ekonomik piyasalarıyla eklenmesi süreci olarak tanımlanabilir. Dar anlamda ise, iktisadi çerçevede mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaştığı, ayrıca mal, hizmet ve finans piyasalarının gittikçe bütünleştiği bir süreç olarak ifade edilmektedir (Niray ve Bayram, 2009:161).

Küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların kilometrelerce uzaklıktaki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması biçiminde tanımlanabilir (Giddens, 1994:62).

Bu bağlamda küreselleşme; ülkeler arasındaki ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesini, ulusların dünya ekonomisinde uluslararası bütünleşmesini ve ekonomik anlamda sınırların ortadan kalkmasını, sermayenin dolaşımının serbestleşmesini ve yaygınlaşmasını, üretimin küreselleşmesini, bölgesel bütünleşmeler, yerelleşme, bireyselleşme, katılımcı demokrasi ve sivil toplum örgütlerinin ön plana çıkmasını, Neo-liberal görüşlerin yaygınlaşmasıyla piyasa üstünlüğünün ön plana çıkarılmasını, ekonomide devletin küçültülmesini amaçlamaktadır (Aktel, 2001:194; Ataç, 2000:95).

Buna göre; küreselleşmenin tek boyutlu bir kavram olmadığı ve ekonomik, siyasal ve kültürel etkilerinin de olduğu söylenebilir.

Türkiye de jeostratejik konumu nedeniyle, dünyadaki çoğu ülkeye kıyasla küreselleşmeden büyük ölçüde etkilenmiştir. Türkiye’nin küreselleşme

sürecinden etkilenmesinin diğer bir nedeni de, coğrafyasında barındırdığı insan topluluğunun özelliğine ilişkindir. Türkiye, sahip olduğu özel coğrafi konumu ve köklü tarihi nedeniyle kültürler ve medeniyetler arası diyaloga ev sahipliği yapan bir ülke konumundadır. Farklı insan toplulukları arasındaki ilişki ve etkileşimlerin radikal bir şekilde artışı olarak tanımlanan küreselleşmenin, bu özelliklere sahip olan bir ülke üzerinde büyük ölçüde etkide bulunması kaçınılmazdır (Bayar, 2008:32).

Ekonomik küreselleşme, genel anlamıyla, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegre olmasını, dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir (Çelik, 2012:68). Türkiye de dünya ekonomisi ile bütünleşebilmek amacıyla, 1980 sonrası dönemde köklü bir değişim süreci geçirmiştir. Bu dönemde, ithal ikameci ekonomi modeli terk edilerek, serbest pazar ve ihracat teşviklerine dayalı piyasa ekonomisine geçilmiştir.

Küreselleşmenin siyasal açıdan Türkiye'ye etkileri incelendiğinde; demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramların işleyişinde evrensel değerler etrafında bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bununla birlikte terörle mücadele, yasa dışı göç, insan ticareti gibi konularda da Türkiye'nin sadece ulusal politikalarla çözüm arayışlarının yetersiz olduğu konulara, uluslararası politikalar altında uluslararası işbirlikleri çerçevesinde çözüm getirilmesi önem kazanmıştır (Kıvılcım, 2013:228).

Küreselleşmenin kültürel açıdan Türkiye'ye etkileri incelendiğinde; Türk toplumunun beğeni ve ilgi alanlarının ciddi bir değişim sürecinden geçtiği söylenebilir. Ancak, bu, küresel ölçekte tanınan kültürel ve üretim biçimlerinin Türkiye'de yer etmesi kadar, Türk kültür öğelerinin uluslararası tanınırlığının da artması şeklinde gerçekleşmektedir (Bayar, 2008:33). Bununla beraber, yurttaşlık kimliği gibi genel kimlik yapılarının yerini farklı etnik, dinsel, sosyal ve siyasal kimlikler almaya başlamıştır (Kıvılcım, 2013:227).

Küreselleşme, Türk siyasetini etkileyen önemli bir dış gelişme olarak değerlendirilebilir. Demokratikleşme ve liberalizm gibi kavramlar küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan kavramlardır. Birey-devlet ve toplum ilişkilerinin yeniden tanımlanıp, devletin karşısında bireyin öne çıkartıldığı bir döneme

geçilmiştir. Bu gelişmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, küreselleşmenin Türkiye'yi ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda etkilediği söylenebilir.

3. Türkiye'de Sosyal ve Siyasal Değişim

1980 sonrası dönemde Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları, anayasa değişikliği, siyasi faaliyetlere tanınan özgürlüklerin kaldırılması, hızlı bir sosyal ve siyasal değişme süreci başlatmış; bu sosyal değişme, toplumun her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. Darbe öncesinde yaşanan toplumsal hareketler, darbe ile bastırılmış oldu. Darbeden sonraki üç yıl boyunca sıkıyönetim hali devam etti. Bu süreç içerisinde halkta devlete karşı gelmenin kötü bir eylem olduğu algısı yerleşti. Getirilen kısıtlamalar, devlete başkaldırının önüne geçmiştir. Bu tarihten sonra, sosyal ve siyasal alanda yeniden yapılanma süreci başlamış oldu.

3.1. Gençliğin Apolitikleşmesi

Türkiye'de apolitik gençlik söylemi 1980 sonrası dönemde kendisini göstermeye başlamıştır (Tanyaş, 2015:26). 12 Eylül 1980 sonrası gençler, toplumun öncüleri olarak değil, daha ziyade kavgacı ve tehlikeli unsurlar olarak görülmüştür (Ercins, 2009:504). Bunun en önemli nedeni, darbe öncesi gençlerin şiddet ve terör olaylarına karışmaları ve sonuçta bu gençlerin ülkeyi bir kaosa doğru sürüklemesidir. Bu sebeple, 12 Eylül darbesini gerçekleştirenlerin uzun dönemli amaçları, kendi görüş ve inançlarında bir toplum inşa etmektir. Bu, bir anlamda demokrasinin bir daha sekteye uğratılmaması amacına yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilirdi. Bunu önlemek için de darbeyi gerçekleştirenler toplumu kendi anlayışlarına göre biçimlendirmek (Kongar, 2000:198) için Anayasa'yı değiştirmeleri gerekmektedir.

Darbeyi gerçekleştiren cuntanın, darbeyi meşrulaştırma gayreti, başlangıç bölümünün temel noktasını oluşturmaktaydı (Çavdar, 2013:266):

“Hiçbir düşünce ve mülhazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karışmayacağı...”

Bu bölümün sol düşünceye karşı bir kısıtlama ve yasak getirdiği söylenebilir. Bununla, her türlü siyasi faaliyetin önüne geçmek, anarşi ve terör olaylarının tekrarlanmasını önlemek ve daha az siyasetin içinde olan apolitik bir gençlik oluşturulmak hedeflenmiştir. Dolayısıyla, 1980 sonrasında Türk gençliği, uzun yıllar boyunca depolitizasyon politikaları ile siyasetten uzak tutulmuşlardır (Özmen, 2011:13).

12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında, yeni Anayasa ve ona bağlı düzenlemelerle zayıf siyasi ve toplumsal sistemin tümünden yeniden yapılanmasını öngören askeri rejim ve onu izleyen sivil yönetimler, önceki dönemin aksaklıklarını ortadan kaldırmak için daha durağan, daha az kutuplu ve daha az siyasi olan bir düzen kurmayı amaçladılar. Başka bir ifadeyle, askeri müdahale öncesi politize olmuş, dönemin siyasi parti ve toplumsal örgütlerin popülist politikalar için yürüttükleri mücadelenin, siyasi amaçlarla karakterize olması yüzünden genişleyen bürokratik kamu sektörünün etkili ve etkin yönetimi için devletin toplumla olan ilişkisinin yeniden yapılanması öngörülmekteydi (Gürgen, 2013:45). Bu bağlamda, darbeyi yönetenler, tüm siyasi yolları kapatarak, 1980 öncesindeki anarşi ortamına dönmemesi için kendi düşünceleri doğrultusunda bir toplum inşa ederek gençliğin sınırlarını belirlemek istemişlerdir (Erdal, 2013:149).

Askeri darbe sonrasında Türkiye’de, siyasetin uzun bir süre resmen askıya alınması, gençlik örgütlerinin darbe sürecini hazırladığı gerekçesiyle suçlu ilan edilmesi ve yasal olarak cezalandırılması süreci, Türkiye’de gençlik meselesinin yeniden tanımlandığı bir dönemin açılmasına yol açmıştır (Yaman, 2013, s. 120). Bu tarihten sonra, dünya genelinde sosyalizmin değer kaybetmesi ve 12 Eylül rejiminden sonra anarşi ve terörün azalması, ideolojik bölünmüşlüğü az da olsa törpülenmesi, geçmişteki kötü deneyimin de etkisiyle gençlik, apolitikleşme sürecine girmiştir (Bayhan, 2013:379). 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerek yeni Anayasa gerekse de temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması, üniversiteler ve diğer devlet kurumlarında siyasi faaliyetlerin yasaklanmasıyla politikleşme sürecine bir nokta koymuştur. Siyasi partilerin yanı sıra, sendikalar ve öğrenci örgütleri gibi sosyal örgütsel yapıların büyük bir çoğunluğu

lağvedilmiş ve bu politikalar ile sol hareketin şiddet yıllarının en etkili faktörleri oldukları bir kez daha vurgulanmıştır (Özmen, 2011:14).

1980 sonrası tarihsel döneme denk düşen ve birbirleriyle örtüşen süreçler olarak apolitizasyon ve depolitizasyon, siyasal iktidarların yeni ekonomi politikalarını başarılı bir şekilde uygulamaları ve bunları yaparken de popülist olmayan politikaların sonuçlarından korunmaları noktasında işlev görmüşlerdir. Siyasal iktidarların bir yönetim stratejisi olarak apolitizasyon ve depolitizasyona başvurmalarının nedeni, önemli ekonomi politikaları ve toplumsal süreçler üzerinde hâkimiyet kurmaları ve bunu sürdürmek istemeleridir (Gürgen, 2013:42-44).

12 Eylül'ün "anarşi ortamından" etkilenmiş, arkadaşlarının ölümlerine şahit olmuş gençler, ana-baba olduklarında yaşadıkları korku dolu günleri anımsayıp, çocuklarına en azından okul bitene kadar siyasetten uzak durmalarını sıkı sıkıya tembihlemişlerdir. 1980-90'larda yetişen gençliğin siyasetle ilk tanışmaları çoğunlukla ailelerinin siyasete bulaşmamaları gerektiğini söylemesi üzerinden aslında siyasetle tanışılmaması gerektiği prensibiyle olmuştur. '80'lilerin ve '90'luların kimliklerine işleyen bu tembihler siyasallaşmaya karşı bir korkulu bir çekinceyi psikolojik olarak beslemiştir. Okul bitene kadar siyasetten uzak durmak, siyasi bilgiye mesafeli kalmak demek yirmili yaşlarının ortasına geldikten sonra siyasete ilgi duymanın bir hobi edinmek kadar kolay olmadığı gerçeği gençler arasında yaygınlaşmıştır (İnanır, 2005:42). Siyasete bulaşmanın kötü bir eylem olduğu, gençler tarafından idrak edilmiştir. Gençlerin ülkeyi kurtarma, devrim yapma hedeflerinin yerini, okuyup bir diploma sahibi olmak kariyer peşinde koşmak, bir yabancı dil öğrenmek, yurt dışında eğitim almak gibi faydacı hedefler almıştır.

Özetle; 12 Eylül restorasyonu, ülkedeki kaos, sağ-sol çatışması, terör ile bölünme aşamasına getirildiği sebep gösterilerek gençliğe kurucu ideoloji temelinde görevlerini yeniden hatırlatmayı (Erdal, 2013:139) ve gençleri siyasetten arındırmayı hedeflemiştir. Yaşanan kötü deneyimler, gençlere ve ailelerine bir ders niteliğinde olmuş; gençlerin siyasete katılma, siyasi faaliyetlerde yer alma ile ilgili algıları değişmiştir.

3.2.2. Muhafazakârlığın Yükselmesi

12 Eylül rejimi ile toplumsal hayatın her alanında görülen değişiklik, Türk siyasetine hâkim olan paradigmalarda da yeni bir anlayışı gündeme getirmiştir. Türkiye’de muhafazakâr siyaset, 1980 sonrasında Turgut Özal ile birlikte gündeme gelmiştir. Bundaki en önemli neden, şüphesiz 12 Eylül’ün öncesinde yaşanan toplumsal olaylar olmuştur. Darbe sonrasında, aynı olayların tekrarlamaması için vatandaşın temel hak ve özgürlüklerine birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Artık sağ-sol çatışmaları, anarşi ve terör olaylarının önü kesilmiş; hem sağ hem de sol kanattan olan partiler kapatılmıştı. Dolayısıyla, ülkede bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. Tam da bu noktada; Anavatan Partisi’ni kurup, 1983 seçimlerini kazanarak siyaset sahnesine çıkan Özal, bu boşluğu din ile doldurdu. Türkiye’de muhafazakârlık, “sol”a karşı kullanılabilir bir alternatif olarak algılanmış ve solu tasfiye etmede bir araç olarak görülmüştür. Bu tarihten sonra muhafazakârlık yükselişe geçmiştir.

Türkiye’de sağdaki partilerin dinle ilişkilerinde, 1960’lı yılların ikinci yarısında bir değişme yaşanmıştır. 1961 Anayasası, sol düşüncenin gelişiminin önünü açarken, sağ partilerin dine bakışlarını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu dönemde ülkedeki muhafazakâr gençler, Komünizmle Mücadele Dernekleri içinde örgütlenmişlerdir. Bu dernekler içinde komünizmi tehlike olarak gören Türkçü ve İslamcı kesimler bir araya geldiler. Giderek İslamcı çevrelerin dinsizlik tehlikesini komünizmde görmeye başlamasıyla, bu iki kesim arasındaki mesafe de azaldı. Sağ partilerin içinde yer alan muhafazakârlar, İslam’ı komünizmin yayılmasına karşı bir kalkan olarak görmeye başladılar. Bu tehlikenin çaresini ise dinin canlandırılmasında buldular (Kongar, 2000:250). Bunun somut örneği, 1970’de kurulan Aydınlar Ocağı olmuştur.

Sağ kesimde yer alanlar Aydınlar Ocağı’nı Türk-İslam sentezinin ideolojik bir çözümü olarak görmekteydiler. 1971 askeri müdahalesinden sonra kurulan CHP-MSP koalisyonu, siyasal İslam’ın devlet içindeki örgütlenmesine olanak sağladı (Kongar, 2000:250). Aydınlar Ocağı’nın amacı, solcu gençlerin Türkiye’deki toplumsal, siyasal ve kültürel tartışma üzerindeki etkisini azaltmaktı. Bu Ocağın ideolojisine Türk-İslam Sentezi denilmekteydi.

1970'lerin sonlarında bu ideoloji sağıdaki partiler tarafından desteklenmekteydi. Türk-İslam Sentezi, tanınmış askeri liderlere de hitap ediyordu. Bunlardan biri de, 12 Eylül Darbesi'ni gerçekleştirenlerin başındaki isim Kenan Evren'di. Ordu, komünizmi Türkiye'nin en büyük düşmanı olarak görmekteydi. Çözümü ise milliyetçilik ve İslam karışımından olan bir doktrini aşılama bulmaktaydı. (Zürcher, 2016: 414-415). Bu açıdan, 1980 sonrasında İslam, sol tehdidine karşı bir panzehir olarak görülmüştür (Demirer, 2017:290).

Solun tasfiyesi ile birlikte, dinin toplumu politik süreçten uzak tutmak için kullanılması, darbenin aktörleri tarafından bilinçli bir tercih olarak hayata geçirilmiştir. "12 Eylül askeri darbesi, bütün siyasi partiler kapatılınca, muhtaç olduğu toplumsal desteği 'din' ögesinde aradı. Örneğin, devletin din eğitimi yapması Anayasal bir zorunluluk haline getirildi" (Kongar, 2000, s. 252). Bu, devletin İslamcılarını alt kadrolarda görmek istediği anlamına gelmekteydi (Akdoğan, 1999:142). Bunun gibi uygulamalarla cuntanın başındakiler, İslam'ı adeta teşvik etmişlerdir (Çavdar, 2013:327).

Darbeci generallere göre İslami konulardaki bilgisizlik, aile yaşamında dine yer verilmemesi ve ana babaların çocuklarına dini öğretememeleri, gençlerin komünizm akımına kapılmalarına neden olmuştur. Onlara göre, Türk gençleri İslam hakkında bilgisizdiler. Çocuklar aile yaşamı içinde İslami bilgileri edinemedikleri için MGK, devletin bu bilgileri okullarda öğretmesine karar verdi. Tarih, coğrafya, matematik gibi İslam da okullarda öğretilirdi. Generallere göre, İslam, uygun bir şekilde manipüle edildiği takdirde Türk halkı bölünmelerin üstesinden gelecektir. Böylece, dini topluma benimsetmek için ciddi bir çaba sarf ettiler. Bu miras, 1983 yılında kurulan Anavatan Partisi tarafından da benimsenmiştir (Ahmad, 2016:256).

Muhafazakâr düşüncenin 1980 sonrasında gelişmesinin bir nedeni de, Batı'yı örnek almanın yarattığı toplumsal huzursuzluktu. Batı'ya uymanın doğurmuş olduğu sonuçlar, İslam'ın toplum için önemini anlaşılmasına neden olmuştur (Heper, 2011:375). 1970'li yıllarda Batı'daki Marksizm furçasına kapılıp komünizmi yaymaya çalışan sol kesim, 12 Eylül Darbesi ile bu çabalarının sonuçsuz kaldığını idrak etmiştir. İşte Batı'nın modernite açısından mutlak bir model olmaktan çıkması, Türkiye'de her türden ideolojik gelişmeyi tetiklemiştir

(Karpat, 2014:318). Bundan sonra kurulacak olan partiler de bunun bilinciyle hareket edip, otorite boşluğunu toplumun dini değerleri üzerinden doldurmaya çalışmışlardır. Bunun ilk somut örneği; Turgut Özal'ın kurduğu parti Anavatan Partisi'dir.

Özal, 1983 seçimleri sırasında siyasal İslam'ın tüm desteğini yanına aldı. Seçime girmesine izin verilen partiler içinde, siyasal İslam'ın oylarının gidebileceği başka bir partinin olmaması, Özal'ın partisinin önünü açmıştır. Artık siyasal İslam, Özal'ın Anavatan Partisi'nin içinde tam anlamıyla devletle bütünleşmişti. Özal, partisinin kadrolarını oluştururken de İslam'ın eğilimlerini dikkate almış ve İslami çevreler tarafından lider olarak görülen politikacıları da etrafına toplamıştı (Kongar, 2000:253). Bütün bunlar Özal'ın muhafazakârlığı resmî ideolojisi haline getirmesine ve Türk siyasetinde yeni bir dönemi başlatmasına katkı sağlamıştır.

Özal, İslam'ı sadece sola karşı bir panzehir olarak kabul etmekle kalmadı. Kendisi ve partisindeki nüfusun büyük çoğunluğu muhafazakâr olduğu için İslami değerlerle yüklü bir kültüre gerçek anlamda bağlandılar. İslami eğitimi teşvik etme politikasından yararlandılar. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yönetimi altında din kurumlarının sürekli büyümesine (Ahmad, 2016:257) ve toplumu devlet eliyle İslamileştirmeye yönelik politikalar izlediler. Toplumun İslamileştirilmesinde işlevli olan aygıtların başında eğitim yer aldı. Zaman içerisinde bir yandan din dersleri önem kazanırken diğer yandan da yeni dinsel eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır (Demirer, 2017:291). Bu kurumların başında da İmam Hatip'ler gelmektedir.

Turgut Özal liderliğindeki ANAP döneminde 90 adet İmam Hatip Lisesi açılmıştır (Soğukdere, 2004). İmam hatip okullarının yanı sıra Kur'an kurslarında da bir artış görülmüştür. Bu kurslarda İslam'ın temel kuralları öğretiliyordu. 1980 darbesinden önce bu okulların sayısı 2.610 iken, 1989'da bu sayı 4.715'e çıkmıştır. Cami sayısı ise, 54.667'den 62.947'ye çıkmıştır (Ahmad, 2016:257). Özetle; "80'li yıllar her türden İslami çevre, grup, ekol, cemaat vb. faaliyetlerin daha açık, etkili ve yaygın bir şekilde yürüttüğü bir dönem olmuştur" (Demirer, 2017: 4000). Bunlarla toplumdaki dini değerleri canlı

tutmak, yeni nesil gençlere İslam dinini öğretmek ve onun kültür değerlerini aşılama amaçlanmıştır.

3.3. Sivil Toplumun Değişen Niteliği

Türkiye’de sivil topluma yüklenen anlam, 1980 sonrası dönemde değişmeye başlamıştır. Bunda 1980 öncesi dönemde kendini gösteren sosyal grupların sistemi değiştirmeye yönelik eylemleri etkili olmuştur. Darbeden sonra bu gruplar (MİSK, DİSK vb.) kapatılarak faaliyetleri durdurulmuş; dünyadaki küreselleşmenin de etkisiyle yeni sosyal gruplar yapılanmaya başlamıştır.

1970’li yıllarda Türk siyasal hayatında boy gösteren sosyal gruplar, genel olarak Türkiye’deki siyasi sistemi tümüyle dönüştürme çabası içerisinde olmuştur. 1980’li yıllara gelindiğinde, sivil topluma yönelik tartışmalar nitelik değiştirmeye başlamış; dünyadaki sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle savunulan yeni değerler sivil toplum alanına da yansımıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş, ardından AB ile müzakere sürecinin temellerinin atılması, siyasal alandaki özgürlük sınırlarını da genişletmiştir (Kaplancıl, 2010:79).

Sivil toplumun Türkiye’de esasen gelişmeye başladığı dönem, 1980 ve sonrası dönemdir. Bunun nedeni, 1980 öncesi dönemde öğütlenmeye izin verilmemesi veya özgürlüklerin kısıtlanmasıdır. 1980 öncesinde yaşanan toplumsal hareketler, sivil toplum hareketlerinin kısıtlanmasına yol açmıştır. 1980 öncesi dönemde üniversiteler, basın-yayın organları, sivil oluşumlar Türkiye’de kaosun sebebi olarak görülmüştür.

Toplumda yaşanan bu karmaşa gerekçe gösterilerek, 1980 yılında bir askeri darbe yapılmıştır. Darbenin ardından başa geçen cunta, bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlayan, devleti öne çıkaran yeni bir Anayasa yapmıştır. Devletin bu şekilde birey karşısında güçlenmesi ise, 1980’li yıllarda birey ve toplumun devletten bağımsız bir unsur olarak ele alınması ve ona bir alan açılması ise sivil toplum kavramı etrafında şekillenmiştir. 1980’li yıllarda sivil toplum taleplerinin bu artışında, Türkiye’de uygulanmaya başlayan liberal politikaların önemli katkısı olmuştur (Köroğlu, 2012:122-123).

1980 sonrası liberalizasyon dönemi, Türkiye’de sivil toplumun değişik süreçlerden geçtiğine işaret etmektedir. 1980’e kadar benimsenen otoriter devlet

anlayışı terk edilmiş; siyaset ve ekonomi alanlarında liberalleşme dönemi başlamıştır. 24 Ocak Kararları ile başlayan liberalizasyon uygulamaları, ekonomide önemli ölçüde bir canlanmaya neden olduğu gibi, bireyselleşme yönünde ve geleneksel toplumsal kalıpların çözülmesinde de önemli sonuçlar doğurmaya başlamıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren sivil toplum, devlet-dışı siyasal ve toplumsal etkinliklerin bir değer olarak kabul edildiği liberal bir söyleme dönüşmüştür (Uluç, 2013:406-411).

Neo-liberal politikalar ile sivil toplum düşüncesinin gelişimi paralel giden bir süreçtir. Etkili bir sivil toplum için devletten özerk bir alanın varlığı gerekmektedir. 1980 sonrasında, piyasa ekonomisi çoğunluk tarafından benimsenmiştir. 1980 sonrası uygulamaya geçirilen liberal politikalar, devletin sivil toplum karşısında etkinliğini kaybetmesine neden olmuştur. Serbest piyasa koşullarının etkinliği, devletin ekonomideki faaliyet alanını daraltırken, bireylere, dolayısıyla sivil topluma güç kazandırmaya başlamıştır. Piyasaya yönelmeyle, profesyonel kadroların odalar kurma aracılığıyla, toplumsal alan da belli bir özerklik kazanmakta ve çeşitlenmektedir (Göle, 2016, s. 565). Devlet-ekonomi ilişkilerinin düzenlenmesi gittikçe neo-liberalizmin "bireysellik", "serbest piyasa" ve "minimal devlet" söylemleri tarafından dikte edilir hâle gelmiştir. Bu dönüşümün sonucu olarak, bireysel hak ve özgürlükler için toplumsal çağrılarda artış yaşanmıştır (Keyman, 2006:27).

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde sivil toplumu farklı kılan asıl unsur, yeni örgütlenmelerin, yeni kapsam ve nitelikteki yapıların ortaya çıkmasıdır. Bu değişimin yaşanmasında, uluslararası camiada kimlik talepleri konularının insan hakları kapsamında sıklıkla gündeme gelmesi ve devletçi geleneğin zayıflaması etkili olmuştur. 1980'li yıllarda, Türkiye'de sivil toplum, toplumun tümünü ilgilendiren konulardan çok hava kirliliği, sağlık, çevre ve insan hakları, dinsel ve etnik haklar ve kadın hakları gibi sadece belli başlı grupları ilgilendiren daha spesifik konular üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır (Çaha, 2016:270).

1980 sonrası dönemde sivil toplum hareketlerini farklı kılan ve Türkiye açısından küresel dönüşümün bir parçası yapan husus özellikle; İslamî, kadın ve çevre hareketlerinin özel bir gelişim göstermesidir (Çaha, 2016:270-279). 1972 yılında Stokholm'de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda, çevre

kirliliği, ulusal bir mesele olarak görülmüş ve çevre konusunda ulusal bir çabanın gerekliliği vurgulanmıştır. Türkiye’de ise çevre konusu 1980 sonrası gündeme gelmeye başlamış, Greenpeace gibi sivil toplum kuruluşları etrafında bir araya gelerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

24 Ocak Kararları’nın uygulanmasının ardından yerleşen liberalizm fikri, farklı kimlik taleplerinin de önünü açmıştır. Ekonomik yapıdaki dönüşüm, toplumsal yapıda da bir dönüşüme neden olmuş; Türkiye’de yaşanan hızlı kapitalistleşme süreci, sermaye birikiminin önünü açmıştır. Bu durum, köylerden kentlere göçü arttırarak, kentlerde yükselen yeni bir orta sınıfın belirmesini hızlandırmıştır (Bülbül, 2015:91-103). Bu durum, İslamcı hareketlerin daha çok gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır.

Kırdan kente göçün hız kazanması sonucunda muhafazakâr kitlenin şehirlerde genişlemesi ve İslamî eğilimleri ağır basan yeni bir grubun belirmesi, İslamcı hareketin 1980 sonrası Türk siyasetinde etkin bir yer edinmesinin önünü açmıştır. Eğitim ya da kazanç yoluyla toplumun bir kesimi daha katılım imkânları bulmuştur (Göle, 2016:566). Örneğin; üniversite eğitimi gören türbanlı öğrenciler, üniversite girişlerinde grev yaparak haklarını arama yoluna gitmişleridir.

Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak 1980 sonrası dönemde, Türkiye’de de kadın hareketlerinin etkinliğinin hız kazanması da sivil toplumun gelişimi açısından önemlidir. Kadın hareketinin bir siyasal hareket olarak ortaya çıkması ve hakların savunulması konusunda mücadele veren grupların sayılarındaki artış bu dönemin önemli özellikleri olmaktadır. Feminist gruplar, aile içi şiddet, taciz, dayak gibi kadına dair sorunları toplumun ve siyasetin gündemine getirerek, siyasal iktidarların politikalarını etkileyecek güce ulaşmışlardır (Uluç, 2013:412).

1980 ve sonrası Türkiye’deki sivil toplum örgütlenmeleri değerlendirildiğinde; siyasal sistemi sorgulayan ve onu değiştirmeye yönelik, toplumun tümünü ilgilendiren doktrinler yerine küresel eğilimlere uygun bir biçimde gelişen belli başlı konular üzerinde yoğunlaştıkları gözlenmektedir (Kaplanguil, 2010: 80). 1980 sonrası dönemde sivil toplum, farklılaşan ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenen bir yapı halini almıştır. Artık sivil toplum kuruluşları, devleti ele

geçirmek için değil; çevre, insan, hayvan ve kadın hakları gibi küresel konularda “ortak bir amaç” için bir araya gelip, birlikte çözüm üretmektedirler.

3.4. Siyasal Söylemde Değişiklik

1980 sonrası Türkiye’de diğer gelişmelere paralel olarak siyasal söylem de değişmiş, Türk siyaseti yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde ülkedeki ekonomik ve toplumsal yapı, siyaset anlayışı tümüyle değişmiştir. Siyasi hoşgörüsüzlük, yerini siyasi hoşgörü kültürüne bırakmıştır.

Siyasi hoşgörü kavramı; farklı kültürlerin bir arada var olmalarına ve birbirlerinin yaşam tarzlarına saygı duymaları ve hatta birbirlerinin varlıklarını devam ettirmek için politik çaba sarf etmelerini ifade etmektedir. Bu anlamda hoşgörü olgusu, “hem müdahale etmemek gibi negatif yükümlülüğü hem de tasvip etmediği görüş ve davranışların varlığını muhafaza etmek gibi pozitif yükümlülüğü içinde barındıran çelişik bir töze sahiptir.” Bu durum tam manasıyla, “liberal-bireyci gelenek içerisinde anlaşılabilir kişisel bir tercih, kamusal bir affedıştır” (Güran, 2014:173-174). Siyasi hoşgörü kavramı, sosyal çatışmanın engellenmesi için özellikle liberal düşünürler tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımı ifade etmektedir. Siyasi hoşgörünün yerleştiği liberal demokrasilerde yaşayan bireyler çoğunluktan farklılaşan düşünce ve inançlarını devlet otoritesi tarafından bastırılma endişesi olmadan rahatça ifade edebilirler (Şahin, 2013:162-163).

“Yumuşama, hoşgörü, uzlaşma” gibi kavramlar, Türkiye’de 1980 sonrası dönemde gündeme gelmeye başlamıştır. Politik söylemdeki bu değişime bağlı olarak, sistem sorgulamaları ve rejime karşı çıkışlar, yerlerini giderek icraat üzerine tartışmalara ve eleştirilere bırakmaktadır. Politik söylemdeki yumuşama, toplumda bir “consensus” arayışına da tekabül etmektedir. Bu anlamda 1980 sonrası toplumu, apolitik olarak değil, tersine yeni bir politika anlayışının gelişmekte olduğu bir toplum olarak nitelendirilebilir. Toplumu oluşturan bireyler, farklı görüşler ve kendilerine ait özgürlükler elde ettikçe birbirlerinden kopacaklar ve kendi toplumsal projelerinin gerçekleşmesi için kıyasıya mücadele edeceklerdir (Göle, 2016:560-561).

1983'te demokratik siyasal hayata dönülmesiyle, liberal değerlere olan ilgi aniden artmış ve sivil toplum kurumları artan ölçüde vurgulanmaya başlanmıştır. Siyasal partiler arasında ve toplumda, yeniden kurulan demokratik rejimin korunması ve pekiştirilmesi konusunda daha güçlü bir oydaşmanın varlığı gözlenmektedir (Özbudun, Kalaycıoğlu ve Köker, 1995:32). Bu gelişmeler, partiler arası pozitif muhalefet anlayışını da pekiştirmiş ve yeni siyasal yapı daha uzlaşmacı bir eksene doğru kaymaya başlamıştır (Akçalı, 2007:129).

1980 öncesi Türkiye'sinin darbeci ve devrimci arzularla beslenen politik ütopya zayıflamakta ve yönetim ve yaşam biçimlerini bugünden seçebilme hakkı muhalefet hareketlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Devrimci ütopyaların zayıflaması sonucunda çeşitli toplumsal aktörler ortaya çıkabilmiş; kadınlar, yeşiller, türbanlılar gibi yeni kültürel ve bireysel duyarlılıkları işlemeye başlamışlardır. Böylece kamuoyu, sesini yalnızca doğrudan politik konularda değil, modern toplumun yeni duyarlılık alanlarında, özellikle de insan ve çevre sağlığını ilgilendiren konularda duyurmaya başlamıştır (Göle, 2016:562).

1980 sonrasında Türkiye'deki politik kültür, uzlaşma ve hoşgörü eksenine doğru kayarken, kamusal projeler de toplum yararı için ortak bir amaç etrafında şekillenmeye başlamıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Türkiye'de sosyal ve siyasal yapı, 1980'li yıllarda değişmiştir. Bu değişimin yaşanmasında bir takım iç ve dış gelişmelerin etkisi olmuştur.

Sosyal ve siyasal değişimi etkileyen dış gelişmelerden biri olan küreselleşme, Türkiye'deki mevcut sosyal ve siyasal yapıyı tümünden değiştirmiştir. Demokratikleşme, liberalizm gibi kavramlar küreselleşme süreci ile ortaya çıkan kavramlarıdır. Küresel düzeyde yaşanan hak arama talepleri Türkiye'ye yansımıştır. Bu dönemde, Türkiye'de sivil toplumun niteliği değişmiştir. Sivil toplumun siyasal sistemi değiştirmeye yönelik çabaları son bulmuştur. Sivil toplum artık, insan hakları, kadın, çocuk ve hayvan hakları ile çevre gibi daha spesifik konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bu özgürlük ortamı, siyasal alana da yansımıştır. Türkiye'deki politik söylem, kavgacı bir söylemden, uzlaşmacı bir eksene doğru kaymaya başlamıştır.

Ekonomi alanında yeni bir dönemi başlatacak olan 24 Ocak Kararları'nın devreye sokulması ile serbest piyasa ekonomisine geçilmiş, devletin ekonomideki rolü azaltılmıştır. Ekonomideki liberalleşme, diğer alanlara da yansımıştır. Ekonomik alanın devletten ayrışması, güçlenen bir burjuva sınıfı yaratmıştır. Bu sınıf, ilerleyen dönemde hak talepleri ile gündeme gelmiştir.

Sosyal ve siyasal alandaki değişimlerin dönüm noktası ise 12 Eylül askeri rejimi olmuştur. 1970'lerin anarşi ve şiddet olayları, 12 Eylül askeri darbesi ile sonuçlanmıştır. Darbe yönetiminin öncelikli amacı, aşırı derecede politize olmuş toplumu depolitize ederek siyasal istikrarı sağlamaktır. Bunu da, 1982 Anayasası'nı yürürlüğe koyarak sağlamıştır. Darbe yönetimi yeni Anayasa ile toplumu siyasetten uzak tutmayı başarmıştır. Bunu da iki yolla yapmıştır. İlki, temel ve hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamalardır. Basın ve sendika özgürlüğünün kaldırılması ve grev yasakları ile temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmıştır. Artık siyasete bulaşmanın kötü bir eylem olduğu gençler tarafından kabul edilmiştir ve gençlik apolitikleşmeye başlamıştır. İkinci yol ise, sıkıyönetim altında oluşan otorite boşluğunun din ile doldurulmasıdır. Okullarda din eğitiminin verilmesi anayasal bir zorunluluk haline getirildi. Devlet bu gibi uygulamalarla İslam'ı adeta teşvik etmiştir. Dolayısıyla, 1980'li yıllardan sonra muhafazakârlık yükselişe geçmiştir.

Son olarak denilebilir ki; Türkiye için 1980'li yıllar, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2016). Modern Türkiye'nin oluşumu. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçalı, Y. (2007). 12 Eylül'den günümüze Türkiye'de demokrasi kültürü: toplumsal ve siyasal dönüşümün etkileri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya.
- Akdoğan, Y. (1999). İslamcılık bağlamında Türkiye'de siyasal İslam'ın gelişimi ve Refah Partisi 1980-1998 (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Aktel, M. (2001). "Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 6(2), 193-202.
- Ataç, K. (2000). "Küreselleşme: Bir Değerlendirme", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 95-102.
- Bahçe, S. ve Eres, B. (2017). "İktisadi Yapılar, Türkiye ve Değişim", F. Alpkaya ve B. Duru (Ed). 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Değişim. (ss. 17-70). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, (XXXII), 25-34.
- Bayhan, V. (2013). "Türkiye'de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler", M. Zencirkıran (Ed). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (ss.367-401). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Bülbül, B. (2015). "Küreselleşme ve Türkiye: Özal Dönemi Değişim Paradigmaları", (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü: Ankara.
- Çaha, Ö. (2016). Sivil toplum ve devlet. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çavdar, T. (2013). Türkiye'nin demokrasi tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, M.Y. (2012). "Boyutları ve Algılarıyla Küreselleşme", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, II(32), 57-74.
- Demirer, Y. (2017). "Modernleşen Türkiye'de Din" F. Alpkaya ve B. Duru (Ed). 1920'den günümüze Türkiye'de toplumsal değişim. (ss. 273-298). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Doğan, M.S. (2011). "Sosyalleşme, Sosyal Değişme ve Siyasal Sosyalleşme", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları, (32), 21-40.
- Ercins, G. (2009). "Türkiye'de Popüler Kültür Görünümleri ve Gençliğe Yansımaları", VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Erdal, C. (2013). "12 Eylül'ün Gençlik Restorasyonu: Atatürk ve Gençlik İsimli Kitabın Bir Beğlendirmesi", Alternatif Politika, 5(2), 138-152.
- Erdoğan, S. (2017). "Türkiye'de Yeni Sağcı Ekonomiye Geçiş Uygulamaları ve Turgut Özal", Kastamonu üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi. 18(1), 398-407.
- Giddens, A. (1994). Modernliğin sonuçları. Çev: Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökçe, B. (2004). Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Göle, N. (2016). "80 Sonrası Politik Kültür", E. Kalaycıoğlu ve A.Y. Sarıbay (Ed). Türk aiyasal hayatı. (ss. 559-571). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Güran, E. (2014). "Demokrasilerde Hoşgörü Hukuku", III. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

- Gürgen, M.K. (2013). “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikalarının Uygulanması Sürecinde Bir Yönetim Stratejisi Olarak Apolitizasyon ve Depolitizasyon”, *Praksis*, 30(31), 41-74.
- Heper, M. (2011). Türkiye’nin siyasal hayatı. İstanbul: Doğan Kitap.
- İnanır, S. (2005). “Bildiğimiz Gençliğin Sonu”, *Birikim Dergisi*, (196), 37-51.
- Kalaycıoğlu, E. (2016). “Türkiye’de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama sistemi” E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed). *Türk siyasal hayatı*. (ss.369-388). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kalaycıoğlu, S. (2017). “Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”, M. Zencirkıran (Ed). *Türkiye’nin toplumsal yapısı* (ss. 3-15). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kaplangil, D. (2010). “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratikleşme” (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Karpat, K. (2014). *Türk siyasi tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keyman, F. (2006). Türkiye’de sivil toplumun serüveni: imkânsızlıklar içinde bir vaha. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kıvılcım, F. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kongar, E. (1979). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kongar, E. (2000). *21. yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köroğlu, A. (2012). “Türkiye’de 1990’lı Yıllarda Ortaya Çıkan Siyasi Liberalizm Pratikleri”, *İnsan ve Toplum*, 2(3), 119-138.
- Köse, M.A. (2010). “Anavatan Partisinin siyasal ideolojisi” (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya.
- Niray, N. ve Bayram, Y. (2009). “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum ve İslam”, *Nasır Niray (Der). Siyasal kültür yazıları*. (ss. 159-199). İstanbul: Derin Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2011). *Türkiye’nin yakın tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1973). “Toplumsal Değişme Üzerine Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Fakülteler Dergisi*, 28(3), 35-55.
- Özbudun, E., Kalaycıoğlu, E. ve Köker, L. (1995). *Türkiye’de demokratik siyasal kültür*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Özmen, F. A. (2011). “Politik Bir Gençlik Kuşağı: post 80 Alevi gençliği”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), s.11-23.
- Sarıbay, A.Y. (1996). *Siyasal sosyoloji*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Sevinç, M. (2017). “Türkiye’de Anayasal Düzen: 1920-2012” F. Alpkaya ve B. Duru (Ed). *1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal değişim*. (ss. 107-162). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Soğukdere, Ö. (2014). “İmam Hatip Liseleri’nin tarihsel gelişimi”, *Resmi gazete CNN TÜRK*, erişim tarihi, 02.11.2018.
- Şahin, B. (2013). “Farklılık, Hoşgörü ve Ak Parti İktidarı”, *Liberal Düşünce Dergisi*, (71), 161-169.
- Şahin, H. (2016). *Türkiye ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Tanyaş, B. (2015). “Gençler ve Politik Katılım: Gezi Parkı Eylemleri’nde ‘Apolitik’ nesil”, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, (6), 25-51.
- Tarhan, A. B. (2012). “Türkiye’de Postmodernizm ve Siyasal Değişim”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 4(2), 11-20.
- Turan, A. (2007). *Darbe arası Türkiye*. İstanbul: Resital Yayınevi.

- Uluç, A.V. (2013). “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi”, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), 399-418.
- Uluç, A.V. (2014).” Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 12(23), 107-140.
- Yaman, Ö.M. (2013). “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Değerlendirme”, Alternatif Politika, 5(2), 114-138.
- Zürcher, E. J. (2016). Modernleşen Türkiye’nin tarihi. Çev. Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayınları.

**ALGILANAN KURUMSAL İTİBARIN İŞ
PERFORMANSI VE İŞTEN AYRILMA NİYETİNE
ETKİSİ: ŞANLIURFA İLİ KONAKLAMA
İŞLETMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Ahmet ÇAKIR*

Ömer Faruk GÖZOĞLU†

Öz

Bu çalışmanın konusunu Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri çalışanlarının algılanan kurumsal itibar düzeyinin işten ayrılma niyeti ve iş performansı değişkenleri üzerinde etkisi olup olmadığı oluşturmaktadır. Söz konusu değişkenler ile algılanan kurumsal itibar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik çalışma sayısı çok sınırlı olduğundan, bu çalışma ile literatüre ve turizm sektöründe büyük pay sahibi olan konaklama işletmelerinin turizm faaliyeti kararlarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışma, Şanlıurfa ilinde bulunan konaklama işletmelerinden Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kayıtlarına göre aylık çalışan sayısı ortalaması 50 ve üzeri olan 4 otelde hizmet veren toplam 194 çalışan ile yüz yüze görüşülerek elde edilen bulguların analizini içermektedir.

Çalışma sonucunda, algılanan kurumsal itibar ile işten ayrılma niyeti ve iş performansı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre algılanan kurumsal itibarın çalışanların iş performansını pozitif yönde, işten ayrılma niyetini ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Böylece çalışanların çeşitli kanallar yoluyla bulunduğu kurum itibarının dış dünyada yüksek olduğunu algılaması, kurumuna karşı aidiyet hissinin ve iş performansının artmasına neden olmaktadır. Çalışanların kurum içi beklentilerinin karşılanması ve etkili iletişimin devamlılığı, kurumsal itibar algısının uzun vadede kurumun hem iç hem de dış paydaşları tarafından yüksek düzeyde seyretmesini sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: İşten Ayrılma Niyeti, İş Performansı, Algılanan Kurumsal İtibar.

**THE EFFECT OF PERCEPTIONED CORPORATE
REPUTATION ON BUSINESS PERFORMANCE AND
WORKOUT: A RESEARCH ON ACCOMMODATION
COMPANIES IN SANLIURFA**

Abstract

The scope of this study is whether the perceived corporate reputation level of accommodation establishments' employees in Şanlıurfa province has an impact upon job performance and intention to leave variables. Since the number of studies that focuses on the relation between the aforementioned variables and perceived corporate reputation is very limited, it is aimed to contribute to the literature and tourism activity decisions of accommodation establishments which hold major share in the tourism sector. The study consists of analysis of the data collected from 194 employees

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, acakir@harran.edu.tr

† Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü,
omerfgozoglu@windowslive.com

providing services to 4 different hotels, whose monthly average number of employee is 50 or more according to Social Security Institution (SGK), through face to face interviews.

The study has shown that there is a statistically significant relationship between perceived corporate reputation and intention to leave and employees' job performance. Accordingly, it has been found out that perceived corporate reputation has a positive effect on the job performance of employees and has a negative effect on the intention to leave. The perception of employees of high-level of their institutions reputation in the outside world through various channels leads to increase the sense of belonging to the institution and their job performance. Meeting employees' internal expectations and continuity in effective communication will ensure that corporate reputation continue to be perceived at a high level by both internal and external stakeholders in the long term.

Keywords: Intention to Leave, Perceived Corporate Reputation.

GİRİŞ

Bazen ütöpik bir fikir olarak bazen de zorunlu ihtiyaç sonucu ortaya çıkan girişimcilik faaliyetleri başarılı yöneticilik davranışlarıyla iyi bir işletmeye dönüşebilmektedir. Oluşturulan işletmeler zaman içinde özgün, güvenilir, sorumlu, değerli gibi önemli nitelikleri sistematik şekilde bir araya toplayarak kurumsallaşma evresine geçmektedir. Kurumsallaşabilen işletmeleri ise rekabet adı altında yeni bir dönem beklemektedir. Söz konusu işletmeler bir yandan kendi içinde oluşturdukları kültürü ve kimliği koruma, diğer yandan da dış çevre ile iletişimi sağlayarak iyi bir imaj edinme ve oluşturduğu imajı kurumsal itibar adı altında sürdürme niyetindedir.

Kurumsallaşmış işletmelerin doğumundan günümüze kadar geçen süreçte en basit tabir ile paydaşları tarafından nasıl bilindiğini ortaya koyan itibarı, iş dünyasındaki rekabet düzeyini belirleyen en önemli varlığıdır. Başka bir deyişle, işletmelere nitelikli ve performansı yüksek personeli elde tutma, kaliteli tedarikçiyi çekme, zengin kaynaklı yatırımcıdan faydalanma ve etkili iletişime sahip olma gibi rekabet üstünlüğü sağlayan özellikleri kazandıran değer kurumsal itibardır. Böylece itibarın yönetilebilirliği, işletmenin rekabet dönemindeki seviyesini doğru orantılı olarak belirlemektedir.

Kurumsallaşmanın beraberinde getirdiğı standartlara uyum, işletmelere verimi yüksek çıktılar sunmaktadır. Bu düzeye ulaşabilmenin yolu da çalışanların iş performans düzeyini arttırması ile mümkün olabilmektedir. Yüksek standartlarla geliştirilmiş proaktif bir performans yönetim sistemi meydana

getirerek uygulamaya geçirebilen işletmeler, paydaşları tarafından başarılı olarak nitelendirilip kurumsal itibar değerine de katkı sağlamaktadır.

Niteliğine uygun olarak sunulan olanakların maksimum oranda örtüşmesi ile birlikte, çalışanlar bulunduğu işletmeye aidiyet hissederek onu içselleştirmektedir. Çalışılan örgüt ve yapılan iş ile ilgili beklentilerin yeterince karşılanmadığı durumlarda ise çalışanlar, pozisyonu ve niteliği ne olursa olsun işinden ayrılmayı düşünebilmektedir. İşten ayrılma davranışı, kişi ve kurumlar için sancılı bir döneme neden olabileceği gibi, daha faydalı kararlara da kapı açabilmektedir. Nihayetinde ayrılma niyetinin oluşması ile ayrılma eyleminin gerçekleşmesi arasındaki süreci kurumsallaşmanın gereği olarak titizlikle yönetebilen yöneticiler, işletme için optimum kararı vermek durumundadır.

Bu çalışmada algılanan kurumsal itibarın iş performansı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki incelenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Literatür Taraması

1.1. Kurumsal İtibar

İş dünyasında etkisini hızla arttıran küreselleşme ile birlikte işletmeler arasında yaşanan yoğun rekabet içinde onlara büyük avantaj sağlayan ve son yıllarda önemi daha da artan en önemli değer kurumsal itibar olmuştur. Çeşitli bilim dallarını ilgilendiren kurumsal itibarın öneminin farkına varan bilim adamları, bu değere ilgilerini arttırarak günümüze geniş bir bilimsel araştırma arşivi kazandırmıştır. Bu geniş arşivde kurumsal itibarın tanımına ilişkin farklı yaklaşımlar görülmektedir (Almaçık, 2011: 11).

Kurumsal itibar en basit tanımıyla işletme biliminde paydaş olarak bilinen müşteriler, hissedarlar, çalışanlar, tedarikçiler, yatırımcılar, medya, hükümet ve toplum gibi tüm işletme çevresinin görüş ve izlenimlerinin toplamıdır (Kadıbeşegil, 2013: 58). İtibarlı olmak isteyen firmalar rakiplerini taklit ederek onun edindiği itibara ulaşamazlar çünkü soyut bir olgu olan kurumsal itibarın elde edilmesi geçmişten gelen davranışların sonucu olduğundan ve uzun süreç gerektirdiğinden çok zordur. Büyük zorlukla edinilen kurumsal itibarın yok edilmesi ise çok kısa zaman alabilir. İtibarını kaybetmiş bir firmanın da itibarın yerine ikame edebileceği başka bir değeri kalmaz.

Örgüt paydaşlarının geçmişteki davranışları ile geleceğe dönük öngörülerine bağlı oluşan, algısal bir temsilin sonucu (Ruth ve York, 2004: 14) olan itibar, kurumun ticari hayatı boyunca maruz kaldığı çeşitli maddi ve manevi dalgalanmalara karşı ne kadar sağlam durabildiğidir. Zaman içinde meydana gelen bu dalgalanmalar itibarı kırılğan bir kaynak haline getirdiğinden itibar gittikçe elde edilmesi ve tutulması güç bir unsur olmaktadır (Carmeli ve Cohen, 2001: 127).

Rekabet içinde olan işletmeler kıyaslandığında, kilit paydaşların ve toplumun genelinin o işletmeye karşı geçmişten gelen izlenimlerinin gelecekte işletmenin davranışlarına ne düzeyde yansıtacağı, işletmenin paydaşlarına ne kadar çekici geldiği fikrini oluşturan olumlu veya olumsuz varsayımlar toplamı kurumsal itibarı tasvir etmektedir (Çiftçioğlu, 2009: 5).

Fombrun tarafından dikkat çekilen en önemli nokta, kurum çevresindeki algıyı ortaya çıkaran, “Diğerleri tarafından nasıl görülmekteyiz” sorusuna verilen yanıt olmaktadır. İşletme yöneticileri, kurumsal itibarı arttırmak için tüm paydaşlarıyla iyi ilişkiler kurup, tutum ve davranışlarına özen göstererek onları belirli aralıklarla test etmeli ve olumsuz durumlara karşı kontrol altında tutması gerekmektedir (Fombrun, 1996: 57-59). Fombrun’un bu doğrultudaki tanımlamaları birçok bilim adamı tarafından özümseyip kullanılmaktadır.

İşletmelerin finansal piyasadaki düzeylerinin ve hisse değerinin yükselmesinde köklü bir kurumsal itibarın etkisi büyüktür. Bu itibarın etkin olması ve süreklilik sağlaması hususunda işletme yöneticileri kadar çalışanların da önemli katkısı bulunmaktadır (Çekmecioğlu ve Dinçer, 2013: 127-129).

İşletmeler yalnızca ürettiği mal ve hizmetlerin kalitesiyle ön planda olmayı ya da sadece oluşturduğu marka ile anılmayı değil, bunun yanında tüm nitelikleriyle ilişkili olduğu veya olabileceği kitleler tarafından bilinmeyi ve zihinlere olumlu mesajlar vermeyi hedeflemelidir. Bu doğrultuda itibar, kurumların bir anlamda iş dünyasındaki klasmanını da belirlediğinden ciddi önem verilmesi gereken bir varlık değeri taşımaktadır.

Fikri boyutu sürekli gelişen, yenilikler üreten toplumlarda bilimsel araştırmacılar tarafından zaman içinde oluşturulan bazı kavramların tanımları yapılıp, sınırları çizilse de genel olarak bireyler bu kavramların derinliğine

inmediklerinden gündelik hayatta daha geniş anlamlarıyla kullanmaktadır. Bu kullanımlar bireyler arasında bir sorun olarak görülmesi de bilimsel boyutta büyük farklılıklara yol açabilmektedir. Kurumsal itibar konusu da birçokları tarafından kurumsal kimlik, kurum kültürü, marka değeri, kurumsal iletişim, kurumsal dizayn ve en çokta kurumun imajı ile eş anlamlı olarak bilinmektedir. Fakat yapılan araştırmalara göre bu kavramlar tek başına itibarı karşılayan değil, ancak bir araya gelmeleriyle kurumsal itibarı oluşturan unsurlardan oluşmaktadır (Karaköse, 2006: 32-33).

Kurumsal itibar, tüm paydaşların kurumla yaşadığı etkileşim sonucu zihinlerinde oluşan bileşke resim olarak tasvir edilmektedir. Zaman içinde paydaşların kurum hakkındaki düşünceleri ve kurum resminden hatırında kalanlar zevk ve tercihleri ile iletişim kurmaktadır. İletişim sonucu oluşan kurum algısı her açıdan diğer benzer kurumlardan edinilen algılar ile kıyaslanarak, olumlu veya olumsuz bir sonuç ile zihin ve gönül birleşiminde itibar olarak yer edinmektedir. Söz konusu itibar, kurum paydaşlarında farklı algılamalara neden olduğundan, her paydaş kendi beklentisi doğrultusunda kurumu algılamakta ve kendi bakış açısıyla kuruma farklı anlamlar yüklemektedir.

İşletme çevresinin işletmeye karşı sahip olduğu düşünce ve izlenimler paydaşlar açısından bazen karşılıklı etkileşimler içerirken bazen de farklılık göstermektedir. Farklı paydaşların kurumsal bakışı kısaca aşağıda açıklanmaktadır.

Mal ve hizmet üreten tüm işletmelerin paydaşları içinde finansal döngüyü sağlama açısından son derece önem taşıyan müşteriler, bir bakıma işletmelerin piyasadaki varoluş sebepleridir. Bu nedenle varlığını sürdürmek hatta daha da büyümek isteyen işletmeler, müşterileri ile güçlü duygusal ilişkiler oluşturarak müşteri bağına korumakta ve böylece satın alma davranışının gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır. Müşteriler işletmeler hakkında güçlü ve eşsiz nitelikler nedeniyle olumlu düşündüklerinde, bu düşüncelerini ürün ve hizmet tercihlerine de yansıtmaktadır. Güvenli olduğunu hissettiği işletmelerden ürün satın alıp, bu alışveriş davranışlarını tekrar ettirmektedir. Başka bir deyişle kurumun müşterilerin gözünde oluşturduğu itibarı, ürünlerini de çekici kılmaktadır

(Fombrun ve Van Riel, 2004: 8). Kurumların asıl hedefi olan ve ilk etapta ilgilenilmesi gereken müşteriler, paydaşlar arasında oluşturulmaya çalışılan kurumsal ağ hedefinin merkezinde yer almaktadır. Müşteriler bir bakıma itibar ve algı sürecinin son durağı olmaktadır.

Kurumun kendisini satın alan en önemli müşterileri olarak tanımlanan yatırımcılar (Helm, 2007: 25) mevcut varlıklarını itibarlı kurumlara aktararak gelir artışı hedefleyen tüzel veya gerçek kişilerden oluşmaktadır. Yatırımcılar kurumlara sağladıkları desteklere karşılık olarak yüksek düzeyde getiri beklerler. İtibarı yüksek kurumlar genellikle yatırım yapmak için daha caziptir (Hopkins, 2003: 89), çünkü itibarı yüksek olan kurumların karlılığının da diğerlerine oranla daha yüksek, piyasa riskinin de daha düşük olduğu varsayılmaktadır (Srivastava ve Diğ., 1997: 63). Bu algı, yatırımcıların itibarı yüksek şirketlerin hisselerine daha yüksek değerler ödemeye razı olmalarını sağlamaktadır.

Firmalarda yöneticilerin performansı son zamanlarda hissedar değeri ile ölçülmektedir. Bu da ölçümlerde öncelikle ekonomik kazancın esas alındığını göstermektedir. Pazar değeri yüksek olan firmalar, hissedarlar gözünde yüksek itibarlı olarak bilinmektedir ve söz konusu firmalar hissedarlar için iş birliğinin devam ettirilmesi gerekenlerdir (Namal, 2011: 42).

Kurumsal performansa en büyük katkıyı sağlayan çalışanlar, kurumların dış dünyaya açılan ve toplum ile iletişime geçen ilk yüzüdür. Tüm paydaşların olduğu gibi kurum çalışanlarının da kurum hakkındaki beklenti ve düşünceleri günümüzde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışanların gözündeki itibar, kurum yöneticilerinin üstünde durması gereken ciddi bir konudur (Theaker, 2006: 229-230). Ancak çalışanlar da kurum adına yüklendikleri bu görevin ne olduğunu bilmek ve davranışlarını ona göre belirlemek durumundadır.

Kurumlar nezdinde başrolde bulunan paydaşlardan yöneticiler, çalışanlar ve müşterilerin yanında tedarikçiler, rakipler, hükümet ve medya gibi paydaşlar da kurum itibarını kendi perspektiflerinde değerlendirmektedir. Firma ile rekabette bulunan kuruluşlar olan rakipler, işletmeyi zorlayan, hatalarını ve eksiklerini kollayan paydaş grubudur. Rakipler firmanın itibarına doğrudan olumlu bir katkı sağlamazlar ancak, dışardan gelebilecek her türlü tehdide karşı tetikte olan

firmalar, kendini sürekli kontrol altında tutarak rakiplerin itibara olumsuz etkisini en aza indirebilmektedir. Ayrıca rekabetin var oluşu firmaların sektörde ayrıcalıklar ve yenilikler oluşturmaya teşvik ederek itibarını arttırmasına sebebiyet verebilmektedir. Yine de rakipler ile kurulabilecek sıcak bir iletişim, firma hakkında söylenebilecek negatif söylemlerin önüne geçmek için gerekli bir hamledir (Dörtok, 2004: 64).

Bir firmanın tedarik olgusu, o işletmenin ihtiyacı bulunan her türlü kaynağın temini için yapılan faaliyetleri içermektedir. Firmaya sağlanan mal ve hizmetlerin yanında finansal kaynak sağlayan, yetkin personel hizmeti sunan firmalar da tedarikçi vasfını taşımaktadır. Firma ile tedarikçiler arasındaki iyi ilişkiler, sektörde ve rakiplerde yaşanan tüm olumlu ve olumsuz haberlerin en kısa sürede alınmasına fayda sağladığından firmaların piyasadaki güncel tutumlarını belirlemesine katkı sağlamaktadır. Hükümet veya devlet olarak bilinen paydaşların da işletmeler üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Hükümet toplumsal refahı sağlamak için çabalarken işletmeler de insan ihtiyaçlarını gidermek amacıyla var olmaktadır. Devlet halkın taleplerini karşılamak için çoğu zaman özel işletmeler eliyle hizmet sunar. İşletmeler de toplumsal faydanın sağlanabileceği konularda karşılaştıkları sorunları, çeşitli devlet destekleri ile aşabilmektedir. Yatırımların alt yapısını hazırlama, teşvikler verme ve vergilendirme işletmelerin devlet ile iletişimde bulunabileceği faaliyetlerdendir. Bu gibi nedenlerle karşılıklı fayda sağlama açısından kurumsal itibar düzeyini belirlemede devlet ile işletmeler arasındaki ilişkiler de önemli rol oynamaktadır (Üçok, 2008: 25).

Geniş kitleleri etkileme gücü çok yüksek bir paydaş olan yazılı ve görsel medya, toplumun her alanında algı yönlendirmede başrolde dir. İşletmeler için de medya çok kıymet verilmesi gereken bir araçtır. Medya, işletmeleri hem geniş kitlelere tanıtmaya hem de işletmenin nitelikleri hakkında negatif ya da pozitif yönde bilgi sahibi kılma gücüne sahiptir. Bu nedenle itibar kaygısı olan tüm işletmeler medyanın yayacağı bilgilerin değerinin farkında olmak zorundadır. Medya yöneticileri ile iyi ilişkiler kurabilmenin sonucunda röportajlar, basın bültenleri ve konferanslar aracılığıyla işletmeyi doğru

tanıtmak toplumda olumlu itibarın oluşmasında son derece etkilidir (Theaker, 2006: 206).

Son yıllarda iletişim teknolojilerinin gelişmesi birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Bu yeniliklerin en belirginini hiç şüphesiz sosyal medya ortamıdır. Sosyal medya ile birlikte artık varlığını sürdürmeye çalışan işletmelerin yeni sosyal paydaşları oluşmaktadır. Bu yeni paydaşlar sosyal medyayı kullanan topluluklardır. Sosyal grupların, bazen az sayıda olsalar dahi, sosyal paylaşım siteleri üzerinden yaptıkları çağrılarla büyük kitleleri harekete geçirebilme yetenekleri vardır. Bu nedenle işletmelerin bu grupların itibarları üzerinde büyük etkilerinin olabileceğinin bilinciyle hareket etmesi lehlerine olacaktır. Zaten yüksek olan itibarlarını sürdürmek isteyen kurumlar, sosyal medyanın önemini kısa sürede fark ettiğinden kurumsal stratejilerinin içinde geleneksel medyanın yanı sıra artık sosyal medyaya da uzun zamandır yer vermeye başladığı görülmektedir (Aydın, 2015: 86).

1.2. İş Performansı

İnsanlığın varoluşundan itibaren bireyler, tüm ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermek zorunda olduğunu bilmektedir. Bireysel kapasite ile başarılacak işler olduğu gibi tek bir bireyin gücünün yetmediği işlerle de karşılaşması mümkündür. Bu gibi durumlar için bir araya gelerek zorluğunun üstesinden gelinebilme boyutuna göre farklı sahalardaki işler için örgüt oluşturma gereksinimi duyulmuştur. Oluşturulan bu örgütler, zaman içinde benzer amaç için bir araya gelen rakipleri karşısında, geri kalmamak ve hatta öncü olmak için üstün gayret sarf etmeyi arzularak standartlar belirlemeyi ve bu standart düzeyini sürdürmeyi planlamaktadır. Günümüz iş dünyasında yaşanan yoğun rekabet ortamında da örgütlerin yaşamını devam ettirebilmeleri için standartların sürdürülmesi, artık zorunluluk haline gelmiştir. Örgütlerde yüksek verim elde edebilmenin yolu da standartlar dâhilinde çalışanların mümkün olan en üst düzeyde performans göstermesidir. Bu nedenle, üretim faktörlerinden emeği sunan çalışanın performansının belirlenmesi, örgüt yönetimlerinin hassasiyetle üzerinde durması gereken bir konudur.

Performans, özel ve tüzel kişilerin amaçlarını gerçekleştirmek üzere sarf ettikleri çaba sonucunda ulaştıkları başarı mertebesidir (Büte, 2011: 177).

Bireysel bakış açısıyla hedefe giden süreçte gösterilen kişisel verimlilik seviyesi olarak anlaşılırken, kurumsal olarak belirli bir zamanda elde edilen mal ve hizmet miktarı olarak bilinmektedir. Bir başka tanıma göre ise, faaliyetler sonucu ortaya konan çıktı derecesini gösteren, misyonun gerçekleştirilme oranı veya görevin yerine getirilme düzeyidir (Tutar ve Altınöz, 2010: 201).

Çalışanların bulunduğu görevde ne yapması gerektiğinin doğurduğu beklentilerle, bizzat gerçekleştirdiklerinin ne olduğu arasındaki ilişkinin oluşturduğu fonksiyon performans olarak tanımlanmaktadır. (Bayram, 2006: 47-48). Ayrıca performans, amaçlanan hedefe erişme seviyesini ve planlanmış bir etkinlik sonucunda kazanılanı da nitel veya nicel olarak belirleyen bir kavramdır (Şimşek ve Nursoy, 2002: 43).

İş performansı, bir bireyin belirli zaman dilimi içinde işin gerekliliği olarak kendisine verilen görevleri gerçekleştirdikten sonra elde ettiği sonuçların tamamıdır. Bireylerin performansı, elde edilen sonuçların olumlu ya da olumsuz olmasına bağlı olarak değişir. Bu nedenle performans kavramının karşılığı başarımlı olmasına rağmen üstün performansı anlatmak için, başarı ile eş anlamlı kullanıldığına da rastlanmaktadır (Sinangil, 1998: 87). Bu anlamda başarı kavramı, organizasyondan organizasyona, bireyden bireye değişiklik göstermektedir. Diğer bir deyişle başarının ne olduğunun karşılaştırılabileceği evrensel bir ölçüt bulunmamaktadır.

İşgören performanslarının üst düzeyde olması, firmaların amaçlarına kolaylıkla ulaşmalarını sağlamaktadır. İşgörenlerin hangi ölçütler bakımından değerlendirilecekleri ile birlikte bu değerlendirmeyi kimin yapacağı ve performans düzeylerinin hangi düzeye göre yüksek veya düşük olacağı önem taşımaktadır. Ancak, asıl mevzu işgören performanslarının değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının onlara mutlaka bildirilmesidir. Hatta bu durum örgütsel işleyişin sağlıklı yürütülmesi için bir zorunluluktur (Ertan, 2008: 42-43).

Performans değerlendirme konusunda yapılan çalışmalarda iş tecrübesi, yaş ve cinsiyet, ikili ilişkiler, eğitim düzeyi, işyerindeki olumsuz davranışlar, gözleme zamanı, değerlendirme yöntemi gibi değişkenler iş performansını etkileyen kıstaslar olarak ayrılmaktadır (Kâhya, 2007: 516).

Örgütlerde iş performansı, bireyin özellik ve yetenekleri ile uyumlu olarak tanımlanan işi, kabul edilebilir sınırlar içinde yerine getirmesidir. Bireyin performansı için ilk olarak iş tanımı olmalı, daha sonra işin bireyin beceri ve özellikleriyle örtüşmesi ve işin gerçekleştirilme düzeyini belirten standartlara ulaşılması gerekmektedir (Falay, 2000: 380).

Görevsel ve bağlamsal performans tanımlarıyla iş performansı iki farklı boyuttan oluşmaktadır. İş görenlerin verilen bir görevi ne kadar iyi yaptığı ve tamamladığı görev performansı olarak; söz konusu görev haricindeki gönüllü iştirak, birlikte çalışma bilinci, kural ve prosedürleri yerine getirme ve bağlı bulunduğu örgütün misyonunu benimseme gibi davranışlara sahip olması ise bağlamsal performans olarak açıklanmaktadır. Belirli bir süreçte yeterli üretim düzeyine ve vasfına ulaşan bir çalışanın görev performansı yüksek olsa da iş ortamındaki negatif tutumlar, iş kurallarına uymama, örgüt hedeflerini benimsememe gibi olumsuz davranışlar ile bağlamsal performans düzeyi düşük olabilmektedir (Ertan, 2008: 44-46). Son dönemde, çalışan performanslarının değerlendirilmesinde, her iki boyut birlikte ele alınmaktadır.

İş performansı genellikle verilen görevi başarıyla sonuçlandırma olarak bilinse de bunun yanında bağlamsal başarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi de gerekmektedir. Hizmet sektöründe çalışan bir personelin kendi alanıyla ilgili görev performansının yüksek olması doğal bir beklentidir. Ancak işinden ne kadar memnun olduğu, müşterilere karşı ilgi ve sevgisi, işverenine karşı saygı ve itaati, kibarlığı, temizliği, güler yüzlülüğü, dürüstlüğü, güvenilirliği, hoşgörüsü, kararlılığı, çevresiyle uyumu ve sorumluluk bilinci gibi genel nitelikler bağlamsal iş performans düzeyini ortaya koymaktadır (Çolakoğlu, 2011: 133-134).

1.3. İşten Ayrılma Niyeti

Rekabetin yoğun yaşandığı bugünün iş çevresinde, işletmeler sahip olduğu en önemli psikolojik mekanizma olan insan faktörünü iyi bir şekilde tanıyıp yönlendirebildiğinde büyük avantaj elde etmektedir. Başka bir ifadeyle, bir örgütün başarısı, elindeki en önemli kaynak olan insanı verimli ve etkin kullanabilme düzeyi ile belirlenmektedir. İnsan sermayesini doğru yöneten örgütler daima bir adım öne çıkar. Aksi takdirde iş çevresinde uzun süreli olarak

tutunmaları mümkün değildir. İşgörenlerin tatmin düzeylerinin yüksek olması ve örgütlerine bağlı kalmaları hedef ve amaçlarını gerçekleştirebilmeleri açısından örgütler için önem taşımaktadır. Yaptığı iş beklentilerini karşılamayan kişinin çalışma arzusu zamanla azalacağından, üretkenliği ve motivasyonu da düşük seviyede seyredecektir. Böyle düşünen işgörenler yaşadıkları olumsuz süreç sonucunda işten ayrılma hissine kapılmaktadır (Habib, vd., 2010: 214).

İşe alınma ile başlayan süreçten itibaren yaşanan olumsuzluklardan doğan ve bulunduğu örgüt ikliminden tatminsiz olması halinde işgörenin gösterdiği yıkıcı reaksiyon, işten ayrılma niyeti olarak nitelendirilmektedir (Butt, 2008: 178). İşgörenlerin örgütten ayrılma ihtimali, işten ayrılma niyetinin en yüzeysel tarifidir. İşgörenler, örgüte sundukları zaman, emek ve çaba gibi yatırımlarının karşılığını göremeyeceklerini düşünmeye başladıklarında, işten ayrılma niyeti ortaya çıkmaktadır (Camcı, 2013:41).

İşten ayrılma niyeti son yıllarda yönetim bilimi ile ilgilenen araştırmacıların yoğunlaştığı örgütsel kavramlardan biridir. Hem işe devam hem de işten ayrılma niyetinin oluşumunda çeşitli nedenlerin varlığı göze çarpsa da genel olarak belirli bir sürecin işlediği görülmektedir. İşgörenlerin bulunduğu örgüte devam etmesi ya da ayrılmayı düşünmesi ilk olarak demografik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Daha sonra, işgörenin hizmet verdiği örgütün onu maddi ve manevi olarak tatmin edip etmediği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu süreçten sonraki durum analizi sonucunda, işten ayrılma eğiliminde bulunmayan işgören ya işine devam etmekte ya da sebebini belirtmeden gönüllü olarak işten ayrılabilir (Lambert ve Diğ., 2001: 233-234). İşten ayrılma niyetinin ortaya çıkma sürecinde, genellikle işgören davranışlarının aşağıdaki gibi bir yörüngede seyrettiği görülmektedir (Mobley, 1977: 238):

- Mevcut İşin Değerlendirilmesi
- İş Tatmini / Memnuniyetsizliği
- Ayrılma Fikri
- Ayrılmanın Fayda ve Maliyetlerinin Değerlendirilmesi
- Alternatif Araştırma İsteğinin Oluşması
- Alternatif Araştırma

- Alternatif Değerleme
- Mevcut İş ile Alternatiflerinin Kıyası
- İşten Ayrılma Eğilimi / Devam Etme Düşüncesi
- Ayrılma Eylemi / İşe Devam Etme

Nadiren olumlu sonuçlar açığa çıkarsa da işten ayrılma eylemi genel olarak organizasyonları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, örgüt tarafından işten ayrılma davranışını oluşturabilecek her türlü faaliyet titizlikle incelenmeli ve olası ayrılmayı engellemeye yönelik stratejilerin önceden geliştirilmesi gerekmektedir (Özyer, 2010: 38).

İşten ayrılma davranışı, büyük ölçüde işgörenlerin işten ayrılma niyetini oluşturan faktörlerden kaynaklansa da bazı durumlardaki hızlı değişimler ve psikolojik tepkiler nedeniyle işgörenin ani kararı ile plansız olarak da uygulanabilmektedir. Ancak bu şekilde yaşanan ani işten ayrılma eylemi çok sık yaşanan bir uygulama değildir (Perez, 2008: 16-17). İşgörenlerin kapıldığı her işten ayrılma düşüncesi mutlaka işten ayrılma fiili ile sonuçlanmak durumunda değildir. Çevresel baskı, daha iyi imkânları olan bir iş bulamama korkusu gibi bazı nedenler, işten ayrılma düşüncesindeki işgöreni işine devam etmesi hususunda zorunlu kılmaktadır. Ayrıca nadir olarak görülen bir durum da bazı işgörenlerin işi bırakma düşüncesindeyken bir süre direnç gösterip iş ortamındaki sistemin kötü gidişini düzeltme amacıyla işine devam etmesidir (Jaramillo ve Diğ., 2006: 28).

Sonuç olarak, işten ayrılma niyetinin organizasyona etki eden negatif verileri, işgücü devir oranının artması, işgörenin gönülsüz çalışması nedeniyle örgütsel bağlılığında azalma ve örgütün genel performansında düşüş gibi çıktılardır. Olumlu sonuç olarak ise, örgüt misyonuna göre hareket etmeyen ve örgüt vizyonunu benimseyemeyen işgörenlerin örgüte sınırlı katkısı nedeniyle işinden ayrılmasıdır. Ancak ister işgörenin işe devamıyla ister de işi bırakmasıyla sonuçlansın, işten ayrılma niyeti süreci hem bireysel hem de örgütsel verimliliği olumsuz olarak etkilediğinden, örgütlerin temel misyon ve vizyonunu hayata geçirmesine kısa veya uzun vadede darbe vurarak çeşitli problemlere neden olmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Peygamberler şehri olarak bilinen ve üç semavi dinin ortak noktası kabul edilen Şanlıurfa, turizm açısından hem ulusal hem de uluslararası çapta büyük önem taşımaktadır. Şanlıurfa ili sahip olduğu tüm tarihi ve kültürel zenginlikler nedeniyle yerli ve yabancı misafir yoğunluğunu son birkaç yılda ciddi oranda arttırmıştır. Özellikle son dönemde yaşanan hareketlilik ile birlikte kentte bulunan konaklama işletmelerinin sunduğu hizmetlerin durumu da önem kazanmaktadır.

Bu araştırma Şanlıurfa'da faaliyet gösteren konaklama işletmelerine dönük kurumsal itibar algısını çalışanların bakış açısıyla değerlendirip, bu genel algının çalışanların iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Böylece turizm sektöründe büyük pay sahibi olan konaklama işletmelerinin kendi çalışanları tarafından nasıl görüldüğü ve bu görüntünün çalışan davranışlarına nasıl yansıdığı hakkında bilgi sahibi olmanın, söz konusu işletmelerin ve dolayısıyla Şanlıurfa'nın gelecekteki turizm faaliyeti kararlarına yön vermesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları (Metodolojisi)

Bu araştırmanın evreni Şanlıurfa ilinde bulunan konaklama işletmelerinden SGK kayıtlarına göre son iki yıl içinde aylık sigortalı çalışan sayısı 50 ve üzerinde seyreden işletmelerdir. Şanlıurfa ilinde bu kapsama giren 4 otel bulunmaktadır ve araştırma bu 4 otelin tamamında yapılmıştır. Böylece araştırma evreninin araştırma örnekleme eşit olduğu görülmektedir.

Araştırmada sınır olarak belirlenen 50 ve üzeri sigortalı işçi sayısının altında çalışanı olan işletmeler, büyüklükleri ve iş tanımlamalarındaki farklılıklar nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmanın evreni ve örneklemini oluşturan bu 4 otelde çalışanlar ile yüz yüze görüşülerek anket uygulanmasını kabul eden 194 kişiden toplanan veriler değerlendirmeye alınmıştır.

2.3. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Bu araştırma “tarama modeli” olarak tasarlanmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2014: 77).

Yapılan araştırmada kullanılan anketin birinci bölümünde katılımcılara kişisel ve demografik niteliklerini belirleyici sorular yöneltilmiştir. Anketin sonraki üç bölümünde ise sırasıyla işgören performansı, işten ayrılma niyeti ve çalıştıkları otellerle ilgili edindikleri kurumsal itibar algısını tespit etmeye yönelik ayrı ayrı belirlenen ölçekler kullanılmıştır.

İşgören performansı ölçeğinin başlangıç 4 maddesi ilk olarak Kirkman ve Rosen tarafından 1999’da ardından Sigler ve Pearson tarafından 2000 yılında kullanılmış ve Çöl ile Türkçe ’ye uyarlanmış olup, o tarihten itibaren birçok çalışmada kullanılmaktadır. Diğer maddeler ise Gürbüz, Camcı ve Ertan tarafından yapılan çalışmalardan alınarak düzenlenmiştir. Böylece 17 maddelik işgören performansı ölçeği oluşturulmuştur. Yapılan faktör analizinde değişkenler 4 faktör altında toplanmıştır. Oluşturulan ölçeğin güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach Alpha değeri 0,909 olarak hesaplanmıştır.

Anketin üçüncü bölümünü oluşturan işten ayrılma niyeti ölçeği, Cammann ve diğerlerinin 1979 yılında geliştirdikleri Michigan örgütsel değerlendirme anketinde 227 yer alan dört madde ile birlikte toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizinde değişkenler tek faktör altında toplanmıştır. Elde edilen ölçeğin güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach Alpha değeri 0,838 olarak hesaplanmıştır.

Anketin son bölümü olan dördüncü bölüm ise işgörenler tarafından algılanan kurumsal itibar düzeyini ölçmeye yöneliktir. Söz konusu ölçek Karaköse 228 tarafından geliştirilmiş olup, 40 maddeden oluşmaktadır. Ancak yapılan faktör analizinde eş yükleme neden olduğundan ve iç tutarlılığı olumsuz etkilediğinden 5 madde değerlendirmeye alınmamıştır ve değişkenler 6 faktör

altında toplanmıştır. Oluşturulan ölçeğin güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach Alpha değeri 0,967 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılara anketin ölçeklerini içeren son üç bölümde yer alan maddeleri değerlendirmeleri için, 1932 yılında Rensis Likert tarafından geliştirilen toplam derecelendirme ölçeğinin 5 seçenekli yöntemi sunulmuştur. Araştırmada kullanılan likert ölçeği için kişilerin verilen önermelerle ilgili görüşlerini, çok olumludan çok olumsuzu kadar sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istenmiştir. Buna göre; (5) Kesinlikle Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Kararsızım, (2) Katılmıyorum, (1) Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde sıralanmıştır.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

H1: Çalışanların kurumsal itibar algıları ile iş performansları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H2: Çalışanların kurumsal itibar algıları ile işten ayrılma niyetleri arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

2.5. Güvenirlik ve Faktör (Geçerlilik) Analizleri

Araştırma için oluşturulan işgören performansı, kurumsal itibar algısı ve işten ayrılma niyeti ölçekleri için ayrı ayrı güvenilirlik ve faktör analizi yapılmaktadır.

2.5.1. İşgören Performansı Ölçeği Analizi

“İşgören Performansı” ölçeğindeki 17 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.909$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açıklayıcı(açımlayıcı) faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ($KMO=0.885>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %69.161 olan 4 faktör altında toplanmıştır. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha

ve açıklanan varyans değerine göre “İşgören Performansı” ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır.

2.5.2. Kurumsal İtibar Algısı Ölçeği Analizi

“Kurumsal İtibar Algısı” ölçeğindeki 35 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.967$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açıklayıcı(açımlayıcı) faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ($KMO=0.919>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %73,9 olan 6 faktör altında toplanmıştır. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre “Kurumsal İtibar Algısı” ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır.

2.5.3. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği Analizi

“İşten Ayrılma Niyeti” ölçeğindeki 6 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.838$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açıklayıcı(açımlayıcı) faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ($KMO=0.802>0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %56.022 olan tek faktör altında toplanmıştır. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre “İşten Ayrılma Niyeti” ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır.

2.6. Bulgular

Katılımcılar cinsiyet değişkenine göre 66'sı (%34,0) kadın, 128'i (%66,0) erkek olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar yaş grubu değişkenine göre 67'si (%34,5) 18-25, 65'i (%33,5) 26-30, 62'si (%32,0) 31 ve üzeri olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar eğitim durumu değişkenine göre 38'i (%19,6) ilköğretim, 89'u (%45,9) lise, 49'u (%25,3) ön lisans, 18'i (%9,3) lisans olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar medeni durumu değişkenine göre 91'i (%46,9) evli, 103'ü (%53,1) bekâr olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar konaklama sektöründeki mesleki deneyimi değişkenine göre 109'u (%56,2) 1-5 yıl, 63'ü (%32,5) 6-10 yıl, 22'si (%11,3) 11-15 yıl olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar bulunduğu otelde çalışma süresi değişkenine göre 159'u (%82,0) 1-5 yıl, 35'i (%18,0) 6-10 yıl olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar çalıştığı bölüm değişkenine göre 19'u (%9,8) ön büro, 27'si (%13,9) kat hizmetleri, 37'si (%19,1) yiyecek-içecek, 12'si (%6,2) muhasebe, 18'i (%9,3) mutfak, 11'i (%5,7) güvenlik, 14'ü (%7,2) insan kaynakları, 16'sı (%8,2) satış-pazarlama, 10'u (%5,2) teknik hizmetler, 6'sı (%3,1) satın alma, 15'i (%7,7) sağlık & spa, 9'u (%4,6) diğer olarak dağılmaktadır.

Katılımcılar çalıştığı pozisyon değişkenine göre 127'si (%65,5) personel, 30'u (%15,5) şef yardımcısı, 27'si (%13,9) şef, 10'u (%5,2) müdür yardımcısı olarak dağılmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Kurumsal İtibar Algı Düzeylerinin Genel İşgören Performansı Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Genel İşgören Performansı	Sabit	1,495	8,337	0,000	53,510	0,000	0,620
	Kurumsal Hassasiyetler	0,067	1,356	0,177			
	Kurumun Yeterlilikleri	0,055	1,162	0,247			
	Çalışanların Haklarına Saygı	0,060	1,233	0,219			
	Çalışanlarla İletişim ve Kararlara Katılım	-0,211	-4,847	0,000			
	Çalışan Yeterlilikleri ve Yetkinlik Düzeyi	0,552	13,154	0,000			
	Kurumsal İletişim	0,165	3,575	0,000			

Tablo 1’de görüldüğü üzere kurumsal hassasiyetler, kurumun yeterlilikleri, çalışanların haklarına saygı, çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım, çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi, kurumsal iletişim ile genel iş gören performansı arasındaki ilişki belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=53,510; p=0,000<0.05). Genel işgören performansı düzeyinin belirleyicisi olarak kurumsal hassasiyetler, kurumun yeterlilikleri, çalışanların haklarına saygı, çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım, çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi, kurumsal iletişim değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) çok güçlü olduğu görülmüştür (R²=0,620). Katılımcıların kurumsal hassasiyetler düzeyi genel işgören performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.177>0.05). Katılımcıların kurumun yeterlilikleri düzeyi genel işgören performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.247>0.05). Çalışanların haklarına saygı düzeyi genel işgören performansı düzeyini etkilememektedir (p=0.219>0.05). Katılımcıların çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım düzeyi genel işgören performansı düzeyini azaltmaktadır (β =-0,211). Katılımcıların çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi genel işgören performansı düzeyini arttırmaktadır (β =0,552). Katılımcıların kurumsal iletişim düzeyi genel işgören performansı düzeyini arttırmaktadır (β =0,165).

Tablo 2: Katılımcıların Kurumsal İtibar Algı Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
İşten Ayrılma Niyeti	Sabit	4,614	11,615	0,000	22,062	0,000	0,396
	Kurumsal Hassasiyetler	-0,370	-3,390	0,001			
	Kurumun Yeterlilikleri	-0,331	-3,168	0,002			
	Çalışanların Haklarına Saygı	0,176	-1,627	0,105			
	Çalışanlarla İletişim ve Kararlara Katılım	0,070	0,727	0,468			
	Çalışan Yeterlilikleri ve Yetkinlik Düzeyi	0,106	1,140	0,256			
	Kurumsal İletişim	0,098	0,962	0,337			

Tablo 2’de görüldüğü üzere kurumsal hassasiyetler, kurumun yeterlilikleri, çalışanların haklarına saygı, çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım, çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi, kurumsal iletişim ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=22,062; p=0,000<0.05). İşten ayrılma niyeti düzeyinin belirleyicisi olarak kurumsal hassasiyetler, kurumun yeterlilikleri, çalışanların haklarına saygı, çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım, çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi, kurumsal iletişim değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) güçlü olduğu görülmüştür (R²=0,396). Katılımcıların kurumsal hassasiyetler düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini azaltmaktadır (β =-0,370). Katılımcıların kurumun yeterlilikleri düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini azaltmaktadır (β =-0,331). Çalışanların haklarına saygı düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini etkilememektedir (p=0.105>0.05). Katılımcıların çalışanlarla iletişim ve kararlara katılım düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini etkilememektedir (p=0.468>0.05). Katılımcıların çalışan yeterlilikleri ve yetkinlik düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini etkilememektedir (p=0.256>0.05). Katılımcıların kurumsal iletişim düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini etkilememektedir (p=0.337>0.05).

Tablo 3: Katılımcıların Genel Kurumsal İtibar Algı Düzeyinin Genel İşgören Performansı Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
Genel İşgören Performansı	Sabit	3,138	16,859	0,000	54,477	0,000	0,217
	Genel Kurumsal İtibar Algısı	0,338	7,381	0,000			

Tablo 3’de görüldüğü üzere genel kurumsal itibar algısı ile genel işgören performansı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=54,477; p=0,000<0.05). Genel işgören performansı düzeyinin belirleyicisi olarak genel kurumsal itibar algısı değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) güçlü olduğu görülmüştür (R²=0,217). Katılımcıların genel kurumsal itibar algı düzeyi genel işgören performansı düzeyini arttırmaktadır (β =0,338).

Tablo 4: Katılımcıların Genel Kurumsal İtibar Algı Düzeyinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	p	F	Model (p)	R ²
İşten Ayrılma Niyeti	Sabit	5,317	17,941	0,000	107,768	0,000	0,356
	Genel Kurumsal İtibar Algısı	-0,756	-10,381	0,000			

Tablo 4’de görüldüğü üzere genel kurumsal itibar algısı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=107,768; p=0,000<0.05). İşten ayrılma niyeti düzeyinin belirleyicisi olarak genel kurumsal itibar algısı değişkenleri ile ilişkisinin (açıklayıcılık gücünün) güçlü olduğu görülmüştür (R²=0,356). Katılımcıların genel kurumsal itibar algısı düzeyi işten ayrılma niyeti düzeyini azaltmaktadır (β =-0,756).

SONUÇ

Her ne kadar dünya genelini hızla etkisi altına alan ve globalleşme olarak ortaya çıkan kavram bireyleri tek tip düşünce eğilimine yöneltse de aynı kurum içinde farklı yaklaşımlarda bulunulması olağan hatta kurumun gelişimi için gereklilik

arz eden bir durumdur. Böylece iş dünyasında yaşanan yoğun rekabet ortamında itibarın paydaşlar açısından önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Farklı kanallardan elde edilen bilgiler, tüm paydaşlar gibi çalışanların da kuruma karşı bir algı oluşturmasını sağlar.

Bu çalışma, kurumların toplum ile etkileşimde bulunan ilk yüzü olan çalışanların kurumsal itibar algısının iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi olduğu görüşüne odaklanmaktadır. Bu önerme itibarıyla, değişkenler ve kavramlar göz önüne alınarak ilk üç bölümde geniş literatür taraması yapılmış ve nitelikli bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmanın araştırma bölümü Şanlıurfa ilinde bulunan konaklama işletmelerinden 50 ve üzerinde sigortalı personeli bulunan otel çalışanları ile bizzat görüşülerek gerçekleştirilen anketler sonucu elde edilen bulguların analizlerinden oluşmaktadır. Seçimlerin düzeyi çalışanların samimi ve gerçekçi tercihler yaptığını düşündürmektedir.

Elde edilen bulgularda çalışanların cinsiyet ve medeni durum farklılığının kurumsal itibar algısı, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerinde belirleyici düzeyde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Bulguların değerlendirilmesi sonucunda, demografik değişkenlerin kurumsal itibar algısını meydana getiren faktörlere etkisi, söz konusu değişkenlerin iş performansı faktörlerine etkisi ile büyük oranda paralellik göstermektedir. Ancak demografik özelliklerin işten ayrılma niyeti düzeyi üzerinde belirgin ölçüde bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür.

Algılanan kurumsal itibarı oluşturan faktörlerin iş performansı faktörleri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizlerinde genel olarak nötr veya doğru orantılı ilişkiler görülse de “Çalışanlarla İletişim ve Kararlara Katılım” değişkeninin iş performansı üzerinde ters orantılı ilişkilere neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu etkileşime göre, çalışanlar görevlerine müdahale edildiğinde ve diğer paydaşlar ile iletişim düzeyi yoğunlaştıkça kapasitelerinin altında hizmet vermeye başlamaktadır. Ayrıca çalışanların otelleriyle ilgili öneri, eleştiri ve fikir beyan etmelerinin kurum içinde pek bir değişime neden olmadığı ve ortaya çıkan sorunların baskı oluşturmasına sebebiyet vererek, iş birliğine gölge düşürmesi sonucu çalışan

performanslarında meydana gelen düşüş, konaklama işletmeleri içinde ekip ruhunun ve uyumun yeterli düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.

Algılanan kurumsal itibar ile iş performansı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu görüşü olan Hipotez 1 çalışma bulgularıyla birlikte kabul edilmiştir. Kurumsal iletişim ve çalışanların yetkinlik düzeyinin artması personelin iş performansının artmasına neden olan en önemli kurumsal itibar faktörleri olarak görülmektedir. Bilgi birikimi, yeterlilik düzeyi ve iletişim becerisi yüksek olan nitelikli ve yetkin personellerin kurumsal itibar algısı iş performansını mutlaka arttırmaktadır. Çünkü bu özelliklere sahip bir personel bulunduğu kurumun kalitesinin ve marka düzeyinin bilincinde olduğundan bireysel hizmet kalitesini kurumun bulunduğu seviyeye yükseltmesi gerektiğinin farkındadır.

Çalışma sonucunda Hipotez 2, işten ayrılma niyeti ile algılanan kurumsal itibar arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin bulunması nedeniyle kabul edilmiştir. Ayrıca işten ayrılma niyetine direkt olarak etki eden kurumsal itibar göstergelerinin, kurumsal hassasiyetler ve kurumun yeterlilikleri olduğu açığa çıkmıştır. Bu duruma mercek tutulacak olunursa, çalışanın ulaşım, yemek, donanım gibi birincil ihtiyaçlarının karşılanması ve yerleşik kurumsal ahlâkın saygın bir şekilde sürdürülmesi işten ayrılma niyetini ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır.

İşten ayrılma eğilimi genellikle kurum için uyum süreci, genel performans kaybı ve yönetici kararlarında olumsuz fırsat maliyetine neden olan bir kriz durumu gibi görünse de ayrılma niyetindeki nitelikli personelin sorunlarını gidermek, geleceğini kurumda görmeyen vasat düzeydeki çalışanın yerini daha nitelikli çalışan ile mübadele etmek ve çalışanın bu niyetini önceden bilerek kurum içinde verimli kadro oluşturmak için de bir alternatif imkândır.

Küreselleşen dünyada çalışanların kurum seçimi ve iş performansını belirleyici en önemli unsur, kurumun dışardan nasıl görüldüğü olmuştur. Kurumlar kendini dışarıya ne kadar başarılı yöntemlerle sunabilirse çalışanları da bu reklamlardan o düzeyde etkilenip kurum kültürü ile birlikte zihinlerinde özümleme yaparak performansını yükseltmektedir. Bu şekilde kurum yöneticileri tarafından

çalışanlara kurumun geçmişi, niteliği, önemi ve büyüklüğü belirli sıklıklarla hatırlatılarak iş motivasyonu diri tutulmalıdır.

Gerek dış dünyayla iletişimi koparmamak gerek kurumsal reklamları önemsemek olsun, araştırma bulgularında da görüldüğü gibi çalışanların performansını arttıran kurumsal değişkenler, kurum içi faaliyetlerden çok kurumun dışı bakan yüzünün çalışanlara yansımalarından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın sonucunda, kurum yöneticilerinin çalışanların iş performansını değerlendirirken “iyi, kötü, başarılı, çalışkan” gibi yüzeysel niteliklerin ötesine geçip, bu niteliklere sebebiyet veren soyut değişkenleri incelemesi ve daha derine inerek detaylı verilere ulaşmasının kurumsal itibarın algı düzeyinin artmasına büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü çalışma bulgularında, çalışanın kurum içi beklentileri karşılanarak iş tatmini sağlandığında kurumdaki ayrılmayı düşünmediği ve buna paralel olarak hizmet süresi arttıkça kuruma aidiyet hissetmesinin sonucu olarak iş performansının arttığı görülmüştür.

Çalışmamızdan önce aynı değişkenlerin arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek için Tokmak ve arkadaşları tarafından bir çalışmaya ulaşılmış olup, bu çalışmanın (Tokmak vd. 2013: 90-95) İzmir’de elektrik-elektronik sektöründe faaliyet gösteren bir firmada gerçekleştirilen araştırma sonucunda; algılanan kurumsal itibar ile işten ayrılma niyeti arasında ters yönlü bir ilişki olduğu, ancak kurumsal itibar ile bireysel iş performansı arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmadığı belirlenmiştir. Söz konusu çalışma dışında kurumsal itibar ile iş performansı ve işten ayrılma niyeti ilişkilerinin aynı anda incelendiği başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Literatürde yukarıda sözü edilen çalışma dışında çalışmamızın ana değişkenleri kurumsal itibar, iş performansı ve işten ayrılma niyetinin öncülleri olan iş güvencesi, örgütsel bağlılık, işe bağlılık, iş tatmini, örgütsel özdeşleşme, kurumsal imaj, kurumsal kimlik gibi değişkenler arasında çok sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Ancak bu çalışmamız algılanan kurumsal itibar ile hem iş performansı hem de işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin tespit edildiği ilk çalışma özelliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Almıaçık, E. (2011). Kurumsal İtibarın Paydaş Davranışları Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Araştırma. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Aydın, A. F. (2015). “Kurumsal İtibar Açısından Sosyal Medyaya İlişkin Bir Değerlendirme”. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi. Sayı: 9. 78-92.
- Bayram, L. (2006), “Geleneksel Performans Değerlendirme Yöntemlerine Yeni Bir Alternatif: 360 Derece Performans Değerlendirme”, Sayıştay Dergisi, Sayı 62, 47-65.
- Butt, K. A. (2008), “Impact of Compensation on the Turnover Intentions of Employees: A Case of Pakistan Telecom Sector,” The Business Review, Vol. 10, No. 2, 178-184.
- Büte, M. (2011), “Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki,” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, 171-192.
- Camcı, V. (2013), Çalışanların Örgüte Bağlılıkları ile İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Carmeli, A. & Cohen, A. (2001), “Organizational Reputation as a Source of Sustainable Competitive Advantage and Above-Normal Performance: An Empirical Test among Local Authorities in Israel,” Public Administration & Management: An Interactive Journal, Vol 6, No 4, 122-165.
- Çekmecioğlu, H. G. & Dinçer G. (2013), “Çalışanların İş Tutum ve Davranışlarının Kurumsal İtibar Üzerindeki Etkileri,” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 47, 125-139.
- Çiftçioğlu, B. A. (2009). Kurumsal İtibar Yönetimi, 1.Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Çolakoğlu, Ü. (2011). “Başarım Değerlemesi,” Ed. Cengiz Demir, Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, 2. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çöl, G. (2008), “Algılanan Güçlendirmenin İşgören Performansı Üzerine Etkileri,” Doğuş Üniversitesi Dergisi, Sayı 9, No 1, 35-46.
- Dörtok, A. (2004). Kurumsal İtibarınızdan Kaç Sıfır Atabilirsiniz? İstanbul: Rota Yayınları.
- Ertan, H. (2008), Örgütsel Bağlılık, İş Motivasyonu ve İş Performansı Arasındaki İlişki: Antalya’da Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir İnceleme, Doktora Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Falay, N. (2000), “Yerel Yönetimlerde Performans Ölçümü: Bir Ön Çalışma,” 15. Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya, 15-17 Mayıs 2000, 377-409.
- Fombrun, C. J & Van Riel, C.B.M. (2004). Fame and Fortune: How Successful Companies Build Winning Reputations, New Jersey: Prentice Hall.
- Fombrun, C. J. (1996). Reputation: Realizing Value From The Corporate Image, Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Gürbüz, S. & Bekmezci, M. (2012), “İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Bilgi İşçilerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık ve Düzenleyicilik Rolü,” İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 41, Sayı 2, 189-213.
- Habib, M. N., Mukhtar S. & Jamal, W. (2010), “Why Would I Quit? Factors Influencing Teachers’ Intentions to Quit in Private Sector Higher Educational Institutes of Peshawar, Pakistan,” Inter Disciplinary Journal Of Contemporary Research In Business. Vol 1. No 12. 213-242.

- Helm, S. (2007), "The Role of Corporate Reputation in Determining Investor Satisfaction and Loyalty," *Corporate Reputation Review*, Vol. 10, No 1, 22-37.
- Hopkins, M. (2003). *The Planetary Bargain: Corporate Social Responsibility Matters*, London: Earthscan Publications.
- Jaramillo, F., Mulki, J.P. & Locander, W. B. (2006), "The Role of Time Wasted in Sales Force Attitudes and Intention to Quit", *The International Journal of Bank Marketing*, Vol. 24, No. 1. 24-36.
- Kadıbeşegil, S. (2013). *İtibar Yönetimi*, 7. Baskı, İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Kâhya, E. (2007), "The Effects of Job Characteristics and Working Conditions on Job Performance," *International Journal of Industrial Ergonomics*, Vol. 37, 515-523.
- Karaköse, T. (2012). *Kurumların DNA'sı İtibar ve Yönetimi*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 28. Baskı, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kirkman, B. L. & Rosen, B. (1999), "Beyond Self-Management: Antecedents and Consequences of Team Empowerment," *The Academy of Management Journal*, Vol. 42, No. 1, 58-74.
- Lambert, E. G., Hogan, N.L. & Barton, S. M. (2001), "The Impact of Job Satisfaction on Turnover Intent: A Test of a Structural Measurement Model Using a National Sample of Workers," *The Social Science Journal*, No: 38, 233-250.
- Mobley, W. H. (1977), "Intermediate Linkages in the Relationship Between Job Satisfaction and Employee Turnover," *Journal of Applied Psychology*, Vol. 62, Issue 2, 237-240.
- Namal, B. (2011), *Hizmet İşletmelerinde Kurumsal İtibarın Oluşturulmasında Pazarlama İletişiminin Rolü: Kırgızistan Üniversiteleri Örneği*, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Özyer, K. (2010), *Etik İklim ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmininin Düzenleyici Rolü*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Perez, M. (2008). *Turnover Intent*, Diploma Thesis, University of Zurich Strategie und Unternehmensökonomik, Brütisellen.
- Ruth, J. A. & York A. (2004), "Framing Information to Enhance Corporate Reputation: The Impact of Message Source, Information Type, and Reference Point," *Journal of Business Research*, Vol. 57, Issue 1, 14-20.
- Sigler, T.H. & Pearson, C. M. (2000), "Creating an Empowering Culture: Examining the Relationship Between Organizational Culture And Perceptions of Empowerment," *Journal of Quality Management*, Vol. 5, Issue 1, 27-52.
- Sinangil, H. K. (1998). "Örgütsel Performans: Değerlendirilmesi ve Yönetimi," *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi-II*, Ed. Suna Tevrüz, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Srivastava, R. K., Mcinish, T. H., Wood, R.A. & Capraro A.J. (1997), "How Do Reputations Affect Corporate Performance?: The Value of Corporate Reputation: Evidence from the Equity Markets," *Corporate Reputation Review*, Vol. 1, Issue 1, 61-68.
- Şimşek, M. & Nursoy, M. (2002). *Toplam Kalite Yönetiminde Performans Ölçme*, 1. Baskı, İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Theaker, A., (2006), *Halkla İlişkilerin El Kitabı*, çev. Murat Yaz, 2. Baskı, İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Tokmak, İ., Staub, S. & Turgut, H., (2013), "Algılanan Kurumsal İtibarın Çalışanların İş Performansına ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi," 21. Ulusal Yönetim ve

- Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, 1. Basım, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 90-95.
- Tutar, H. & Altınöz, M. (2010), “Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalat İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma,” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 2, 195-218.
- Üçok, D. I. (2008), Kalite Odaklı Yönetimin Kurumsal İtibar Yaratmadaki Rolü, Önemi ve Reprack İtibar Endeksi Yardımıyla Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

PARANIN GELDİĞİ UÇ NOKTA: BITCOİN

Emel ABA ŞENBAYRAM*

Öz

Son elli yılda sanal teknolojideki gelişmeler, kısa bir zaman öncesine kadar imkânsız olarak görülebilecek gerçeklikteydi. Paranın dijitalleşmesi, dünyada post-dijital çağın yaşadığını kanıtlamaktadır. Özellikle 2008 küresel kriz sonrası yaşanan olumsuzluklar, insanların bankalara ve güçlü rezerve sahip para birimlerine olan güveni azalmıştır. Böyle bir ortamda elektronik nakit sistemi olarak ortaya çıkan Bitcoin, Blockchain teknolojisine dayanmaktadır.

Bitcoin, tamamen dijital paralarla gerçekleştirilen yeni bir ödeme sistemi içerisinde üretilen ve kullanılan dijital para birimidir. Paranın kullanım ve transferinde alternatif bir model olarak kabul görülen Bitcoin ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda birçok yeni düzenleme yapılmaktadır. Bu çalışmada paranın dijitalleşme süreci ile ilgili bilgi verilirken, dijital para birimleri içerisinde en fazla kullanım oranına sahip olan Bitcoin ve Blockchain teknolojisi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Ayrıca başta Bitcoin olmak üzere dijital paraların ulusal ve uluslararası alanda kullanım ve işleyişine değinilerek, dünyadaki yasal statüleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Para, Kripto Para, Bitcoin

ENDPOINT WHERE MONEY FROM: BITCOİN

Abstract

Developments in virtual technology in the last fifty years were the reality that could be seen as impossible until a short time ago. The digitalization of money proves that there is a post-digital age in the world. Especially after the 2008 global crisis, the negativity and the confidence of the people in the banks and the currencies having strong reserves decreased. Bitcoin, an electronic cash system in such an environment, is based on Blockchain technology.

Many new regulations are made in national and international fields related to Bitcoin which is accepted as an alternative model for the use and transfer of money. In this study, the information about the digitalization process of money is given, Bitcoin and Blockchain technology which has the highest usage rate among digital currencies is explained in detail.

In addition, the legal status of the world and the operation of digital coins, especially Bitcoin, was examined by referring to the legal status of the world.

KeyWords: Digital Currency, Crypto Currency, Bitcoin

GİRİŞ

Günümüzde para transferleri ve ticaret büyük oranda internet aracılığı ile dijital ortamlarda gerçekleşmektedir. Online işlemler kişiye zaman, mekân ve maliyet

* Dr. Öğretim Üyesi, Harran Üniversitesi, Süruç MYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, emel.aba@harran.edu.tr

açısından avantaj sağlarken, istediği yer ve saatte istediği işlemi büyük ölçüde gerçekleştirebilme olanağı tanımaktadır. Ticari ve mali faaliyetlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi daha güvenli ve hızlı olması tercih edilirliliğini arttırmaktadır. Söz konusu bu kolaylıklar kişileri dijital ortamda faaliyetlerini devam ettirerek bağlılığını sağlamaktadır.

Kısa bir zaman öncesine kadar kredi kartı ve internet bankacılığının kullanılabilirliği ile ilgili tartışılırken şimdilerde dijital paraların varlığı ve dijital paralarla bireysel işlemlerin gerçekleştirildiği konuşulmaktadır. Diğer bir deyişle, para taşıma zorunluluğu olmadan ticari her türlü işlemi gerçekleştirebileceğini henüz kavramış olan insan aklı, şimdilerde belli bir otoriteye ait olmayan ve kendisi gerçek olmayıp gerçekleştirdiği işlemleri gerçek olan dijital paralarla sınanmaktadır. Şimdilerde dijital para için Neredeyse 8-9 yıllık bir geçmişe sahip olan dijital para, ilk olarak dev yatırım şirketleri ve devlet başkanlarının ilgisini çekmiş fakat internet ve teknolojiye ilgisi daha az olan kişiler için hala bir muamma. Ama emin olunan bir şey varsa oda, kriptoloji bilimini kullanarak matematik temelli şifrelenmiş olarak güvenlik sağlayan dijital para, para kavramının geldiği en uç nokta olduğudur.

Hesaplar arasındaki aktarımı belirli şifreler aracılığı ile gerçekleşen dijital paralar için sanal para, kripto para, e-para, elektronik para gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Blok zincir (blockchain) teknolojisi veya alternatif dağıtımcı sistemlerine dayalı olarak geliştirilen çok sayıda para birimi bulunmaktadır. BİTCOİN (BTC), ETHEREUM (ETH), RIPPLE (XRP), IOTA (MIOTA), DASH (DASH), LITECOIN (LTC) vb. gibi dijital para birimleri içerisinde en çok tercih edilen para birimi BİTCOİN'dir. Bitcoin, ilk kez Satoshi Nakamoto diye gerçek kimliği belli olmayan biri tarafından yazılan "Bitcoin: Eşler Arası Elektronik Para Sistemi" isimli makale ile ortaya çıkmıştır. Bitcoin işleyiş açısından Dolar, Lira, Euro gibi geleneksel para birimi gibi kabul edilebilmekte, başka para birimleri karşılığında alım-satım işlemi gerçekleşirken kabul eden ülke veya işyerinde ürün/hizmet alım-satımı yapılabilir. Herhangi bir denetim mekanizmasının olmaması ve büyük yatırımlarla gün geçtikçe daha fazla kişi/kurum tarafından üretilmeye başlanan dijital paraların olası olumsuz etkilerine karşı ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerin zorunluluğu söz

konusudur. Olası problemlerin çözümü noktasında bazı ülkeler, bu para birimlerini tanımadıklarını açıklarken bazı ülkeler ise bu yapıyı düzenlemek için bir takım girişimlerde bulunmaktadır.

1. Paranın Dijitalleşme Süreci

Mal veya hizmetlerin değişim aracı olarak kullanılan paranın tarihi, uygarlık tarihi kadar eskidir. Ülkelerin egemenlik ve özgürlüklerinin ifadesi anlamına gelen para, dilimize küçük parça anlamına gelen Farsça “pare” kelimesinden geçmiştir. Lira ise, Latince terazi anlamına gelen “libre” kelimesinden dilimize geçmiştir. Paranın varoluş ve gelişim süreci incelendiğinde, aslında fiziksel, biyolojik, dini veya kanuni hiçbir yapıya dayanmayan insanoğlunun zamanın ihtiyaçlarına göre şekillendirdiği ve kabul gören düşünsel bir icat olduğu söylenebilir.

Paranın değerli madenler halinde standartlaşmış kullanımının, 2 bin 500 yıl önceye, Lidyalılara dayandığı bilinmektedir. Fakat paranın farklı değer ve şekillerde kullanımı çok daha eskilere dayanmaktadır. Madeni paraların kullanımına kadar geçen süreçte birçok farklı nesne para yerine kullanılmıştır. Çeşitli deniz hayvanlarına ait kabukları ve çeşitli dönemlerde tuz gibi minerallerin para gibi mübadele aracı olarak kullanımı örnek olarak verilebilir. Ayrıca Azteklerin uzun dönemler boyunca para olarak kahve çekirdeklerini kullanması, Normanların vergi toplamak amacıyla “TallySticks” adını verdikleri tahta çubukların vadeli işlem aracı olarak kullanılması şeklinde örneklerin sayısı oldukça fazladır. Öte yandan günümüzden 4 ila 5 bin yıl öncesine ait Babil tabletlerinde, kredi benzeri uygulamaların ve değişik coğrafyalarda ticaret için kullanılan farklı dönüşüm metriklerine sahip takas araçlarının izleri görülebilmektedir. Bankalar için uluslararası standartları düzenlemek üzere 1930 yılında kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Komitesi'nin (Basel Komitesi) gerçekleştirdiği temel çalışmaların benzer örneklerine, MÖ 750 yılında yazılan Hammurabi kanunlarında rastlanmaktadır. (Usta, 2018:1)

Bankacılık sisteminin temelleri çok daha eski tarihlere dayansa da dünyanın ilk modern bankası 1609 yılında Amsterdam'da kurulmuştur. Ticaretin yoğun

olduğu dönemde madeni paralarda standardın sağlanması amacıyla kurulan Amsterdam bankası, ilk ticari banka olmakla birlikte merkez bankası kavramının da öncülerinden biridir. *Zaman içerisinde artan ticaret hacmi ve gelişen teknoloji ile çuvallar dolusu paranın taşınmasındaki sıkıntılarla birlikte çek kullanımı 1360'lı yıllarda başlamıştır. Endüstri devrimi sonrasında teknolojik gelişmelerin artmasıyla modern çağa ayak uyduracak çözüm ve buluşlar ardı ardına gelmiştir.

1800'lü yılların sonlarına doğru yaşanan gelişmeler dünya ticaretini çok daha farklı boyutlara taşımıştır. Özellikle ilk kez Amerikan bankalarının elektronik yöntemlerle para transferini (EFT) gerçekleştirmeleri beraberinde kredi kartı ve otomatik para çekme makinesinin (ATM) dünya çapında kullanımını getirmiştir. Söz konusu bu gelişmeler uluslararası ticaret ve finansın da gelişimini hızlandırmış ve paranın dijitalleşme sürecini başlatmıştır. Paranın, elektronik ortamda kullanımı ile birlikte kredi kartı, PayPal, elektronik para, e-cash, elektronik çek, e-cüzdan, eşitler arası ve mobil ödeme, escrip, IPIN, PcPay, First Virtual (Bozkurt Yüksel, 2015:176) gibi çeşitli ödeme araç ve yöntemleri de ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle paranın giderek fiziksel niteliği ve dijitalleştiği söylenebilir. İlerleyen yıllarda teknolojinin daha da gelişmesi ve yaygınlaşması paranın dijitalleşmesine çok daha farklı bir boyut kazandırabilecektir. Söz konusu dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda para birimlerinin ileride fiziksel niteliklerini yitirip yitirmeyecekleri sorusu akıllar gelmektedir (Dilek, 2018:9).

Özellikle 2008 küresel kriz sonrasında ülke borsalarındaki çöküşler, kredi derecelendirme kuruluşlarının itibar kaybı, finans kuruluşlarının iflasın eşiğine gelmesi, büyük bankaların batması gibi olaylar, bireylerin finans sistemine olan güvenini azaltırken sistemin başarısızlığına alternatif olacak ve güven tazeleyecek yeni modellerin ortaya çıkmasına fırsat yaratmıştır. Dolayısıyla söz konusu durum, dijital paranın yasal zemine geçişinin kaynağını oluşturmuştur.

* Yine aynı dönemde sikke basımını belli bir standart ve sürede devamlılığını sağlamak amacıyla makine icat edilmiş, fakat kâğıt paranın basım ve kullanımı,1260 yılına, Moğol İmparatorluğu'na dayanmaktadır.

Hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girmiş olan ve geleceği ile ilgili farklı teorilerin ortaya atılmaya devam eden paranın tarihi serüvenini bir şekil ile şöyle gösterebiliriz:

Şekil 1. Paranın Tarihçesi

Kaynak: Usta,2018:15

Para ve kimlik konusundaki çalışmalarıyla tanınan ve “Before Babylon, Beyond Bitcoin” kitabının yazarı David Birch, paranın son beş bin yıllık macerasını üç döneme ayırıyor (Usta, 2018:8):

- **Para 1.0:** Para kavramının pratik hayatta 5.000 yıl önce ortaya çıkışından 1871 yılına kadar geçen dönemi ifade ediyor. Bu dönemde para, tohumlar, değerli taşlar, kağıt gibi farklı fiziksel yapılar olarak karşımıza çıkıyor ve sadece fiziksel ortamda varlığını sürdürüyor.

- **Para 2.0:** 1871’de Western Union’ın telgraf ağı üzerinden resmi olarak elektronik fon transferi (EFT) hizmeti sunmaya başlamasıyla, para tarihte ilk kez fiziksel formunu kaybederek veriye dönüşüyor. 1971 yılına kadar süren ve

yaklaşık 100 yıla tekabül eden bu kısa dönem içinde, kredi kartı, ATM gibi parayı yöneten çeşitli araçlar gelişiyor ve hayatımıza giriyor.

• **Para 3.0:** 1971 yılında ABD dolarının altına endekslenmesinden vazgeçilmesi ile birlikte yeni bir dönem başlıyor. Para, artık fiziksel bir karşılığı da olması gerekmeyen, bütünüyle kavramsal bir kabule dönüşmüş bulunuyor. Birch (2017) çalışmasında, insanlığın şuanda Para 3.0 dönemini yaşadığını, bu dönemin henüz olgunlaşma sürecinde olduğunu ve bu dönemin kısa zaman içerisinde son bulacağını ifade etmektedir. Ayrıca yakın gelecekte yaşanacak olan Para 4.0 döneminde, ulusal para birimlerinden ziyade, belli bir otoriteye bağlı olmayan dijital para birimlerinin hâkimiyetinin olacağı ortaya konmuştur. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde kâğıt para kullanımı gün geçtikçe azalmakta ve bireysel ve kurumsal harcamalar büyük ölçüde internet aracılığı ile dijital paralarla gerçekleşmektedir. Dijital para birimlerinden en çok tercih edilen Bitcoin, paranın dijitalleşmesi sürecinin henüz başında olmasına rağmen artan talep sebebiyle alternatif para birimi olarak işlev görmeye devam etmektedir. Mevcut algoritmaya göre Bitcoin'e olan talep 2140 yılına kadar (Ciaian vd., 2016: 1813) artarak süreceği öngörülmektedir. Bu sürecin sonunda Bitcoin varlığını devam ettirmese dahi dijital paralar ve Blockchain (blok zinciri) teknolojisinin ekonomideki rolü ciddi boyutlara gelecektir.

2. Blockchain Teknolojisi ve Dijital Paralar

Dijital para kavramını anlayabilmek için ilk önce Blockchain teknolojisinden bahsetmek gerekmektedir. Günümüzde internet dünyasında haberleşme, multimedya, web ara yüzü vb. gibi birçok alanda veri transferi gerçekleştirilebilmektedir. Blockchain teknolojisi ise, bu verilerin haricinde değer biçtiğimiz varlıkları da transfer etmemizi sağlayan dağıtık bir veri tabanıdır. Yani, merkezi bir sunucunun veya güvenilir bir otoritenin kaldırılmasına olanak sağlayarak, merkezi güvenin internet ortamında dağıtılmasını sağlamaktadır (Yaktıyol, 2018:2). Diğer bir deyişle Blockchain, kayıtların birbirine kriptografik elementlerle bağlı olduğu (hash fonksiyonları) sürekli büyüyen dağıtık bir veri tabanıdır (Piscini vd., 2017).

Blockchain teknolojisinin kullanım alanı sadece kripto paralarla sınırlı değildir ve gelecekte kullanım alanının daha da genişlemesi beklenmektedir. Blockchainin, kullanılmaya başlandığı veya etkilemesi beklenen alanların başında para transferleri, bankacılık, siber güvenlik, sigortacılık, değerli belgelerin yaratılması ve saklanması, e-ticaret ve ödemeler, hisse senetleri, borsalar, kişilerarası borçlanma, dağıtık yapıli kredi sistemleri, bağış sistemleri, mikro ödemeler, e-noter, bulut bilişim ve güvenli bulut depolama gibi alanlar gelmektedir (Yaktyol, 2018:2). Bu noktadan hareketle Blockchain teknolojisinin, paranın dijitalleşme süreciyle hayatımıza daha yoğun bir şekilde girdiği söylenebilir. (Dilek, 2018:8)

Günümüz şartlarında bir devrim niteliğinde olan Blockchain teknolojisi dağıtık veri kayıt sistemi sebebiyle dijital yahut dağıtılmış defteri kebir (Distributed Ledger Technology DLT) olarak tanımlanmaktadır. Blockchain şifrelenmiş işlem takibi sağlayan dağıtık veri kayıt sistemidir. Bir veri tabanı değildir çünkü kaydedilen veri bir daha değiştirilemez veya silinemez. Bu özelliğini verilerin biriktirildikleri blokları bir zincir gibi, birbirlerine şifreleme algoritmaları ile bağlayarak saklamasına ve bu zincirin birçok kişiyle dağıtık olarak paylaşılmasına borçludur (Finartz, 2018). Sistemin güvenliğini sağlayan asıl olay ise bu dijital hesap defterlerinin (dağıtılmış defteri kebir) bir ağ ya da altyapı üzerinde dağıtılmasıdır. Altyapıdaki bu ek devreler ve katmanlar, bir hesap hareketinin durumu ile ilgili istenilen her an mutabakat sağlanabilmesi amacıyla hizmet etmektedir. Gerçekliğı koruma altına alınmış hesap defterlerinin birer kopyası her katmanda bulunmaktadır. Sisteme yeni bir hesap hareketi geldiğinde ya da mevcut bir hesap hareketi üzerinde değişiklik yapıldığında, altyapı üzerindeki tüm kayıtlarda belirli bir algoritma harekete geçerek bu yeni kaydın doğruluğunu kontrol etmektedir. Kopyaların çoğu bu kaydın doğruluğunu onaylıyorsa, yeni bir blok zinciri sisteme dâhil edilir. Eğer sistemdeki devrelerin çoğu yeni kaydı reddederse, bu hesap hareketi sisteme kaydedilemez. Bu dağıtılmış sistem sayesinde, blok zinciri tek bir merkezden kontrol edilmeye ihtiyaç duymadan etkili bir şekilde çalışabilmektedir (Kuzuloğlu, 2016).

Blokchain teknolojisi, kripto para kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu aracıyı ortadan kaldırarak maliyeti düşürmekte, hesap hareketlerinin şeffaflığı sağlayarak güven oluşturmakta, operasyonel işleyişi kolaylaştırarak işlemleri hızlandırmakta ve işlemlerin birçok noktadan kontrolünü sağlayarak usulsüzlüğü ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca dijital kayıt deposu vazifesi görebilen Blockchain gayrimenkul, araç ve değerli varlıkların kanıt ve kaydından doğum, evlilik ve ölüm belgelerinin tutulmasına, seçimlerin gerçekleştirilmesi ve akıllı kontratların yönetilmesinden finansal dokümanların saklanması, işlenmesi ve yönetilmesine kadar çok farklı alanlarda uygulanabilen değerli bir teknolojidir. Öte yandan Blockchain teknolojisi, bireysel kullanıcılara dijital kimlik üzerinde bugüne kadar benzeri görülmemiş bir kontrol imkânı da sağlamaktadır. Dolayısıyla küresel açık bir hesap defteri olan Blockchain sadece kripto paraların üretiminde değil birçok farklı alanda saklama, yönetme ve depolama gibi işlemler için kullanılmaktadır. Dijital kimliğe sağladığı imkân onu güven ekonomisinin anahtarı kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Blockchain sadece finans sektörü ile sınırlı kalmamakta, dijital teknolojinin sunduğu imkan işletmeler tarafından da fırsata dönüştürülmektedir (Dilek, 2018:11). Bu durum Blokchain teknolojisinin sağlamış olduğu avantajlar ile dijital paranın kullanılabilirliği ve sürekliliği arttırmaktadır.

Dijital paranın temelleri ilk kez 1982 yılında David Chaum tarafından kriptografik yapıya bağlı ve merkezi olarak yönetilecek şekilde atılmış olsa da, ilerleyen yıllarda peer-to-peer (P2P), yani işlemlerin bir ağ dâhilinde bulunan katılımcıların ortaklaşa çalışması ile gerçekleştirilmiş ve merkezi bir yapının olmadığı dağıtık sistemler ile modellenmeye çalışılmıştır (Kuş Khanlilov vd., 2017:2). Bu modelleme ise ilk kez 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından ilk dağıtık model olan Bitcoin ile gerçekleştirilmiştir. Böylece dijital para kullanımı çok daha farklı bir boyuta geçmiştir. Bu noktada konunun daha iyi anlaşılabilmesi için şu vurguyu yapmak gerekmektedir: O da dijital para kavramının sanal para kavramı ile karıştırılmaması gerektiğidir. Dijital para hem sanal paranın hem de fiat paranın dijital temsili olarak kullanılabilir (FATF, 20014: 4). Sanal para ise, “geliştiricileri tarafından ihraç edilen

(piyasaya sürülen) ve genellikle onlar tarafından kontrol edilen ve belirli sanal bir topluluğun üyeleri arasında kabul edilen ve kullanılan, düzenlenmeyen (regüle edilmeyen) bir dijital para çeşididir” şeklinde tanımlanmaktadır (European Central Bank, 2012: 13). Diğer bir deyişle dijital para sanal parayı kapsamaktadır. Sanal para birimleri üç grupta incelenmiştir (European Central Bank, 2012: 13-14):

- 1) *Kapalı Sanal Para Şeması*: Bu grupta kapalı bir sisteme ait sanal paralar bulunmaktadır. Bu sanal paraların gerçek hayatla hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır. Kapalı sanal paralar sadece bir oyun içerisinde kullanılabilir. Çevrimiçi performansla bağlı olarak kazanılan veya alım-satım yapılan paralar sadece söz konusu sanal ortam içerisinde kullanılabilir.
- 2) *Tek Yönlü Akışa Sahip Sanal Para Şeması*: Bu tür sanal para birimleri gerçek para birimleri ile satın alınabilir fakat tekrar gerçek para birimine dönüşmezler. Bu tür sanal paralar da sanal mal ve hizmetlerin alım satımında kullanılabilirken bazıları gerçek mal ve hizmet alım satımında da kullanılabilir. Örneğin Facebook Credits (FB-Facebook Kredisi), Facebook’un sanal para birimidir. Facebook platformunda kullanıcıların sanal ürün satın alabilmesini sağlayan bir uygulamadır.
- 3) *İki Yönlü Akışa Sahip Sanal Para Şeması*: Bu gruptaki sanal paralar gerçek para birimine dönüştürülebilir veya istenirse gerçek paralar ile sanal paralar satın alınabilmektedir. Bu gruptaki sanal para birimi tıpkı gerçek hayattaki diğer para birimleri gibi dönüştürülebilir durumdadır. Bu gruptaki sanal para birimleri ile sanal ve gerçek ürün ve hizmetlerin satın alınması mümkündür. İki yönlü akışa sahip sanal para birimlerine “Second Life” (İkinci Hayat şeklinde tercüme edilebilir) isimli oyunda kullanılan Linden Dollars (Linden Doları şeklinde tercüme edilebilir) örnek verilebilir (European Central Bank, 2012:28).

Sanal para birimlerinin pek çok çeşidi olmakla birlikte en çok öne çıkanları iki yönlü akışa sahip Bitcoin ve Linden Doları’dır (European Central Bank, 2012:5-6). Bitcoin, üçüncü grup sanal para kategorisinde yer almaktadır. Bitcoin borsalar aracılığıyla diğer para birimlerine dönüşebilmektedir ve diğer

para birimleri ile Bitcoin satın alınabilmektedir. Bitcoin alım satımı yapılabilen ilk borsa 2010 yılında Japonya menşeli, aslen Magic isimli bilgisayar oyununda kullanılan değiş-tokuş kartlarının el değiştirebileceği bir platform olarak kurulan Mt. Gox isimli platformdur (Yermack, 2014: 6). Bitcoin, blockchain teknolojisine dayanan ve milyonlarca üyesi bulunan piyasadaki en büyük yapıdır.

Dijital kayıt deposu vazifesi görebilen Blockchain gayrimenkul, araç ve değerli varlıkların kanıt ve kaydından doğum, evlilik ve ölüm belgelerinin tutulmasına, seçimlerin gerçekleştirilmesi ve akıllı kontratların yönetilmesinden finansal dokümanların saklanması, işlenmesi ve yönetilmesine kadar çok farklı alanlarda uygulanabilen değerli bir teknolojidir. Blockchain teknolojisi bireysel kullanıcılara dijital kimlik üzerinde bugüne kadar benzeri görülmemiş bir kontrol imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla küresel açık bir hesap defteri olan Blockchain sadece kripto paraların üretiminde değil birçok farklı alanda saklama, yönetme ve depolama gibi işlemler için kullanılmaktadır. Dijital kimliğe sağladığı imkân onu güven ekonomisinin anahtarı kılmaktadır. Bu açıdan Blockchain sadece finans sektörü ile sınırlı kalmamakta, dijital teknolojinin sunduğu imkan işletmeler tarafından da fırsata dönüştürülmektedir (Dilek, 2018:11).

3. Bitcoin

Blockchain teknolojisinin keşfini sağlayan Bitcoin kripto para sisteminin ilk ve en çok tercih edilen para birimidir. “BTC” şeklinde kısa ifadesi yapılan Bitcoin’in en küçük değerli birimi Sathoshi olarak adlandırılmakta ve 1 BTC, 100milyon Sathoshi’ye (1 Sathoshi =0.00000001 BTC) denk gelmektedir. Bitcoin, gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen Satoshi Nakamoto tarafından açık kaynak kodlu bir proje olarak geliştirilen ve evrensel bir dijital para birimi olarak önerilen makale ile duyurulmuştur. Bitcoin’i diğer kripto para birimlerinden ayıran en temel özellik herhangi bir otoriteye ve denetime bağlı kalmaksızın diğer itibari para birimleri karşılığında alım satılabilmesi ve hatta Bitcoin’i kabul eden işyerlerinde mal veya hizmet alım-satımı yapılabilmesidir. Diğer bir deyişle Bitcoin’in herhangi bir sahibi ve bağlı bulunduğu bir merkezi

bulunmamaktadır. Bu noktada Bitcoin e-posta teknolojisine benzemektedir. Hiçbir kimse ya da kurumun Bitcoin ağına sahip olması söz konusu olmadığı gibi temsilcilik, franchise vb. bir oluşumu da mevcut değildir. Bitcoin bir şirket ya da kurum olmamakla birlikte herkesin katılabildiği veya kullanabildiği açık bir teknolojidir. Öte yandan Bitcoin'in değeri bağımsız borsalarda arz talep ilişkisi ile belirlenmektedir. Söz konusu bu Bitcoin borsaları, alıcı ve satıcıların emirlerini birbiri ile eşleştirmekte ve kullanıcıların yaptığı işlemleri fiyat ve piyasa bilgileri olarak yayınlamaktadırlar. Bitcoin borsaları da Bitcoin gibi herhangi bir merkeze bağlı değildir ve Bitcoin fiyatı her borsa üzerinde bağımsız olarak oluşmaktadır.

Bitcoin üretimi teorik olarak herkes tarafından yapılabilmektedir. Üretim sürecine katılan kişiler "Bitcoin Madencisi (Bitcoin Miner)" olarak isimlendirilir ve bu kişiler, bilgisayarlarının işlem gücü nispetinde Bitcoin Maden Yazılımı tarafından sunulan ve karmaşık işlem gerektiren bir problemi çözmeye çalışıp, ilk çözümü üreten kişiye belirlenen miktarda Bitcoin otomatik üretilerek ödül olarak verilmektedir (Atik vd. 2015:249). Bitcoinler, ücretsiz Bitcoin madenci uygulamasını kullanan kişiler tarafından Bitcoin ağı üzerinden belirli algoritmaların işletilmesi sonucunda üretilmektedir (Yalçın ve Gürbüz, 2015). Sürece madencilik denmesinin nedeni ise para yaratma sürecinin altın madenini çıkarma sürecine benzemesidir. Ayrıca söz konusu üretim bilgisi de ağa bağlı tüm kullanıcılara iletilmektedir.

Bitcoin kullanabilmek için öncelikle Bitcoin cüzdanı (bitcoinlerin saklandığı adresler) oluşturmak gerekmektedir. Bitcoin cüzdanı açık ve gizli anahtarı bünyesinde barındıran bir dosyadır ve cüzdan, bilgisayara indirilen bir programla oluşturulabileceği gibi web tabanlı servisleri (Blockchain, Flexcoin, My Wallet.) kullanarak da yapılabilmektedir (Aslantaş Ateş (2016:256). Birçok e-cüzdan uygulaması bünyesinde sunan Bitcoin, açık kaynak koda sahip olması ile özel istemci sistemlerinin geliştirilmesine de izin vermektedir (Kuş Khalilov vd., 2017:3). Satın alınan Bitcoinler kullanıcının bilgisayarındaki dijital cüzdanda saklanır. Bu nedenle kullanıcıların bilgisayarlarında uygun anti-virüs programlarının bulunmaması ya da gerekli yedekleme işleminin yapılmaması

sahip olunan Bitcoin'lerini kaybetmelerine neden olabilir (Bozkurt Yüksel, 2015:200).

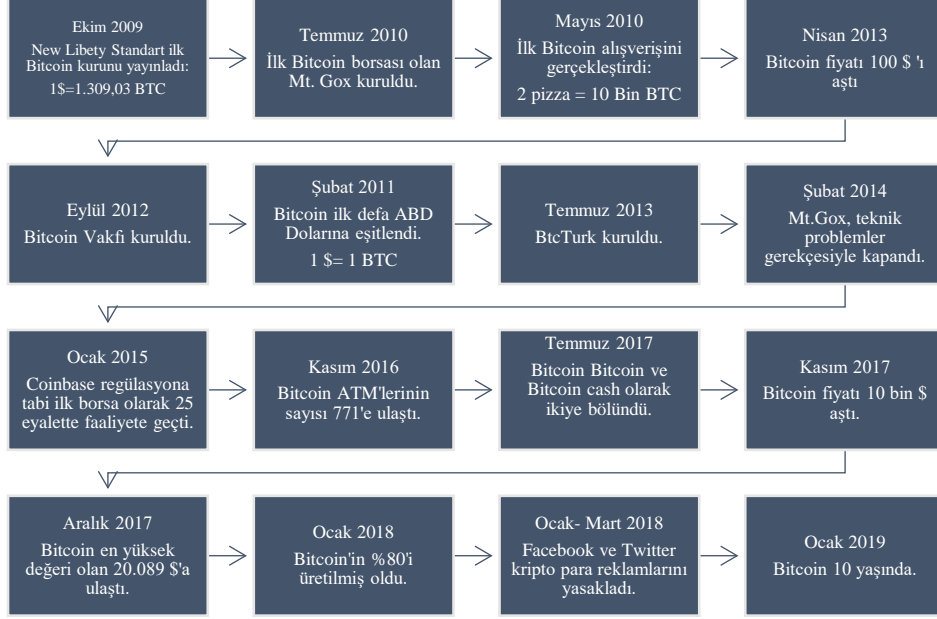
Bitcoin sisteminin matematiksel şifreleme yöntemiyle korunması paranın çalınabilmesi gibi olayların yaşanmasını imkânsız kılmaktadır. Fakat sistemin siber saldırılarına maruz kalabilme ihtimali Bitcoin'e yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Ayrıca Bitcoin ile yapılan para transferinin geriye dönüşü mümkün değildir. İşte bu nedenle bilinen kişilere transfer yapılması önerilmektedir. Bu sayede fazla ödeme alan kişinin geri ödememe riski azaltılmış olur. Öte yandan Bitcoin sistemi bankaların IBAN numarası ile transfer sisteminde olduğu gibi hatalı yazılmış bir adrese para gönderilmesine izin vermez (www.bitcoin.org). Bitcoin ile yapılan işlemlerde imza atmaya, herhangi bir kartı okutmaya veya pin kodu girmeye gerek olmadan ödeme yapılabilmesi büyük bir kolaylıktır. Ödeme yapabilmek için tek gerekli olan Bitcoin dijital cüzdan uygulamasındaki kodu telefon ekranına getirmek ve taratmaktır (Pirinçi, 2018:49).

4. Ulusal ve Uluslararası Platformlarda Blockchain ve Bitcoin

Bu yıl itibariyle on yıllık bir geçmişe sahip olan Bitcoin'in popülaritesi son birkaç yılda ivme kazanmıştır. Blockchain teknolojisi ile hakkında ortaya atılan birçok tereddüt ve eleştiriyi çürüten Bitcoin, bir kesim insan için hala belirsizliğini korurken ne zaman patlayacağı belli olmayan ve patlaması durumunda yıkıcı etkilerinin yüksek düzeyde olacağı düşünülen bir balona benzetilmektedir. Balon kavramı, iktisadi literatürde bir varlığın fiyatının reel değerinden çok uzaklaşarak artması olarak ifade edilmektedir. Söz konusu bu durum, varlığa gösterilen olağanüstü talep sonrasında fiyatın aşırı yükselmesi ile gerçekleşmektedir. Fakat bu fiyat artışı söz konusu varlığın gerçek değerinin doğru bir göstergesi olmayacak ve varlığa olan talep normal seviyelere döndüğünde, fiyat yükseldiği hızda düşecektir. Buna da "balonun patlaması" denmektedir. Bu noktadan hareketle herhangi bir otoriteye bağlı olmayan Bitcoin için bahsi geçen balonun patlaması ancak Bitcoin'i kabul eden devletlerde Bitcoin işlemlerine yapılabilecek sınırlama veya Bitcoin satışı yapan internet sitelerine erişim engeli gibi sıkıntıların yaşanması ile gerçekleşebilir.

Şekil 2’de Bitcoin’in son on yıllık süreçteki gelişimi yıllar itibariyle görülmektedir.

Şekil 2: Bitcoin’in Tarihçesi

Kaynak: <https://www.btcturk.com/yarim/10-yilda-bitcoin> bağlantısındaki bilgilerden yararlanarak hazırlanmıştır. (E.T: 27.03.2019)

Deneysel bir para birimi olarak ortaya atılan Bitcoin, on yıllık süreçte küresel bir finans devrimi sayılabilecek duruma gelmiş ve her sezon bu gelişimi artarak devam etmektedir. Süreç içerisinde ulusal ve uluslararası alanda pek çok kişi tarafından üretilen ve kullanılmaya başlanan Bitcoin'de 2017'nin son çeyreğinde itibaren ciddi bir sıçrama görülmektedir. Ekim 2009 'da 1 BTC 0,001 dolar değerinde iken Ekim 2018 'de 1 BTC 6 bin 570 dolar seviyelerindedir.2018 yılı itibariyle en yüksek seviyelere ulaşan Bitcoin, ülkelerin duruma daha fazla kayıtsız kalmalarını zorlaştırmıştır. Bitcoin'in yasal statüsü ülkeden ülkeye farklılık gösterirken birçoğu hala sistemi kabul etmemiş veya Bitcoin alım-satım ve kullanımını yasaklanmıştır. Bitcoin'in uluslararası alanda belirli bir düzenlemeye oturtulmaması, ülke, kurum ve mahkemelerce farklı sınıflandırmaların yapılmasına sebep olmaktadır.

Kripto paraların dünya üzerindeki dağılımına bakıldığında değerini ve ticaret hacmini Asya ülkelerinin belirlediği ABD ve Avrupa ülkelerinin ise temkinli yaklaştığı görülmektedir. Öyle ki bazı ekonomi haber kanallarına göre 2017

yılında kripto para ticaret hacminin % 50 'sinden fazlası Japonya, Çin ve Güney Kore'ye (<https://koinmedya.com/2018/03/20/bitcoinde-belirleyici-ulkeler/>) ait olduğu ifade edilmektedir. Aralık 2017'de ABD'nin Chicago kentinde iki borsa şirketinin Bitcoin işlemleri açarak sıradan yatırımcıların bu pazara girmesine imkân sağlamasının ardından Bitcoin toplam % 1300 değer kazanarak 19 bin 666 dolar seviyelerine ulaşmıştır (Günaydın, 2018). Bu rekor değer artışı Bitcoin'in popülatiresinin, ABD'den Avrupa'ya ve nihayetinde tüm dünyada genişlemesini sağlamıştır. Avrupa içerisinde BTC kullanıcısının en çok olduğu şehirlerin ve ülkelerin başında **Prag, Çek Cumhuriyeti, Madrid, İspanya, Amsterdam, Hollanda, Londra, İngiltere ve Paris, Fransa** yer almaktadır. Prag dünyada en fazla BTC kabul eden dükkân ve satıcının bulunduğu şehir konumundadır (BLASEA, 2017). Ayrıca Bitcoin'e olan talep artışı ile dünya genelindeki Bitcoin ATM'lerinin sayısı 3.500'ü geçmiştir ve en fazla Bitcoin ATM'si ABD ve Kuzey Amerika ülkelerinde bulunmaktadır (Caymaz, 2018). Tablo 1 'de Bitcoin ve Dijital paraların bazı ülkelerdeki yasal statülerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Bitcoin'in Ülkelere Göre Yasal Statüsü

<i>Ülkeler</i>	<i>Yasal Statü</i>	<i>Açıklama</i>
<i>Almanya</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Dijital para birimleri, yasal düzenlemelerin kategorisine giren yasal olarak bağlayıcı mali araçlardır.</i>
<i>Amerika Birleşik Devletleri</i>	<i>Yasal</i>	<i>ABD Hazinesi, Bitcoin'i 2013'te sanal bir para birimi olarak sınıflandırdı.</i>
<i>Avrupa Birliği</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>2015'te Bitcoin'i bir emtia olmaktan ziyade para birimi haline getirdi.</i>
<i>Avustralya</i>	<i>Yasal</i>	<i>Avustralya, Bitcoin'i emtia olarak değerlendirmekte ve Bitcoin'e uyguladığı çifte vergilendirmeyi kaldırmıştır.</i>
<i>Belçika</i>	<i>Yasadışı değil</i>	<i>Bitcoin'e ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.</i>
<i>Birleşik Krallıklar</i>	<i>Yasal</i>	<i>Bitcoin özel para olarak sınıflandırılır ve, Bitcoin'le yapılan alışverişlere katma değer vergisi uygulanır.</i>
<i>Çin</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>İnsanlar ve Şirketler Çin'de Bitcoin alabilir, satabilir ve ticaret yapabilir, ancak bu düzenleme bankalar gibi finansal firmalar için geçerli değildir.</i>

<i>Danimarka</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Nakit para kullanımını kaldırmak istemektedir. Kendi merkez bankasından da tamamıyla vazgeçmeden, Bitcoin ve itibari dijital parasını beraberce günlük hayatta kullanmayı tasarlamaktadır.</i>
<i>Estonya</i>	<i>Yasal</i>	<i>Blockchain teknolojisini sağlık, bankacılık ve hem de yurttaşlarının idareye katılmalarını sağlamak için kullanmayı tasarlamaktadır. Yurttaşlarına Blok-Zincir tabanlı ilk elektronik-oylama sistemini getirmiştir</i>
<i>Fransa</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Sanal paraya ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.</i>
<i>Güney Kore</i>	<i>Yasal</i>	<i>Bitcoin'i tertip eden bir yasa olmamasına karşın, Bitcoin bir ödeme metodu olarak kabul görmüştür ve her geçen gün yaygınlığı artmaktadır.</i>
<i>Hollanda</i>	<i>Yasal</i>	<i>Blockchain teknolojisi kullanılmakta ve Hollanda Arnhem'da 100'den fazla Bitcoin kullanan şirket bulunmaktadır.</i>
<i>İzlanda</i>	<i>Yasal</i>	<i>2014'te kullanımı yasak olan sanal para 2017 düzenlemeleri ile güncellenmiştir.</i>
<i>İsrail</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Dijital para birimlerini düzenleyen herhangi bir özel yasa bulunmamaktadır.</i>
<i>İsveç</i>	<i>Yasal</i>	<i>İsveç de Danimarka gibi, nakit kullanımını kaldırmak isteyen ülkelerdendir. İsveç Finansal Denetleyici Otoritesi, Bitcoin'i ödeme metodu olarak yasallaştırmıştır.</i>
<i>İsviçre</i>	<i>Yasal</i>	<i>İsviçre Federal Demiryolları bilet makinelerinde Bitcoin satılmaktadır.</i>
<i>Jamaika</i>	<i>Yasal</i>	<i>Ulusal Merkez Bankası kripto para ve teknolojisinin kullanılması ve fırsatları yaratılmasını desteklemektedir.</i>
<i>Japonya</i>	<i>Yasal</i>	<i>Dijital paraları ve dijital para birimlerini para olarak resmen tanır.</i>
<i>Kanada</i>	<i>Yasal</i>	<i>Bitcoin, kara para aklama ve terörle mücadele yasaları kapsamında yönetilir. Pek çok Bitcoin yenilikçi şirket bulunmaktadır</i>
<i>Meksika</i>	<i>Yasal</i>	<i>Bitcoin, Fintech Yasası tarafından düzenlenmiştir ve yasaldir.</i>
<i>Norveç</i>	<i>Yasal</i>	<i>Bitcoin alım-satımında KDV uygulanmamaktadır.</i>
<i>Rusya</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Kullanımı yasak olan Bitcoin için 2016 itibarıyla "yasadışı değil" şeklinde ilan verildi.</i>
<i>Tayland</i>	<i>Yasal</i>	<i>2016'da Tayland Bankası Bitcoin'in yasadışı olmadığını fakat temkinli olunması gerektiğini açıkladı.</i>
<i>Türkiye</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Dijital paraya ilişkin hiçbir resmi düzenleme mevcut değildir.</i>

<i>Yunanistan</i>	<i>Yasadışı Değil</i>	<i>Bitcoin ve dijital paraya ilişkin belirli bir mevzuat bulunmamaktadır.</i>
-------------------	-----------------------	---

Kaynak: BLASEA (2017), Bitcoin ve Dijital Paranın Dünya Ülkelerine Göre Yasal Durumu , (<https://blasea.org/bitcoin-ve-dijital-paranın-dunya-ulkelerine-gore-yasal-durumu/>) baz alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere yasal statüsü sütununda “Yasal” ibaresi o ülkede, Bitcoin veya dijital paraların üretim ve kullanımı hükümet veya yetkili finans kurumları tarafından desteklendiğini ifade etmektedir. “Yasadışı Değil” ibaresi ise o ülkede Bitcoin veya dijital paraların üretim ve kullanımının hükümet veya yetkili finans kurumlarınca desteklenmediği veya bu hususta herhangi bir düzenlemenin bulunmadığını ancak ülke içerisinde üretim veya kullanımının söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ciddi bir yayılma hızına sahip olan Bitcoin, bazı ülkeleri dijital para ve Bitcoin sistemini bir şekilde yasal zemine çekmek zorunda bırakırken, başta kendi dijital para birimini oluşturmaya çalışan ülkelerde ise Bitcoin ve benzeri dijital paralar tamamen yasaklanmıştır. Bu ülkeler arasında İzlanda, Bangladeş, Bolivya, Ekvator ve Tayland da yer almaktadır. *

Diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de Bitcoin üretim ve kullanımı resmi bir altyapıya dayanmamaktadır. Şöyle ki BDDK’nın 25 Kasım 2013 tarihli 2013/32 sayılı açıklamasında yer alan "...Herhangi bir resmi ya da özel kuruluş tarafından ihraç edilmeyen ve karşılığı için güvence verilmeyen bir sanal para birimi olarak bilinen Bitcoin, mevcut yapısı ve işleyişi itibarıyla Kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmemekte, bu nedenle de söz konusu Kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmemektedir..."ifadesi ile Bitcoin’in elektronik para sayılmadığı anlaşılmaktadır. Yine aynı açıklamanın devamında “Bitcoin ve benzeri sanal paralar ile gerçekleştirilen işlemlerde tarafların kimliklerinin bilinmemesi, söz

* Bitcoin’in dünya genelinde kişisel mübadele aracı olarak kullanımı hızla artarken birçok ülke konuya “temkinli ve kararsız” yaklaşmakta veya Bitcoin ve benzeri kripto paraları yasal bir ödeme aracı olarak tanımamaktadır. Bitcoin düşmanı olarak sınıflandırmaya tabi tutulan İzlanda, Bangladeş, Bolivya, Ekvator, Tayland vatandaşlarını ve ilgili kurumlarını kripto paraların riskleri hakkındaki endişelerini dile getiren resmi bildiler yayınlamıştır.

konusu sanal paraların yasadışı faaliyetlerde kullanılması için uygun bir ortam yaratmaktadır. Ayrıca Bitcoin, piyasa değerinin aşırı oynak olabilmesi, dijital cüzdanların çalınabilmesi, kaybolabilmesi veya sahiplerinin bilgileri dışında usulsüz olarak kullanılabilmesi gibi risklerin yanı sıra yapılan işlemlerin geri döndürülemez olmasından dolayı operasyonel hatalardan ya da kötü niyetli satıcıların suistimalinden kaynaklı risklere de açıktır” ifadesi ile de olası riskleri kamuoyunun bilgisine sunarak uyarıda bulunmaktadır (BDDK, 2013).

Zaman içerisinde Bitcoin ve diğer kripto paraların güvenilirliği ve avantajları ile ilgili büyük şirketlerin ve hatta devletlerin ard arda yaptığı olumlu açıklamalar, bu hususta işbirliklerinde artış sağlamıştır. Öte yandan Bitcoin üretim ve kullanımındaki artış, güvenilir borsaların da peşin sıra açılmasını sağlamıştır. Tüm dünya genelinde 200 ‘den fazla Bitcoin borsası bulunmaktadır fakat burada önemli olan husus, Bitcoin kullanıcılarının Bitcoin cüzdanlarının güvenliği için en güvenilir Bitcoin borsasının tercih edilmesi gerektiğidir. Türkiye’de 4 tane Bitcoin borsası bulunmakta ve aktif olarak hizmet sunmaktadır. Bunlar: **Btcturk, Paribu, Koinim ve Koineks’dir.**

Türkiye’nin ilk ve en popüler Bitcoin borsası olan BTC Turk, KKTC’de kurulmuştur. BTC Turk, Bitcoin üretimi (mining) için bir hizmet sunmamakla birlikte Türk Lirası üzerinden işlem yapmak isteyenler kullanıcılara yerel bir seçenek olarak varlığını sürdürmektedir. Mayıs 2017’de satılarak, teknik ekip ve altyapısı Türkiye’ye taşınan BTC Turk faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye’nin ilk, dünyanın dördüncü Bitcoin alım-satım platformu olan BTC Turk’de Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin, Tether ve Stellar Lumens gibi kripto paralar işlem görmektedir. Öte yandan ICO derecelendirme platformu ICO Rating, 2018 yılındaki araştırma raporuna göre BtcTurk, dünyadaki en güvenli ilk 10 kripto para alım-satım platformu arasında 7. sırada yer almaktadır.

Paribu bünyesinde Bitcoin, Ethereum, Xrp, Tron, Holo, Litecoin, Bitcoin Cash, Stellar, Dogecoin, Cardano, Neo, Tether, Eos gibi toplam on üç kripto para işlem görmektedir.

Türkiye’de hizmet veren bir diğer borsa olan Koinim’de hem bitcoin hem de litecoin alımıp satılabilmektedir.

Kointeks ise Türkiye’de hizmet veren en genç Bitcoin borsasıdır. Yeni bir borsa olmasına rağmen Bitcoin dışında Ethereum, Dash, Litecoin ve Doge gibi dört tane daha kripto para bu borsada işlem görmektedir.

Eylül 2018’de açıklanan ve 2019-2021 yıllarını kapsayan orta vadeli Yeni Ekonomi Programı’nda (YEP) büyüme ve istihdam başlığı altında, dijital dönüşümün teşvik edilmesi, yenilikçi projenin finansmanı için Kitlesel Fonlama ve Halka Arz alternatifi olarak ICO (Initial Coin Offering) gibi yeni nesil finansman yöntemleri de yer almaktadır.* YEP’te teşvik edilen dijital dönüşüm, uzun vadede devlet destekli kripto para beklentisini desteklemektedir.

Dünya genelinde kripto paralar ile yapılan ticari işlemler ve bunu gerçekleştiren kurum ve kuruluşların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Microsoft, Zynga, Dell, Save the Children, Subway, Steam, AirBaltic vb. gibi dev şirketler bir süredir bir takım ticari işlemlerini Bitcoin ile gerçekleştirmektedir. Yine Türkiye’de de Bilişim, Danışmanlık, Eğitim, E-ticaret, Eğlence, Emlak, Ev Dekorasyon, Fotoğraf, Hırdavat, Konaklama, Hukuk, İnşaat, Kırtasiye ve daha birçok farklı sektörde yer alan işletme Bitcoin ile ticari işlemlerini gerçekleştirmektedir. Bu işletmelerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme ve teknolojiye hızlı gelişim, internet kullanımının yaygınlaşmasında ciddi rol oynarken geleneksel ticarete de bir takım değişikliklerin yaşanmasını olası kılmaktadır. Geleneksel ticarete farklı bir boyut kazandıran e-ticaret ile birlikte alternatif ödeme yöntemlerinin de keşfi muhtemel bir durumdur. Yeni ödeme şekilleri ve araçlarının ortaya çıkması paranın fiziki boyutun dışında soyut halde de kullanımına olanak sağlamıştır.

Bitcoin, Blockchain teknolojisine dayalı ve tamamen dijital paralarla gerçekleştirilen yeni bir ödeme sistemi içerisinde üretilen ve kullanılan dijital

* ICO, henüz yapılandırma sürecinde olan projelerin Bitcoin ve ether aracılığı ile sağladıkları fonu ifade etmektedir. ICO’lar bir şirketi, fikri, mal veya hizmeti farklı formatlarda finansal ürün haline getirebilmektedir. Bu noktada ICO’ları halkta arzdan ayıran farkı ise yatırım yapılacak şeyin şirket değil, henüz piyasalarda yer almayan kripto paralardan oluşmasıdır. ICO potansiyel yatırımcılara çağrıda bulunarak finansman toplamaya çalışacak ve bu şekilde piyasada işlem görerek veya alım-satımlarda kullanılarak kripto para formatına dönüşecektir

para birimidir. Bitcoin dijital nakit, kripto para, dijital para, sanal ödeme aracı gibi birçok şekilde de ifade edebilmektedir. Ancak tanımlama ne şekilde yapılırsa yapılsın Bitcoin'in, paranın nitel ve nicel anlamda değişikliğe uğratan bir devrim olduğu hususunda ortak bir görüş bulunmaktadır. Fiziki bir karşılığı bulunmayan Bitcoin, herhangi bir merkeze bağlı olmaksızın internetin mevcut olduğu herhangi bir noktadan diğer bir noktaya transferi sağlayabilmektedir. Toplamda 21 milyon adet üretilebilecek şekilde açık kaynak kodla yazılmış olan Bitcoin'ler madencilik cihazları tarafından üretilmektedir. Üretim süreci boyunca Bitcoin'in üretim hızını ve enflasyonunu kontrol altında tutabilmek için "zorluk seviyesi" her geçen gün belirli protokoller çerçevesinde artmaktadır. Bu seviyeler ise ağdaki üretim yoğunluğuna göre belirlenmektedir. Son yıllarda paranın dijitalleşme süreci, ulusal ve uluslararası kişi, kurum ve kuruluş tarafından desteklenmekte ve bu yönde atılan adımların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Paranın kullanım ve transferinde devrim niteliğinde bir gelişme olan Bitcoin ve benzeri kripto paralar, devletleri bu hususta güncel plan ve yükümlülükleri tasarlamaya ve dijital para sistemini en kısa zamanda yasal zemine oturtmaya zorlamaktadır. Her ne kadar tüm devletler Bitcoin ve Bitcoin ile gelen değişime adapte olamamış olsalar da, çoğu bu hızlı trendin farkına varmış durumda. Dünya genelinde Bitcoin'in üretim ve kullanımının yasaklandığı veya yasal kabul edilmediği birçok ülke olmasına rağmen, Bitcoin ile para transferlerinin ve ticari işlemlerin gün geçtikçe artış göstermektedir. Üstelik söz konusu bu ticari işlemleri gerçekleştiren işletmeler içerisinde yerel bazda faaliyet gösteren küçük işletmeler de bulunmaktadır. Nihai olarak birçok devlet ve şirket Bitcoin'i kabul ederken ve diğerleri de bu trendi yakalamak adına en kısa zamanda hazırlık yapılması gerektiğini bilmektedirler.

KAYNAKÇA

- BDDK (2013). Basın Duyurusu, Kasım, 2013-32, https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Duyurular/Basin_Aciklamalari/12574bitcoin_hk_basin_aciklamasi.pdf, E.T. 28.02.2019.
- Blasea (2017). Bitcoin ve Dijital Paranın Dünya Ülkelerine Göre Yasal Durumu, <https://blasea.org/bitcoin-ve-dijital-paranin-dunya-ulkelerine-gore-yasal-durumu/>, E.T. 03.02.2019.
- Caymaz, G. (2018). Bitcoin ATM'leri Tüm Dünyada Hızla Artıyor!, <https://kriptoparahaber.com/bitcoin-atmleri-tum-dunyada-artiyor.html>, E.T: 03.02.2019.
- Günaydın, E. (2018). Dünya Piyasalarını Sarsan Bitcoin'in 10 Yıllık Serüveninde 15 Dönüm Noktası, <https://tr.euronews.com/2018/11/01/dunya-piyasalarini-sarsan-bitcoin-in-10-yillik-seruveninde-15-donum-noktasi>, E.T. 04.02.2019.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, E.T. 11.02.2019.
- Usta, A. (2018). Paranın Serüveni: Kripto paraların öncesi ve sonrası, Bankalararası Kart Merkezi Genel Müdürlüğü (BKM), <https://www.bkm.com.tr/wp-content/uploads/2018/06/PARANIN-SERÜVENİ-2.-BASKI.pdf>, E.T. 12.03.2019.
- Yüksel Bozkurt, A. E. (2015), "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Dergisi, LXXIII (2): 173-220.
- Dilek, Ş. (2018). Blockchain Teknolojisi ve Bitcoin, Analiz, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), SAYI: 231, <https://setav.org/assets/uploads/2018/02/231.-Bitcoin.pdf>, E.T: 01.02.2019.
- Vondráčková, A. (1016), "Regulation of Virtual Currency in the European Union", Charles University in Prague Faculty of Law Research Paper, III(3).
- Yaktıyol, E. P. (2018). Dijitalleşen Dünyada Kripto Paralar, Business Finans (BESFİN), file:///C:/Users/USER/Desktop/BİTCOİN/kriptoparalar_site.pdf, E.T: 13.02.2018.
- Piscini, E., Hyman G. ve Henry, W. (2017). Blockchain: Trust Economy, <https://www2.deloitte.com/insights/us/en/focus/tech-trends/2017/blockchaintrust-economy.html>, E.T. 13.02.2018.
- İnhan, M. (2018). Bilişim Devrimi Işığında Kripto Para II, Sarkaç; Laura Shin, Bitcoin Blockchain Technology in Financial Services: How the disruption will Play Out, Forbes.
- Kuş Khalilov, M.C., Gündebahar, M. ve Kurtulmuşlar, İ. (2017). Bitcoin ile Dünya ve Türkiye'deki Dijital Para Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme, file:///F:/BİTCOİN/100.pdf, E.T. 01.02.2019.
- European Central Bank, (2012). Virtual Currency Schemes, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, E.T. 12.02.2019.
- Finartz, (2018). En Basit Tabirle, Blockchain Nedir? Nasıl Çalışır?, https://medium.com/@finartz_com, E:T. 12.02.2019.
- ATF (Financial Action Task Force), (2014). Virtual Currencies: Key Definitions And Potential AML/CFT Risks",

- <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-andpotential-aml-cft-risks.pdf>, E.T. 12.02.2019
- Claiian, P., Rajcaniova, M. ve Kancs, D. (2016), "The Economics of Bitcoin Price Formation:Applied Economics", 48(19):1799-1815.
- Kuzuloğlu, S. (2016). Blok Zinciri (Blockchain) Nedir?, <https://bkm.com.tr/blok-zinciri-blockchain-nedir/>, E.T. 02.02.2019.
- Atik, M., Köse, Y., Yılmaz, B. ve Sağlam, F. (2015), "Kripto Para: Bitcoin ve Döviz Kurları Üzerine Etkileri", Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 6(11):247-261.
- Yalçın, N. ve Gürbüz, F. (2015), "Açık Kaynak Para Birimi Bitcoin", Akademik Bilişim, <Http://Ab.Org.Tr/Ab15/Bildiri/435.Pdf>, E.T:01.01.2019.
- Aslantaş Ateş, B. (2016), "Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): 349-366.
- Dayson, B. ve Hodgson, G. (2016), "Digital Cash: Why Central Banks Should Start Issuing Electronic Money.", Positive Money Dergisi, Ocak 2016).
- Pirinççi, A. E. (2018), "Yeni Dünya Düzeninde Sanal Para Bitcoin'in Değerlendirilmesi", Nternational Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences, 1(1).

SURİYELİ SİĞINMACILARIN EMEK PİYASASINA ETKİLERİ Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği

Aziz İLGAZİ*

Öz

Avrupa Kıtası'na yönelik yoğun iltica hareketleri ve mülteci akımlarının geçiş yollarından biri olan Türkiye, birçok coğrafyadan gelen kitlesel göç hareketlerine ev sahipliği de yapmaktadır. Türkiye göçün yoğunluğuna, mülteci, göçmen ve sığınmacıların durumuna bağlı olarak birçok ekonomik, sosyal ve politik sorun yaşamaktadır. Göçler iyi yönetildiği takdirde, ev sahibi ülkeler için tehdit ve yük olmaktan çok fayda sağlayacaktır. Türkiye, tarihsel süreçte meydana gelmiş birçok kitlesel göç hareketini yönetme tecrübesine sahip bir ülkedir. Suriye'den kaynaklanan kitlesel göçü de iyi yönetmektedir. Bu bağlamda, 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaştan dolayı Türkiye'ye açık kapı politikası ile 3 milyon 606 bin 737 kişi göç etmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa'ya göç eden Suriyeli sığınmacı sayısı toplam 874 bin 843 olarak kayıt altına alınmıştır (Göç İdaresi, 23 Mayıs 2019). Bu çalışma, (15- 64 yaş) grubunun Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasası üzerindeki etkilerini yerel düzeyde araştırmaktadır. Araştırma alanı olarak seçilen iki kentin Suriye sınırında yer alması ve nüfus açısından bölgenin en yüksek nüfusuna sahip olmaları, ayrıca en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapmaları her iki kentin araştırma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, Gaziantep'in bir sanayi kenti, Şanlıurfa'nın ise tarım ve sanayiye açık gelecek vadeden bir kent olması, araştırma alanı seçiminde etkili olmuştur. Suriyeli sığınmacılar her iki kentte kayıt dışı istihdamda yoğun olarak görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların emek piyasası üzerine etkileri göreceli olarak hissedilmekle beraber, en önemli diğer bir etkisi kayıt dışı istihdamda görülmektedir. Çünkü sığınmacıların çalışmasına sınır getiren hukuki düzenlemelerden dolayı resmi olarak çalışmalarını mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli sığınmacılar, Suriyeli işgücü, Göç, Gaziantep, Şanlıurfa

THE EFFECTS OF SYRIAN REFUGEES ON LABOUR MARKET

Gaziantep and Sanliurfa Sample

Abstract

One of the heavy tolls of refugees and refugees flows towards the European continent, Turkey. Turkey on the intensity of migration, refugees, migrants and asylum seekers, social and political problems to live. If migrations are well managed, they will benefit from a threat and burden for host countries. Turkey, have occurred in the historical process is a country with a lot of experience in managing mass immigration movement. It also manages mass migration from Syria. In this context, in 2011 because of the civil war occurring in Syria to Turkey through the open door policy of 3 million 606 thousand 737 people have emigrated. The total number of Syrian refugees who have

* Öğretim Görevlisi Dr., Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, azizilgazi@harran.edu.tr

migrated to Gaziantep and Şanlıurfa is 874,843 (Migration Authority, 23 May 2019). This study investigates the effects of the group (15-64 years) on the labor market in Gaziantep and Şanlıurfa at the local level. The fact that the two cities selected as research areas are located on the Syrian border and have the highest population in the region in terms of population, as well as hosting the highest number of asylum seekers were effective in the selection of both cities as research areas. In addition, the fact that Gaziantep is an industrial city and that Şanlıurfa is a promising city open to agriculture and industry has been effective in the selection of research area. Syrian asylum seekers are heavily involved in informal employment in both cities. Although the effects of the Syrian refugees on the labor market are felt relatively, another important effect is seen in informal employment. This is because asylum seekers cannot work formally because of legal regulations that limit their work.

Keywords: Syrian refugees, Syrian labor, Migration, Gaziantep, Şanlıurfa

GİRİŞ

Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacıların istihdam edilmeleri, çalışma ücretleri, meslekleri ve vasıfları ile Gaziantep/Şanlıurfa emek piyasası üzerine olan etkileri analiz edilmiştir. 453 örnekleme yapılan araştırmada anket, yüz yüze görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgularla Suriyeli iş gücünün emek piyasasına olan etkileri çok yönlü araştırılmıştır. Literatür incelemesi sonucu yapılan birçok çalışmanın Suriyeli sığınmacı sorununu daha çok sosyal ve politik çerçevede değerlendirdiği görülmüştür. Ancak bu çalışma, Suriyeli sığınmacıların emek piyasası üzerine olan etkilerini incelemeye çalışmıştır. Türkiye’de yaşayan 3 milyon 606 bin 737 Suriyeli sığınmacının yaklaşık 2 milyonu (Mülteciler Derneği, Mayıs 2019) potansiyel işgücü olarak emek piyasasında emek arz edecek durumdadır. 900 bin dolayında Suriyeli sığınmacı ise aktif olarak çalışma hayatında yer almaktadır. Suriyeli işgücünün daha çok enformel sektörde yoğunlaştığı görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların çoğu düşük bir eğitim seviyesine sahiptir, eğitim ve beceri açısından analiz edildiğinde, çoğunun vasıfsız işlerde ve kayıt dışı çalışması doğaldır. Emek piyasası üzerinde önemli etkileri olan Suriyeli işgücünün olumsuz etkilerine rağmen, iyi yönetildiği takdirde emek piyasası için önemli bir potansiyel olarak görülebilir. Nüfus, emek arzını etkileyen önemli bir faktördür, ancak sadece sayısal olarak bir kalabalık insan kitlesi emek piyasasında verimlilik açısından yeterli düzeyde belirleyici olmayabilir.

Önemli olan nüfusun sahip olduğu özellikleridir. Bu bağlamda, nüfusun barındırdığı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi ile beraber emek piyasasında rekabet yaratabilecek bilgi, beceri ve yetenekler bir araya geldiği takdirde nüfusun etkinliğinden söz edilebilir. Suriyeli işgücünün sahip olduğu özellikler çok yüksek düzeyde olmasa da, Türkiye'nin vasıfsız işlerde "çalışacak işçi bulamama" sorunu, Suriyeli sığınmacılarla önemli ölçüde giderilmektedir (Gür ve Tatlıyer, 2018:9-12).

1. Kavramsal Çerçeve

Türkiye'ye yönelik Ortadoğu, Kafkasya ve Balkan göçlerinin sebepleri benzer özellikler taşımaktadır. Bu göçlerin ortak noktası baskı, zulüm ve etnik ayrımcılıktır. Belirtilen nedenlerle son yıllarda meydana gelen çatışmalardan dolayı ülkelerinden kaçmak zorunda kalan mülteci ve sığınmacı sayısında rekor bir artış meydana gelmiştir. 2017 yılı sonu itibarıyla dünyada, 68 milyon 500 bin kişi zorla yerinden edilmiştir (UNHCR, 2018).

Zulüm ve silahlı çatışmadan kaçarak sınır ötesine taşınan mültecilerin uzun vadeli misafir oldukları ülkelerde genellikle kalıcı oldukları, çok az bir nüfusun geldikleri coğrafyaya dönüş yaptıkları görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de sekiz yıllık misafirliği uzun yıllar devam edebileceği yönünde güçlü ön görüşler bulunmaktadır. Bu süre içinde Türkiye, Suriyeli sığınmacılar için yaklaşık 35 milyar dolar harcamıştır. Uluslararası toplumun katkısı ise sadece 526 milyon dolardır. Dünyadaki Suriyeli sığınmacıların yarısından fazlası Türkiye'de yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye'yi "dünyanın en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkesi", UNICEF ise "dünyanın en fazla sığınmacı çocuğa ev sahipliği yapan ülkesi" olarak ilan etmiştir (Anadolu Ajansı; 2017).

Mülteci, göçmen ve sığınmacı kavramları birbirinden ayrılması gereken farklı kavramlardır. Göçmen, kendi isteği ile ülkesinden sürekli veya geçici olarak ekonomik koşullardan dolayı ayrılan kişi olarak kabul edilmektedir. Mülteci ise, gönüllü veya kişisel tercihleri sonucu değil mutlak mecburiyetten dolayı ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılan ve başka bir ülkede daha güvenli bir yaşam ve özgürlük arayışında olan kişilerdir.

Mültecilik kavramında kişinin "...ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba

mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğraması...” düşüncesi ve eylemi yer almaktadır. Sığınmacı, menşei oldukları ülkelerde maruz kaldıkları zulüm ve şiddetten doğan korku ve can güvenliği nedenleri ile ülkelerini zorunlu olarak terk eden ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalan kişidir, ancak henüz mülteci statüsü kabul görmemiş ve kabul görmeyi bekleyen kişilerdir. Sığınmacı, “ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilme talebinde bulunan, mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvuru sonucunu bekleyen kişi” şeklinde de tanımlanır (Adıgüzel, 2016: 6).

Sığınmacılar, sığınma eyleminin sebeplerine ve gerçekleştirme şekline göre iki farklı grupta tasnif edilebilir. Ülkelerinde ayrımcılığın olduğu bazı olaylardan, savaşımlardan ve iç çatışmalardan kaçarak başka ülkelere sığınan insanlar, ilk grup sığınmacılardır. Hitler’in zulmünden kaçarak başka ülkelere sığınan Museviler ve diğer ideolojik gruplar bu gruba örnek olarak gösterilebilir. İkinci grup sığınmacılar ise, kişi olarak kendilerine karşı girişilen ayrımcılık ve diğer baskıcı yaklaşımlardan dolayı bireysel sığınma talebinde bulunan insanlardır. Bu grupta yer alan sığınmacılar için, siyasi kovuşturmalara nedeni ile başka ülkelere sığınmak zorunda kalan insanları örnek göstermek mümkündür. Devletlerin kişilere sığınma hakkı tanıması genellikle siyasal olaylara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sığındıkları ülkede mülteci talepleri kabul edilmeyen sığınmacılar sınır dışı edilebilir (Çiçekli, 2009: 49). Sığınma olayı fiili olarak iki şekilde görülebilir; biri ülkesel sığınma, diğeri ise diplomatik sığınmadır (Pazarcı, 1989: 171- 173). 1951 Cenevre Sözleşmesinden önce insan hakları alanında düzenlemelere yer veren en güçlü hukuki belge olan 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’dir ve bu bildiri herhangi bir mülteci tanımına yer vermemiştir. Ancak, bildirinin 14. maddesindeki “Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir” (BM, İHEB, Md./14) ifadesi yer almaktadır. Sığınmacı statüsü kazanmak için de bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu koşullar şunlardır;

- *Sığınma talebinde bulunan kişiler, menşei olduğu ülkenin dışında başka bir ülkeye sığınmış olmalıdır.*

- *Sığınmacı, zorunlu olarak kendi ülkesinden kaçmasına neden olan siyasi ve diğer mücbir sebeplerden kaynaklanan zulüm ve işkence korkusu taşımaktadır, ayrıca bu durumu ispat etmek zorundadır. Sığınma talebinin gerekçelerini de bunlardan birine ya da hepsine dayandırmak zorundadır.*
- *Mültecilik için başvuru yapan kişi kendi ülkesinden koruma istemesi imkânsız olmalı veya isteksiz olması gerekir.*
- *Mücbir sebepler; ırk, din, milliyet, belli bir sosyal gruba ya da siyasi düşünceye sahip olmak ve bunlardan dolayı zulüm görmek, işkenceye uğramak ve dışlanmak olarak kabul görülmüştür.*

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmadan önce mülteci, göçmen ve sığınmacıların ülkeye girişleri, kabul edilmeleri, vatandaşlığa alınmaları, iskân ve ikamet etmeleri, çalışmaları ve sınır dışı edilmelerine yönelik yeterli hukuki düzenlemelere sahip değildi (BMMYK, 2005: 12), ancak bazı mevzuatlarla mülteci, göçmen ve sığınmacılara yönelik çözüm arayışlarına gitmiştir.

Türkiye 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Tarihli Protokol'e göre "sadece Avrupa'dan gelenler" şeklinde çekince koyan bir ülke olması nedeni ile Türkiye'ye diğer yerlerden gelen insanlar "mülteci" olarak kabul edilmemektedir. Buna rağmen, BMMYK ve diğer uluslararası kuruluşlar, Türkiye'de kayıt altına alınmış sığınmacıları coğrafi çekinceye rağmen mülteci olarak kabul etmektedir (Altun ve Görel, 2016:13).

Türkiye, 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokolde "coğrafi sınırlılık" koşulunu muhafaza etmektedir. Tarihte meydana gelen göçler Türkiye'nin haklı olduğunu ispatlamıştır. İran devrimi, Irak göçü, 1973 Petrol Krizi, Yugoslavya'nın bölünmesi, Kosova'daki etnik çatışmalar, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlar ve Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi gibi çok sayıda gelişmenin sebep olduğu kitlesel göç hareketleri ile milyonlarca insan yaşadıkları ülkelerden Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmiştir (Kaya ve Eren; 2015: 20).

Bu göçlerin bütün maddi ve manevi yükünü Türkiye tek başına üstlenmiştir.

Son olarak, 2010 yılında başlayan Arap Baharı Ortadoğu’da birçok ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Suriye’den birçok ülkeye milyonlarca kişi zorunlu göç etmiş, 3 milyon 606 bin 737 kişi (Göç İdaresi, Mayıs 2019) Türkiye’ye sığınmıştır. Nüfus yoğunluğu açısından dünyanın en büyük kitlesel göçlerinden biri olan Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göç etmeleri Türkiye ekonomisi ve özellikle emek piyasası açısından önem arz etmektedir.

Yaklaşık olarak sayıları 2 milyon dolayında olan Suriyeli işgücünün resmi olmayan açıklamalara göre yaklaşık 650 bini (INGEV, 2017) çalışma hayatında sosyal güvencesi olmadan ve her türlü çalışma koşullarında düşük ücretle çalışmaktadır. Nüfusun verimlilik açısından etkinliği sadece nüfus sayısındaki çoklukla ilişkilendirilemez(Gür ve Tatlıyer, 2018:9-12). Nüfusun barındırdığı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi ile beraber emek piyasasında rekabet yaratabilecek bilgi, beceri ve yetenekler bir araya geldiği takdirde nüfusun etkinliğinden söz edilebilir. Suriyeli işgücünün sahip olduğu özellikler çok yüksek düzeyde olmasa da, Türkiye’nin vasıfsız işlerde “çalışacak işçi bulamama” sorunu, Suriyeli sığınmacılarla önemli ölçüde azalmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların emek piyasası üzerindeki etkilerini doğru değerlendirmek için Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı sayısının iyi analiz edilmesi gerekiyor. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre, 2012 yılında 14 bin 237 kişiyle başlayan Suriyeli sığınmacı serüveni yıllar içerisinde sürekli artış göstermiş ve Mayıs 2019 yılında 3 milyon 606 bin 737 olmuştur.

Tablo 1.Suriyeli Sığınmacıların Nüfus Yapısı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.953.126	1.653.611	3.606.737
0-4	265.260	247.734	513.050
5-9	254.669	239.734	494.403
10-14	199.361	184.917	384.278
15-18	148.466	122.556	271.022
19-24	316.095	228.011	544.106
25-29	204.929	146.151	351.080
30-34	169.451	124.377	293.828
35-39	119.941	94.623	214.564
40-44	79.265	69.943	149.208
45-49	58.715	55.796	114.511
50-54	47.484	45.391	92.875

55-59	33.021	33.357	66.378
60-64	23.082	23.790	46.872
65-74	23.753	25.026	48.779
75+	9.634	12.149	21.783

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Mayıs 2019

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Suriyeli sığınmacıların cinsiyet dağılımında, erkek nüfusu 1 milyon 953 bin 126, kadın nüfusu 1 milyon 653 bin 611 olarak verilmiştir. Suriyeli erkeklerin sayısı Suriyeli kadınlardan 299 bin 515 kişi fazladır. Erkek ve kadın sayısı arasındaki en büyük fark 88 bin 084 kişi ile 1924 yaş aralığında (genç işgücü) görülmektedir.

Suriye gibi muhafazakâr toplumlarda kadınların emek piyasasına girişi ile ilgili ciddi engellerin varlığı ve Türkiye emek piyasasında kadın işgücünün çalışma kısıtlılığı dikkate alınırca, Suriyeli kadın işgücünün Türkiye emek piyasasında etkili olmaması doğaldır. Geleneksel yapıya rağmen, Suriyeli kadın işgücü Türkiye’de tarım ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Türkiye’de yaşayan 544 bin 106 (Tablo 1) Suriyeli genç işgücüne yönelik göç sürecinde planlı ve doğru bir mesleki eğitim programı uygulanmadığı için bu grup içinde yer alan nüfus emek piyasası için önemli bir risk ve tehdit oluşturmaktadır.

Eğitilmiş ve vasıflı Suriyeli işgücü daha çok Avrupa ülkelerini ve diğer gelişmiş ülkeleri tercih etmiştir. 2014-2019 yılları arasında 4 bin 172 kişi BMMYK aracılığı ile 2 bin 645 kişi doğrudan olmak üzere, toplamda Kanada’ya 6 bin 817 kişi iltica etmiştir, 3 bin 920 kişi ABD’ne, bin 954 kişi İngiltere’ye, bin 926 kişi Norveç’e, 168 kişi İsveç’e ve diğer ülkelere göç edenlerle beraber toplamda Türkiye dışındaki batılı ülkelere yerleşen Suriyeli sığınmacı sayısı 15 bin 159 dolayındadır(BMMYK, 2019).

Tablo 2. Suriyeli Sığınmacıların ve Türkiye’nin Nüfus Yapısı

Yaş grubu	Suriyeli sığınmacılar		Türkiye	
	Nüfus	Nüfusa oranı %	Nüfus	Nüfusa oranı %
0-4	374.847	12,29	6.481.849	7,90
5-9	434.016	14,23	6.340.769	7,73
10-14	326.453	10,70	6.210.870	7,57
15-19	260.129	8,53	6.526.587	7,96

20-24	450.378	14,77	6.456.510	7,87
25-29	295.128	9,68	6.231.542	7,60
30-34	248.806	8,16	6.292.924	7,68
35-39	180.225	5,91	6.560.696	8,00
40-44	134.043	4,40	5.740.819	7,00
45-49	102.760	3,37	5.055.154	6,16
50-54	83.858	2,75	4.675.455	5,70
55-59	57.632	1,89	3.966.727	4,84
60-64	40.541	1,33	3.371.238	4,11
65-59	27.020	0,89	2.511.904	3,06
70-74	14.986	0,49	1.737.267	2,12
75-79	9.698	0,32	1.249.185	1,52
80-84	5.231	0,17	801.676	0,98
85-89	2.807	0,09	434.833	0,53
90+	1.321	0,04	160.520	0,20
0-14	1.135.316	37,22	19.033.488	23,60
15-64	1.853.500	60,77	54.237.586	67,90
65+	61.063	2,0	6.651.503	8,50

Kaynak: TÜİK, 2018 ve Göç İdaresi, 2019

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 0-14 yaş grubunda bulunan sığınmacıların oranı % 37,22’dir. Zorunlu eğitim yaşı olan 18 yaş ve altı grup değerlendirildiğinde bu oran 45.75 olmaktadır. Yani Suriyeli sığınmacıların yarısı eğitim çağında ve okulda olması gereken insanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de bu oran %30’lar civarındadır. Her iki ülkenin nüfus yapısında 40-44 yaş grubundan sonra toplam nüfus içinde azalma meydana gelmektedir. 31 Aralık 2018 tarihi itibarıyla 82 milyon 3 bin 882 kişinin yaşadığı Türkiye’de, 3 milyon 642 bin 738 Suriyeli sığınmacının Türkiye nüfusuna oranı yaklaşık olarak %4.40 dolayındadır (GİGM, 2019).

Çalışma çağı olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki Suriyelilerin oranı %60.77 iken, Türkiye’de nüfusun %67.90’ı bu gruba girmektedir. 65 ve üstü yaş grubundaki Suriyeli sığınmacıların oranı %2,0 iken, Türkiye’de bu oran %8.50 olarak verilmiştir. İstatistiklerden hareketle yaş grupları, eğitim ve sahip oldukları vasıfları itibarıyla Suriyeli sığınmacıların emek piyasasında bugün

için ciddi bir rekabet oluşturma potansiyelleri olmadığı düşünülebilir, ancak sığınmacıların yaklaşık yarısının çocuk yaşta olduğu dikkate alınırsa ilerleyen yıllar için hazırlıklı olunması gerektiği açıktır. Suriyeli sığınmacıların eğitim ve mesleki becerilerinin geliştirilmesi ve bu doğrultuda kontrollü olarak emek piyasasına dâhil edilmeleri durumunda işgücüne ciddi katkı sağlayacakları düşünülmektedir, bu yapılmadığı takdirde sosyal, ekonomik ve güvenlik konularında ciddi tehdit ve risklerin ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin etkileri sadece emek piyasası ile sınırlı olmamaktadır, sığınmacıların toplumsal entegrasyonu sosyal uyum konusunda da riskler taşımaktadır. Benzer eğitim setine sahip yerli ve sığınmacı nüfusun emek piyasasında rekabet etmesi olasılığı yüksektir ve bu rekabetin sonuçları sosyal çatışmalara yol açabilir (Özpınar vd., 2016: 1). Ceritoğlu ve diğerlerinin 2017 yılı başlarında yayınladığı bir çalışmaya göre Suriyeli sığınmacıların %18,8’i okur-yazar değil, %9,5’i okur-yazar ama herhangi bir okulu bitirmemiş, %33’ü ilköğretim mezunu, %19,4’ü orta öğretim mezunu, %9,6’sı ön lisans ve lisans, %9,7’si ise lisansüstü eğitime seviyesindedir (Ceritoğlu vd., 2017:10).

Bu verilerden yola çıkarak yapılacak bir analizde, sığınmacıların %61,3’ünün ilköğretim ve daha düşük eğitime sahip oldukları görülmektedir. Bu durum emek piyasası bakımından nitelik gerektirmeyen ve yerli işgücünün yapmak istemediği işlerin sığınmacılar tarafından yapılacağını göstermektedir.

Tablo 3. Suriyeli Sığınmacıların Kentlerin Nüfusuna Oranları

Bölgeler	Kent Nüfusu (1000 Kişi) 2108	Suriyeli Nüfusu (1000 Kişi) 2019	Sığınmacıların Nüfusa Oranı %
Gaziantep	2 028 563	427.859	21,09
Adıyaman	624 513	24.391	3,91
Kilis	142 541	117.232	82,24
TR C1	2. 795.617	569.482	20.37
Şanlıurfa	2 035 809	451.751	22,19
Diyarbakır	1 732 396	33.514	1,93
TR C2	3.768.025	485.265	12.88

Kaynak: TÜİK, 2018 ve Göç İdaresi, 2019

Suriyeli sığınmacıların kentlere göre dağılımı ve kentlerdeki nüfusa oranları

analiz edildiğinde, sınıra komşu kentlerde yoğun oldukları ve daha çok sınır kentlerinde etkili oldukları görülmektedir. Tablo 3'te, istatistiklere dâhil edilen kentlerin toplam nüfusu 6.563.822'dir. Bu rakam Türkiye nüfusunun % 8'ine tekabül etmektedir. Bu kentlerde yaşayan Suriyeli sığınmacı sayısı ise 1.054.747'dir. Bu sayı, Türkiye'deki toplam Suriyeli sığınmacının % 29,2'üne tekabül etmektedir. Bu kentlerde yaşayan Suriyeli sığınmacıların oranı, aynı kentlerde yaşayan Türk nüfusunun %14.80 ve Türkiye genel nüfusunun % 1,29'una tekabül etmektedir. Suriyelilerin sadece emek piyasasına olan tesirleri değil, Türkiye'deki ekonomik, toplumsal, kültürel alanlardaki etkileri de değerlendirilirken bu istatistiklerin dikkate alınması çok daha isabetli tespitler ve sağlıklı kararlar alınması bakımından son derece önemlidir. Tablo.3'de görüldüğü gibi, Şanlıurfa'da nüfusun %22.19'u ve Gaziantep'te nüfusun % 21.09'u oranında Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır.

Emek arzını etkileyen en önemli faktörlerden biri nüfustur, sayısal olarak vasıf düzeyi düşük bir nüfusun, emek piyasası üzerinde yeterli düzeyde belirleyici olması beklenemez. Nüfusun niteliği belirleyici bir etkidir. Yaş, cinsiyet, eğitim, bilgi ve beceri gibi nitelikler asıl belirleyici unsurlardır (Özpınar vd.:2016: 1). Bu yoğunluk her iki kentin emek piyasasını önemli derecede etkilemektedir.

2. Suriyeli İşgücünün Emek Piyasasına Etkileri

Suriyeli sığınmacıların Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasası üzerine olan etkilerinin analiz edildiği bu çalışmada, göç sürecinde her iki kentin emek piyasasında önemli değişimler görülmektedir. İşsizliğin yüzde 10,2 (TÜİK, Haziran 2019) olduğu bir emek piyasasında yaklaşık 2 milyon dolayında çalışma gücünde ve arzusunda olan bir sığınmacı nüfusunun varlığı, değişimlerin temel sebepleri arasında en etkili güç olarak görülebilir.

Bu düşüncüyü destekleyen bazı araştırmalar bulunmaktadır. Balkan ve Tümen 2016'daki "Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey" isimli çalışmalarında, işgücü piyasası sonuçlarının doğrudan satın alma gücünü barındıran bölgelerde yaşayan yerlilerin refah seviyeleri ile doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmada ayrıca

göçün, sığınmacıların yaşadığı bölgelerde tüketici fiyatları düzeyinin çeşitli mekanizmalar yoluyla değişmesine neden olduğu belirtilmektedir. Göçün, toplam talebi artırarak fiyatların yükselmesine, emek arzının artmasına ve iş gücü piyasasında ücretlerin düşmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye emek piyasasını ne ölçüde ve ne yönde etkilediğini analiz etmek için nüfusuna oranla en fazla sığınmacı barındıran kentlerle beraber, komşu kentlerdeki işgücü piyasası istatistiklerini incelemek de önem taşımaktadır. Bu nedenle komşu kentlerin işgücü piyasası da dikkate alınarak yapılacak bir analiz doğru sonuçlar verme açısından daha tercih edilebilir (Balkan ve Tümen 2016).

Tablo 4. Seçilmiş Bölgelerde Emek Piyasası Değişkenleri, 2010-2017

TRC1, TRC2 Bölgelerinin İşsizlik Oranları (%)								
Bölgeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	12.1	14.4	11.8	7.3	8.0	9.9	14.3	15,1
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	13.1	8.4	6.9	17.5	17.4	17.5	17.2	13,8
Türkiye Geneli	11.9	9.1	8.4	9.0	9.9	10.3	10.9	10,9
TRC1, TRC2 Bölgelerinin İstihdam Oranları (%)								
Bölgeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	39.4	36.5	38.5	42.0	39.7	39.8	38.7	39,8
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	29.1	30.1	26.8	31.2	35.0	36.1	37.4	41,4
Türkiye Geneli	41.1	43.1	43.6	43.9	45.5	46.0	46.3	47,1
TRC1, TRC2 Bölgelerinde İşgücüne Katılım Oranları (%)								
Bölgeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	44.8	42.6	43.6	45.3	43.2	43.1	45.2	46,8
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	33.5	32.8	28.8	37.9	42.3	43.7	45.2	48,1
Türkiye Geneli	46.5	47.4	47.6	48.3	50.5	51.3	52.0	52,8

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İşgücü İstatistikleri 2010-2019

Bu çalışmada, sığınmacıların yoğun yaşadıkları kentlere komşu olan kentlerdeki işsizlik, istihdam ve işgücüne katılma oranları da dikkate alınmıştır. Suriyeli sığınmacılara ait mevcut istatistiklerle emek piyasasına olan etkilerini net olarak belirlemek mümkün olmamakla birlikte bu konuda bir fikir verilebilir. Türkiye emek piyasasında işsizlik, istihdam ve işgücüne katılma oranları 2010-2017 yılları arasında sadece Suriyeli sığınmacılardan etkilenmemiştir, dünyada meydana gelen küresel dalgalanmalar ve ülke içindeki gelişmelerden de etkilenmiştir.

İşsizlik oranı, emek piyasasının en belirleyici değişkenidir. Suriyeli sığınmacıların en fazla yaşadığı kentler ve etki alanındaki komşu kentlerde işsizlik oranları Tablo 4’de yer almaktadır.

2010 ile 2017 yılları arasında dünyada işsizlik oranlarında dalgalanmaların yaşanmasına rağmen Türkiye genelinde ciddi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. 2010 yılında, Suriyelilerin henüz Türkiye’de olmadığı zamanda işsizlik oranı yüzde 11,9 iken, 2012 yılında yüzde 8,4’e kadar düşmüş sonraki yıllarda sürekli yükseliş göstererek 2017 yılında yüzde 10,9 olmuştur. Suriyelilerin Türkiye göç etmesi sürecinde işsizlik oranlarında önemli bir değişim olmadığı görülmektedir.

Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacıların işsizlik oranları üzerinde etkisi ya hiç yok ya da çok sınırlıdır, bu açıdan yapılan değerlendirmeler, istatistikler ve bu çalışmada elde edilen bulgular bu düşüncüyü desteklemektedir. Ancak, Türkiye geneli için geçerli olan bu değerlendirmeler en çok Suriyeli sığınmacı barındıran Gaziantep ve Şanlıurfa özelinde ele alındığında geçerliliğini yitirmektedir. 2010-2018 yılları arasında Gaziantep ve Şanlıurfa’da işsizlik oranlarının arttığı gözlenmektedir.

TRC1 Bölgesi’nde 2010 yılında yüzde 12,1 olan işsizlik oranı 2017 yılında 3 puan artarak yüzde 15,1’e yükselmiştir. TRC2 Bölgesi’nde ise, 2010 yılında yüzde 13,1 olan işsizlik oranı 2016 yılında yüzde 17,2’ye yükselmiştir. Türkiye geneli işsizlik oranı aynı yıllarda TRC1 Bölgesi’nde 1 puan azalmıştır, ancak 2019 yılı Haziran ayı itibarı ile yüzde 12,9 olan işsizlik oranı dikkate alınacak olursa, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde ortalama 4-5 puan aralığında bir artış görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların emek piyasası üzerindeki etkileri

işsizlik özelinde TRC1 ve TRC2 bölgelerinde Türkiye ortalamasına göre yüksek düzeyde seyretmektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik ekonomik faaliyetlerinin merkezi durumunda olan kentleri arasında yer alan Gaziantep ve Şanlıurfa, göç sürecinde en çok etkilenen iki kent olarak önemli ekonomik kayıplar yaşamıştır. Sınır kapılarının kapanmasından dolayı durma noktasına gelen ulaşım, lojistik ve turizm faaliyetlerinde aktif olan çok sayıda firmanın kapanması ile binlerce kişi işsiz kalmıştır. Gaziantep'in ihracata, Şanlıurfa'nın ise tarıma ve inanç turizmine dayalı ekonomisi önemli ölçüde daralma göstermiştir.

Gaziantep ve Şanlıurfa Suriyeli sığınmacıların en yoğun olarak yaşadıkları kentler arasında yer almaktadır. Suriyeli sığınmacılar Gaziantep nüfusunun yüzde 21,09'unu, Şanlıurfa nüfusunun ise yüzde 22,19'unu oluşturmaktadır (Göç İdaresi Müdürlüğü, Mayıs 2019).

Gaziantep kentinin sanayileşme ile ön planda yer alması özellikle tekstil, dokuma ve gıda işleme gibi üç ana temel faaliyet alanında vasıfsız işçi ihtiyacına olan talebi artırmaktadır. Suriyeli sığınmacılar bu bağlamda emek açığı olan işlerde ihtiyaca cevap vermektedir. Sığınmacıların emek ve sermaye piyasasında aktif olmaları tepkilere neden olsa da sonuçta vasıfsız işgücü talebini karşılamaktadırlar. Şanlıurfa'da işsizlik oranlarının sürekli Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Aynı durum, Suriyeli sığınmacıların ülkeye gelmeden önceki süreç için de geçerlidir. İşsizlik oranlarının bu kadar yüksek olmasında Şanlıurfa için özellikle tarımda makineleşmenin ve sanayileşmedeki yavaş gelişmenin etkili olduğu düşünülmektedir. Şanlıurfa'da Suriyeli sığınmacıların daha çok mevsimlik tarım işleri ile inşaat işlerinde kayıt dışı olarak düşük ücretlerle çalıştıkları bilinmektedir.

Türkiye genelinde istihdam oranı 2010 yılında yüzde 41,1'den, 2017 yılına kadar sürekli sürekli artış göstermiş 2017'de yüzde 47,1 olmuştur (TÜİK; 2018). Aynı süreçte Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde (TRC2 hariç) en fazla üç puan düşmüştür. Ancak, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde yapılan araştırmaların çoğunda, istihdam oranlarındaki düşüşün temel sebebinin

Suriyeli sığınmacıların olmadığı görülmektedir. Tarım, inşaat, yiyecek-ıçecek hizmetleri, tekstil gibi faaliyet alanlarında kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu bilinmektedir. Caprio ve Wagner yaptıkları çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı sektörde Türk işçilerin yerini alarak ücretleri aşağı çektikleri her 10 mültecinin 6-7 Türk işçiyi işinden ettiği yönünde bulgular elde etmişlerdir. Aynı çalışmada, Suriyelilerin istihdam edilmedikleri kayıtlı sektör istihdamına dolaylı etkileri olduğu ve kayıt dışı sektördeki her 10 sığınmacının kayıtlı sektörde 3-4 yeni istihdam yarattıkları da belirlenmiştir (Caprio ve Wagner, 2015).

İşsizlikle beraber emek piyasasının belirleyici değişkenlerinden biri olan işgücüne katılım oranı 2010-2016 yılları arasında hem Türkiye genelinde hem de Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde sürekli artış göstermiştir. İşgücüne katılımdaki bu artışın sığınmacılardan kaynaklandığını ispat edecek bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye emek piyasasındaki mevcut işsizlik kendi emek piyasasındaki yapısal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de nüfus artışı, kadınların çalışma hayatına katılmasının teşvik edilmesi, eğitimde meydana gelen gelişmeler, teknoloji odaklı yeni işlerin ortaya çıkması, tarımsal istihdamın azalması ile sanayi ve hizmet sektöründe istihdamın artışı, hükümetin son dönemlerde başlattığı istihdam seferberliği ve kamu istihdam politikalarının etkinliği iş gücüne katılımın artışında etkili olmuştur. Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına ilişkin en büyük tehditlerinden biri yerel işgücünün yerine geçmeleri ile işsizliğe sebep olmaları yönünde oluşan algıdır. Ancak, Türkiye'de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yapılan alan araştırmaları bu etkinin ya hiç olmadığı ya da belli kesimler için son derece sınırlı olduğunu göstermektedir. Yapılan bir araştırmada Suriyeli sığınmacıların yerel istihdama etkileri bulunmadığı, ancak bölgesel düzeyde bazı kesimlerin (eğitim ve vasıf seviyesi düşük gruplar) sınırlı bir ölçüde negatif yönde etkilendiği ifade edilmektedir (Akgündüz, Berg ve Hassink, 2015:18).

Bu çalışmanın temel yaklaşımını destekleyen bazı araştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Merkez Bankası'nın bir raporunda sığınmacıların Türkiye vatandaşlarının istihdam seviyeleri üzerindeki etkisinin sadece kayıt

dışı istihdamda gözlemlendiği ifade edilmiştir.

Sığınmacı girişi, kayıt dışı istihdamda yaklaşık 2,2 puan azalışa neden olmuş ve bu durumdan en fazla vasıfsız, eğitim düzeyi düşük erkekler ile kadınlar etkilenmiştir (Ceritoglu ve diğerleri, 2015:23). Bu çalışmayı destekleyen ve doğrulayan bir başka çalışmada yerli halkın kayıt dışı sektörlerde işinden edildiği düşük eğitimliler ve kadınların bu durumdan en çok etkilediği, kadınların iş gücünden çekilmesiyle birlikte Suriyelilerin "kayıt dışı işgücüne yönelik bir arz şoku" etkisinin olduğunu tespit edilmiştir (Caprio ve Wagner, 2015:19).

Bazı çalışmalar mültecilerin kayıt dışı sektörlerde işsizlik oranlarını artırdığını gösterirken (Lordoğlu ve Aslan, 2016: 791), bazı çalışmalar ise Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarını tedarik etmek için kurulan işyerlerinde çalışarak yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasına katkı da bulduklarını ortaya koymaktadır (Ceritoğlu vd., 2015:5).

Suriyeli sığınmacıların ucuz kayıt dışı emek arz etmesi, kayıt dışı çalışan işçilerin aleyhine gelişmektedir. Bu sektörlerdeki fiyatların yaklaşık %4 oranında düştüğü, kayıtlı emek yoğun sektörlerde fiyatların hiç değişmediği tespit edilmiştir (Konuk ve Tümen, 2016:5). Suriyelilerin bir başka etkisinin ise sığınmacıların yerliler için daha yüksek ücretli resmi istihdam yaratmalarına yol açmasıdır (Carpio ve Wagner, 2015: 19).

Suriyeli sığınmacıların işsizlik üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğu araştırmalarla kanıtlanırken, geçimlerini sağlamak için çalıştıkları işlerin çoğunlukla yerel işgücünün istemediği ve çalışmak istemediği işler olduğu görülmektedir. Bu işlerin en belirgin ortak özellikleri arasında ağır ve tehlikeli işler ve düşük ücretler dikkat çekmektedir. Ancak bu durum emek piyasası için dezavantaj oluşturmamaktadır. Koyuncu, (2016:110)'ya göre, Suriyelilerin emek piyasalarında özellikle Türklerin fazla tercih etmedikleri mevsimlik sektörlerdeki vasıfsız eleman açığını kapattıkları, bu sektörlerin tam kapasite çalışma imkânına kavuştukları bizzat sektör temsilcileri tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca, Suriyelilerin vasıfsız işlerde istihdam edilmesiyle birlikte söz konusu sektörlerdeki yerli halkın bir kısmının bir üst statüdeki daha yüksek ücretli işlerde istihdamına imkân sağladıkları da unutulmamalıdır.

Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına yönelik bir başka etkisi de ücretlerle ilgilidir. Kayıt dışı sektörlerde istihdam edilen sığınmacılar, işverenlerin her türlü ücret teklifini ve çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadır.

Bu durum, Türk işçilerin aleyhine gelişme göstermesi nedeni ile tartışma konusu olmaktadır. Ancak kaçak işçi olarak çalışmak sığınmacıların tercihi değil bu durum daha çok bir zorunluluktur. Çok sayıda işveren sığınmacıları düşük ücret ve kötü çalışma koşullarında kayıt dışı çalıştırmaktadır. Yaşamlarını devam ettirmek için çalışmak zorunda olan sığınmacıların işverenlerle ücret pazarlığı yapmak ya da önerilen ücreti reddetmek gibi şansları bulunmamaktadır. Vasıfsız, eğitimsiz ve dil bilmeyen sığınmacılar alacakları ücretleri işverenin insafına bırakmıştır. Türkiye’de vasıfsız işçi olan ve gündelik işlerde çalışan sığınmacıların her türlü işlerde daha düşük ücretle ve sigortasız çalıştırılması, iş gücünü ve ücret seviyesini olumsuz etkilemektedir.

Yapılan araştırmalar ve hazırlanan raporlardan (Lordoğlu ve Aslan, 2016:806; Koyuncu, 2014: 78-79; Sanduvaç, 2013: 17-18; AFAD, 2014:65) görüleceği üzere ülkemize gelen sığınmacıların büyük çoğunluğu vasıfsızdır. Suriye’de profesyonel bir meslek sahibi olanların yaklaşık %5 civarında olması da durumu özetler niteliktedir. Ailesinin geçimini sağlamak durumunda olan sığınmacıların bulabildikleri her türlü işte ücrete bakmaksızın çalıştıkları görülmektedir (Koyuncu, 2016:112).

Vasıflı sığınmacıların Türk işçilerle benzer ve eşit ücret aldıkları da bilinmektedir. Suriyeli sığınmacıların demografik yapısı analiz edildiğinde, emek piyasası ve ekonominin geneli için başlangıçta bir tehdit oluşturdukları, ancak ilerleyen süreç için ciddi bir fırsat potansiyeline dönüştükleri görülmektedir. Sığınmacıların % 45,75’inin 0-19 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir, aynı yaş aralığında Türkiye nüfusunun oranı yüzde 31,16’dır (Tablo 2) Bu yaş grubu için başlangıçta gıda, sağlık, barınma ve eğitim gibi harcamalarının yüksek olması doğaldır.

İşgücüne katılım yaşına geldiklerinde Türkiye emek piyasasına ciddi katkı sağlama potansiyelleri bulunan sığınmacıların, Türkiye’nin nüfus artış hızı azalırken, çalışma çağındaki nüfusun artması ve yüksek sayılara ulaşması ‘demografik fırsat penceresi’ veya ‘demografik bir ödül’ olarak

adlandırılmaktadır. Demografik fırsat penceresi toplumun yaş yapısındaki değişikliklerle ilgilidir. Çalışma çağındaki nüfusa verilecek iyi bir eğitim ile beceri ve yetkinliklerinin artırılması emek piyasası açısından yararlı olacaktır. Suriyeli sığınmacıların demografik yapıları Türkiye için fırsat penceresinin daha uzun süre açık tutulmasına katkıda bulunacağı düşünülebilir. Suriyeli mültecilerin demografik yapısı bu öngörüye destekleyecek yapıdadır. Yaşlı bağımlılık oranı çok düşüktür, ancak genç bağımlılık oranı da yüksektir. Suriyeli sığınmacıların demografik yapısı sığınmacıların tamamının Türkiye’de kalacağı varsayılarak bir simülasyon yapıldığında 2020 için öngörülen toplam bağımlılık oranı, 2030 yılında gerçekleşmektedir (Binatlı ve Esen, 2016:4).

Ucuz işgücü olarak emek piyasasının yapısını bozduğu gerekçesiyle tehdit ve risk olarak algılanan sığınmacılar Suriyelilere özgü bir durum değildir. Göç kuramlarında “ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı” olarak bilinen ve gelişmiş ülkelerde, sermaye yoğun işler ile emek yoğun işlerden kaynaklanan iki tabakalı yapıya vurgu yapan kuramın temel noktası; göçün, yerli işçilerin kabul etmediği işler için düşük seviyedeki işgücüne olan talep tarafından yönlendirilmesidir (Lordoğlu, Kıroğlu ve Tanyılmaz, 2004: 10).

Bu anlamda Suriyeli sığınmacıların da Türk sanayicisi için bir fırsat teşkil ettiği yapılan araştırma ve görüşmelerle tespit edilmiştir. Sığınmacılar daha çok yerel işgücünün kabul etmediği işleri üstlenmekte ve bu anlamda ekonomi için ciddi bir katkı sağlamaktadırlar. ORSAM ve TESEV işbirliği ile hazırlanan Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri Raporu’nda iş dünyası ile yapılan görüşmelerde yerel halkın tarım sektörü ya da fabrikalarda işçi olarak çalışmak istemediği ve bu alanda işgücüne büyük ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (ORSAM ve TESEV, 2015:18). Suriyeliler yerel halkın iş fırsatlarını elinden almamaktadır, vasıfsız işgücü gerektiren iş kollarındaki açığı kapatmaktadır (Koyuncu, 2016:115).

Yatırım, üretim ve istihdama aktarılması gereken kaynakların Suriyeli sığınmacılar için harcanması Türkiye’de tepkilere neden olmaktadır. Suriyelilerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerde temel ihtiyaçların karşılanması için harcanan 35 milyar dolar ekonomik aktivitelere canlılık kazandırmıştır. Suriyeli sığınmacıların tüketici oldukları ve ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri satın

almaları ile ülke ekonomisine katkıda bulunması üretimi artırıcı etkiler yapmaktadır. Suriye'ye giden yardım malzemeleri de sınır kentlerindeki işletmeler tarafından karşılanmaktadır. Bu durum özellikle tekstil ve gıda alanlarında faaliyet gösteren firmalar açısından fırsat yaratmıştır (Erdoğan, 2017). Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak bulunduğu Gaziantep ve Şanlıurfa'da artan ekonomik faaliyetlerin ve artan nakit dolaşımının sığınmacılara yapılan yardımların ekonomiye dönüşümünden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu durum üretimin artmasına ve iç savaşla birlikte sorun yaşayan ihracatın toparlanmasına katkı sağlamaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2016). Ekonomik hareketlilik üretim artışına ve kayıtlı istihdamda düşüğe olsa işgücüne katılımı artırmaktadır.

3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasası özelinde Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına etkilerini alan araştırması ile elde edilen bulgular dâhilinde analiz etmiştir. Çalışma Suriyeli sığınmacılara “tüketen ve yük olan yabancılar” olarak değil, bilimsel veriler ışığında, “üreten bireyler” bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Araştırmada, Suriyeli sığınmacıların (iş gücü) emek piyasasına olan etkilerini ölçmek için anket, gözlem ve mülakat yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Örneklem olarak 15-64 yaş grubundaki 453 kişi seçilmiştir. Bilgi toplamada kullanılan soru formlarında soru türü ve içeriği, kullanılan sözcükler ve cümleler özenle seçilmiştir. Sorular, katılımcıların bilgi düzeylerini, demografik özelliklerini, göç öncesi yaşadıkları bölgeleri, göç sonrası beklentilerini, ekonomik etkilerini ve algılarını ölçmeye uygun olarak tasarlanmıştır. Geniş ve karışık bir saha çalışması yerine araştırma Gaziantep ve Şanlıurfa kentleri ile sınırlandırılmıştır. Ancak, yapılan anket çalışmalarında örneklem grubunda yer alan kişilerin kendine özgü tutum ve davranışlarına sınırlama getirilmemiştir.

4. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Arap Baharı sürecinde 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaştan dolayı, Türkiye'ye açık kapı politikası ile zorunlu olarak göç eden 3.606.737 Suriyeli sığınmacının (Göç İdaresi, 23 Mayıs 2019) Gaziantep ve

Şanlıurfa emek piyasası üzerindeki etkilerini bölgesel düzeyde araştırmıştır. İşsizlik, istihdama katılım ve kayıt dışı istihdam gibi önemli yapısal sorunları olan bu kentlerin emek piyasası, 2011 yılında Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden 875.456 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Suriyeli sığınmacıların toplam nüfusu Türkiye nüfusuna oranı %4.40 dolayında iken, araştırma alanı olarak seçilen Gaziantep ve Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların Türkiye nüfusuna oranı % 1.06'sı dolayındadır(Göç İdaresi, Mayıs 2019). Ekonomik ve sosyal açıdan Suriyeli sığınmacılardan en çok etkilenen bir bölge olması nedeni ile her iki kent araştırma konusu olması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmayı önemli yapan, Suriyeli sığınmacıların emek piyasasında ücretleri düşürdükleri, işsizliği ve kayıt dışı istihdamı artırdıkları yönünde oluşan yüksek algının çalışma barışı üzerinde yarattığı olumsuzluktur.

Bu olumsuzluk Gaziantep ve Şanlıurfa'da daha çok hissedilmektedir. Türkiye'de misafir veya sığınmacı olarak geçici bir süre yaşamak zorunda olan sığınmacıların sayısal olarak çok fazla olması emek piyasasına dolaylı olarak düşük düzeyde olumsuz etkileri olabilir. Ancak, Suriyeli sığınmacıların açtıkları şirketlerle ekonomiye katkı sağladıkları ve tüketici olarak üretimin artırılmasına da bir katkı sağladıkları gerçeği unutulmamalıdır. Bu çalışmayı önemli yapan bir başka durum ise, daha önce bu konuda yeterli çalışmaların yapılmamış olmasıdır. Daha önce yapılan çalışmaların daha çok politik ve sosyal konularda yapılması bu çalışmanın bir ihtiyaç olacağı yönünde düşüncenin oluşmasına neden olmuştur.

Emek piyasası üzerine yapılacak birçok çalışmaya gelecek yıllarda referans olacağı düşünülen bu çalışma ayrıca literatüre de zenginlik kazandırabilir. Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerini araştırma alanı olarak tercih etmede etkili olan birkaç faktör bulunmaktadır. Gaziantep'in sanayi, Şanlıurfa'nın ise bir tarım kenti olması önemli bir tercih sebebi olmuştur. Bu tercih araştırmanın doğruluğu ve çeşitliliği için önem arz etmektedir. Çünkü araştırma alanı olarak seçilen kentlerin sadece bir alan ile (sanayi, tarım ve hizmet) araştırma konusu olarak tercih edilmesi bir emek piyasası açısından çok doğru bulgular elde edilmiş olsa da genel anlamda bir ülkenin piyasasının tümünü temsil edecek

kadar etkili olmayacaktır.

Gaziantep ve Şanlıurfa ilk göç dalgalarına ev sahipliği yaptığı için emek piyasalarının daha erken Suriyeli sığınmacılardan etkilenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu iki kentte yaşayan Suriyeli sığınmacıların sayısının birbirine yakın olması da bu kentlerin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

5. Hipotez

Bu araştırmada elde edilen bulgularla Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasasının göçten nasıl ve ne kadar etkilendiği analiz edilmiştir. Araştırmanın tasarımı, literatür taraması ve saha çalışmasının planlanması sürecinde araştırılması gereksorular, Suriye'den Türkiye'ye göçün temel belirleyicileri olmaktadır.

Bu sorular;

- 3.606.737 Suriyeli sığınmacının zorunlu göç yolu ile geldiği Türkiye'de nüfusun % 4,40'ına tekabül etmeleri emek piyasası için bir fırsat mı, yoksa risk mi oluşturmaktadır?
- Kayıt dışı istihdam ve işsizlik artışında Suriyeli işgücünün payı nedir?
- Suriyeli sığınmacıların ekonomik faaliyetlere katılımları Türkiye için bir avantaj mı yoksa dezavantaj mıdır?
- Araştırma alanı seçilen Gaziantep ve Şanlıurfa'da görülen yüksek işsizliğin temel belirleyicileri, sığınmacılar olduğu yönündeki algıların doğruluk payı nedir?
- Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına “ucuz emek” ve “vasıfsız işgücü” olarak katıldıkları, bu yönü ile çalışma ücretlerini düşürdükleri ve işsizliğe yol açtıkları yönündeki tartışmaların gerçek payı nedir?
- Türkiye'de istihdam açığını yerel iş gücü ile kapatmakta zorlanan işletmelerin bu sorununa sığınmacılar çözüm olabilir mi?

6. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

2011-2019 yılları arasında yasal veya yasal olmayan yollarla Türkiye'ye giriş yapan 3.606.737 Suriyeli kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların yaklaşık % 60'ı 15-64 yaş aralığındadır. 15-64 yaş grubunda 256.715 sığınmacı Gaziantep'te, 271.050 sığınmacı ise Şanlıurfa'da yaşamaktadır(Göç İdaresi, Mart 2019). Bu çalışmanın ana kümesini oluşturan

15-64 yaş grubu Suriyeli sığınmacıların sayısı her iki ilde toplam 527.765 kişidir. Araştırma örnekleminin seçiminde, Türkiye’de en fazla göç alan kentler arasında ikinci ve üçüncü sırada yer alan Gaziantep ve Şanlıurfa kentleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Anket, gözlem ve yüz yüze görüşme gibi araçların kullanıldığı bu çalışmada 453 örneklem seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme ile araştırma konusu içinde görel olarak oluşturulan küçük bir örnekleme, çalışılan bir probleme taraf olabilecek örneklerin (işçi) çeşitliliği en fazla düzeyde yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu yöntemi uygulamadaki amaç, çeşitlilik arasında paylaşılan ortak olguların varlığıdır. Bu ortak olgular problemi farklı yönleri ile açıklamaya çalışacak ve çalışmayı özgün kılacaktır.

7. Gaziantep ve Şanlıurfa’da Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri: Bulgular ve Yorumlar

Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde, Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatında istihdama katılım, mesleki eğitim, işsizlik, ücret düzeyi ve kayıt dışı istihdam gibi emek piyasasının değişkenlerine yönelik uygulanan veri toplama teknikleri ile ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır.

Tablo 5. Suriyeli İşgücünün Demografik Yapısı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde(%)
Kadın	160	35,3
Erkek	293	64,7
Toplam	453	100,0
Yaş	Sayı	Yüzde(%)
15-20 yaş	96	21,2
21-26 yaş	106	23,4
27-32 yaş	105	23,2
33-38 yaş	81	17,9
39-44 yaş	42	9,3
45 yaş veya üzeri	23	5,1
Toplam	453	100,0
Medeni Durum	Sayı	Yüzde(%)
Evli	183	40,4
Bekâr	210	46,4
Dul	60	13,2
Toplam	453	100,0
Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Okur-Yazar/İlköğretim	56	12,4

Lise	138	30,5
Üniversite (öğrenciler dâhil)	212	46,8
Lisansüstü	47	10,4
Toplam	453	100,0

Tablo 5’te, Suriyeli işgücünün cinsiyete göre dağılımında %35,3’ünün kadın, %64,7’sinin erkek, yaşa göre dağılımlarında, %21,2’sinin 15-20 yaş, %23,4’ünün 21-26 yaş, %23,2’sinin 27-32 yaş, %17,9’unun 33-38 yaş, %9,3’ünün 39-44 yaş, %5,1’inin 45 yaş ve üzeri olduğu belirlenmiştir.

Medeni duruma göre, %40,4’ünün evli, %46,3’ünün bekâr, %13,2’sinin dul, eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, %12,4’ünün okur-yazar/ilköğretim, %30,5’inin lise, %46,8’inin üniversite, %10,4’ünün lisansüstü olduğu belirlenmiştir. Türkiye’de yaşayan 3.606.737 Suriyeli sığınmacı içinde erkek nüfusu 1.976.055, kadın nüfusu ise 1.666.683 dolayındadır. Suriyeli sığınmacıların erkek nüfusu kadınlardan 309.372 daha fazladır.

Kadın ve erkek nüfusu arasındaki bu fark Şanlıurfa ve Gaziantep ilinde yapılan işgücü anketine de yansımaktadır. Suriyeli iş gücü daha çok 21-32 yaş arasında yoğunlaşmaktadır. Eğitim durumlarına göre analiz edilen Suriyeli iş gücünün daha çok üniversite (çoğu öğrenci) ve lise mezunlarından oluştuğu görülmektedir.

Tablo 6. Suriyeli İşgücünün Türkiye’ye Giriş Tarihine Göre Dağılımları

Türkiye’ye Giriş Yapılan Tarih	Sayı	Yüzde(%)
2011	45	9,9
2012	62	13,7
2013	118	26,0
2014	110	24,3
2015	118	26,0
Toplam	453	100

Tablo 6’da, Suriyeli işgücünün %9,9’unun 2011, %13,7’sinin 2012, %26,0’ının 2013, %24,3’ünün 2014, %26,0’ının 2015 yılında Türkiye giriş yapmıştır. 2013 yılı ve sonraki yıllarda yoğun olarak giriş yapıldığı görülmektedir. Meslek öğrenme ve iş bulma gibi çabalar bu tarihlerde yoğunlaşmaktadır. 2013 yılından önce giriş yapan sığınmacı iş gücünün henüz yerleştiği kentleri ve iş dünyasını

tanımadığı gerekçesi ile çalışma hayatında yer almadıkları düşünülebilir.

Tablo 7. İşgücünün Türkiye'ye Göç Etmeden Önceki Mesleklerine Göre Dağılımları

Suriye'deki Meslekleri	Sayı	Yüzde(%)
İşçi	86	19,0
Terzi	28	6,2
Öğretmen	77	17,0
Sağlık Personeli	19	4,2
Öğrenci	187	41,3
Diğer	56	12,4
Toplam	453	100,0

Tablo 7'de, Suriyeli işgücünün %19,0'ının işçi, %6,2'sinin terzi, %17,0'ının öğretmen, %4,2'sinin sağlık personeli, %41,3'ünün öğrenci, %12,4'ünün diğer olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Suriyeli İşgücünün Türkiye'de Sahip Olduğu Mesleğe Göre Dağılımı

Türkiye'deki Meslekleri	Sayı	Yüzde(%)
İşçi	116	25,6
Terzi	28	6,2
Öğretmen	78	17,2
Sağlık Personeli	22	4,9
Öğrenci	181	40,0
Diğer	28	6,2
Toplam	453	100,0

Tablo 8'de, Suriyeli işgücünün %25,6'sının işçi, %6,2'sinin terzi, %17,2'sinin öğretmen, %4,9'unun sağlık personeli, %40,0'ının öğrenci, %6,2'sinin diğer olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Suriyeli İş Gücünün Türkiye'de Mesleğinde Çalışma Süresi

Türkiye'deki Mesleklerinde Çalışma Süreleri	Sayı	Yüzde(%)
1 yıldan az	53	11,7
1 yıl	47	10,4
2 yıl	84	18,5
3 yıl	131	28,9
4 yıl	101	22,3
5 yıl ve üzeri	37	8,2
Toplam	453	100,0

Tablo 9’da, Suriyeli işgücünün,%11,7’sinin bir yıldan az, %10,4’ünün bir yıl, %18,5’inin iki yıl, %28,9’unun üç yıl, %22,3’ünün dört yıl, %8,2’sinin beş yıl ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Kendi mesleklerinde üç ve dört yıl çalışanların oranı yüksektir. Beş yıl ve üzerinde kendi mesleklerinde çalışan iş gücü sayısı en düşük düzeyde görülmektedir.

Tablo 10. Suriyeli İşgücünün Aktif Çalışma Durumuna Göre Dağılımları

Şu an Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Evete	217	47,9
Hayır	236	52,1
Toplam	453	100,0

Tablo 10’da Suriyeli işgücünün %47,9’unun çalıştığı, %52,1’inin ise çalışmadığı belirlenmiştir. Suriyeli işgücünün yaklaşık yarısına yakını (%47,9) herhangi bir işte çalıştığı görülmektedir. İş gücünün önemli bir bölümünün kayıt dışı istihdamda çalıştığı görülmektedir.

Tablo 11. Suriyeli İşgücünün Çalışmama Sebebine Göre Dağılımları

Çalışmama Sebebi	Sayı	Yüzde(%)
İş Bulamadım	28	11,9
Okuyorum	167	70,8
Hastalık	15	6,4
Çalışmak İstemiyorum	15	6,4
Diğer	11	4,7
Toplam	236	100,0

Tablo 11’de, işgücünün, %11,9’unun iş bulamadım, %70,8’inin okuyorum, %6,4’ünün hastalık, %6,4’ünün çalışmak istemiyorum, %4,7’sinin diğer olduğu belirlenmiştir. 15-64 yaş grubu işgücünün çalışmama sebepleri arasında, en fazla (okuyorum)görülmektedir. İş arayan, ancak iş bulamayanların %11,9 dolayındadır. Türkiye’de olduğu gibi Gaziantep ve Şanlıurfa’da çalışmak isteyen Suriyeli iş gücü içinde çok az bir kısmın iş bulamadığı görülmektedir.

Tablo 12. Suriyeli İşgücünün Gelir Durumuna Göre Dağılımları

Gelir Durumu	Sayı	Yüzde(%)
500-1000 TL	146	32,2
1001-1500 TL	106	23,4
1501-2000 TL	121	26,7
2001-2500 TL	35	7,7
2501 TL veya üzeri	45	9,9
Toplam	453	100,0

Tablo 12’de Suriyeli işgücünün,%32,2’sinin 500-1000 TL, %23,4’ünün 1001-1500 TL, %26,7’sinin 1501-2000 TL, %7,7’sinin 2001-2500 TL, %9,9’unun 2501 TL veya üzeri olduğu belirlenmiştir. Gelir durumu analiz edebilecek olursa, asgari ücretin altında herhangi bir ücret ile çalışanların oranı %81,9 dolayındadır. Türkiye emek piyasasında Suriyeli çalışanların düşük ücretle çalıştıklarına yönelik tartışmaları destekler nitelikte olan anket sonuçlarında, 1000 TL ve altında ücret alanların oranı %32,2 ile en yüksek düzeyde görülmektedir.

Tablo 13. Suriyeli İşgücünün Gaziantep ve Şanlıurfa’da Çalışmak İçin Mesleki Eğitim Alma Durumuna Göre Dağılımları

Türkiye’de Çalışmak İçin Meslek Eğitimi Alma Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Evet	87	19,2
Hayır	366	80,8
Toplam	453	100,0

Tablo 13’de, Suriyeli işgücünün, %19,2’si mesleki eğitim almıştır, %80,8’i ise mesleki eğitim almamıştır. Türkiye’nin her alanda mesleki eğitim olanakları geniş olan bir ülke olmasına rağmen mesleki eğitim almak isteyenlerin çok düşük oranda (%19,2) olması çalışmak arzusunun güçlü olmadığı yönünde bir işaret kabul edilebilir. İŞKUR eğitim ve istihdam programları kapsamında ücretsiz mesleki eğitim vermektedir.

Tablo 14. Suriyeli İşgücünün Türkiye’de Yaşadıkları Kentlere Göre Dağılımları

Türkiye’de Yaşanan Kent	Sayı	Yüzde(%)
Gaziantep	224	49,4
Şanlıurfa	229	50,6
Toplam	453	100,0

Tablo 14’te, Suriyeli işgücünün %49,4’ünün Gaziantep, %50,6’sının Şanlıurfa yaşadığı görülmektedir. Gaziantep daha çok sanayi yönü ile tercih edilirken, Şanlıurfa tarım ağırlıklı ancak sanayide gelişmekte olan bir kent özelliği ile tercih edilmiştir. Her iki kentte birbirine yakın sayıda örneklem seçilmesine özen gösterilmiştir.

Tablo 15. Suriyeli İşgücünün Aldıkları Eğitime Göre Dağılımları

Türkiye’de Alınan Eğitim	Sayı	Yüzde(%)
Kuaför	18	20,7
Mobilyacı	8	9,2
Oto Tamircisi	16	18,4
Boyacı	8	9,2
Elektrik Tamircisi	12	13,8
El Sanatları	6	6,9
Diğer	19	21,8
Toplam	87	100,0

Tablo 15’te eğitim alanların en fazla kuaför, oto tamircisi, elektrik tamircisi gibi kısa sürede ve basit şekilde öğrenilen ve istihdamı kolay, ayrıca ücretleri de piyasa ücretleri üzerinde olan mesleklerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 16. Suriyeli İşgücünün, İç Savaş Bittikten Sonra Tekrar Suriye’ye Dönme İsteğine Göre Dağılımları

İç Savaş Sonrası Tekrar Suriye’ye Dönme İsteği	Sayı	Yüzde(%)
Evet	220	48,6
Hayır	115	25,4
Kararsız	105	23,2
Avrupa Ülkelerine Gitmek İstiyorum	13	2,9
Toplam	453	100,0

Tablo 16’da, Suriyeli işgücünün savaş sonrası ülkelerine dönme isteği analiz edildiğinde, %48,6’sının evet, %25,4’ünün hayır, %23,2’sinin kararsız, %2,9’unun Avrupa ülkelerine gitmek istiyorum olduğu belirlenmiştir. AB ülkeleri mültecileri güvenlik açısından potansiyel tehdit, çalışma hayatında ise yerli iş gücünün yapmak istemediği ayak işlerini yapan kişiler olarak görmektedir. Politik açıdan bakıldığında Avrupa ülkeleri Hristiyan dinine mensup olan mültecilere genelde kapılarını açtığı, beyin göçü konusunda ise iyi eğitilmiş mültecileri tercih ettiği en çok görülen ayrımcılık yaklaşımıdır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde ve her iki kentte yapılan anket çalışmasında elde edilen bulgularda da görüldüğü gibi Suriyeli sığınmacıların büyük oranda Avrupa ülkelerine gitmek istemedikleri ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, 453 örneklem üzerinde yapılan bir saha çalışması ile Suriyeli sığınmacıların Gaziantep ve Şanlıurfa emek piyasası üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Araştırmada önemli bulgulara ulaşılmıştır. Suriyeli sığınmacıların, kayıt dışı istihdam oranları, işsizlik ve ücretler üzerinde etkileri olduğu belirlenmiştir. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yapılan araştırmalarda, kayıtlı istihdam üzerinde sığınmacı iş gücünün etkisinin ya hiç olmadığı ya da son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların yerel işgücünün yerini alarak işsizliğe sebep olmaları yönünde oluşan algı, emek piyasasına ilişkin en büyük tehditlerden biridir. Bu tehdit daha çok kadın, çocuk ve gençlerin çalışma hayatına atılmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de bulunan Suriyelilere yönelik kamu kurumları, uluslararası yardım kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlarca yapılan gıda, giyim vb. yardımların büyük bölümü yerli firmalar tarafından üretilmektedir. Bu durum, Türk vatandaşlarının gözünde yatırım, üretim ve istihdama aktarılması gereken kaynakların Suriyeli sığınmacılar için harcandığı yönünde tepkilere neden olmaktadır. Ancak, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde temel ihtiyaçların karşılanması için harcanan paralar yerli firmaların üretim miktarının artmasına yol açmaktadır. Bu durum ekonomiye bir canlılık kazandırmaktadır. Sonuç itibari ile üretim artışı olurken kayıtlı istihdamda artış meydana

gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların bu etkileri de unutulmamalıdır. Suriyeli sığınmacıların işsizlik üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğuna dair yapılan birçok araştırmada, sığınmacıların geçimlerini sağlamak için çalıştıkları işlerin daha çok yerel işgücününün talip olmadığı veya yapmak istemediği işler olduğu ifade edilmektedir.

Emek piyasasına ilişkin bir başka tehdit ücretlerle ilgilidir. Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı sektörlerde istihdam edildikleri ve ücret seviyesini düşürdükleri ifade edilmektedir. Yaşamak zorunda olan sığınmacıların işverenlerle ücret pazarlığı yapma ya da önerilen ücreti reddetme gibi şansları yoktur. Ücret düşüklüğü sığınmacının değil işverenlerin bir tercihidir. Buna rağmen, düşük ücretle çalışmak zorunda bırakılan sığınmacıların emek piyasasının yapısını bozduğu gerekçesiyle tehdit olarak algılanmalarından dolayı işverenler rahatsız olmamaktadır. Daha çok üretimde ucuz emek olarak kullanılan Suriyeli işgücünün yerel işçilerin işlerini ellerinden aldıkları yönündeki düşünce ve baskı yanıltıcıdır. İşverenlere göre, sığınmacı işgücü emek açığı olan iş kollarındaki boşluğu kapatmaktadır.

Türkiye'ye göç eden Suriyeli sığınmacıların sermaye ve emek piyasası üzerine olan etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, ortaya çıkan sonuçlardan hareketle, uluslararası göç doğru yönetildiği takdirde ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunabilir. Bu anlamda yapılması gerekenleri öneri olarak sıralamak gerekirse şu adımların atılması uygun olacaktır.

Suriyeli işgücü sorununa bir yabancı sorunu olarak değil, ulusal bir sorun olarak yaklaşmak zorunludur. Bu düşünce ile oluşturulacak politikalarla sığınmacıların ekonomiye ve topluma kazandırılması kolay olacaktır. Bu bakış açısı ile sorunu çözmek için, çalışma mevzuatında yer alan kısıtlamaların asgariye çekilmesi uygun olacaktır. Diğer bir öneri, sığınmacılara verilen ücretlerin asgari ücretin altında verilmemesi için ödemelerin bankalar yolu yapılarak denetim altına alınması mümkündür. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için mesleki eğitimin işgücü açığı olan mesleklerde yoğunlaştırılması, yaygınlaştırılması ve sürekli hale getirilmesi sorunların çözümünde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı (2017), Türkiye'deki Suriyelilere 25 Milyar Dolar Yardım,Haber,<http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyedeki-suriyelilere-25-milyar-dolarlikiyardim/782973E.T.: 30.03.2017>.
- Adıgüzel, Y. (2016), Göç sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayınları
- AFAD (2013). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar, 2013 Saha Araştırması Sonuçları, https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2376/files/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30_12_2013_tr.pdf E.E.T.: 20.04.2018.
- AFAD (2014), Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlilik Raporu, <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/79-20140529153928-suriye'denturkiye'yenufushareketleri,-kardes> E.T.: 20.04.2018.
- AFAD (2017). Afet Raporu– Suriye, <https://www.afad.gov.tr/tr/2372/Afet-RaporuSuriye> E.T.:22.05.2017.
- Akgündüz, Y. E., Berg, Marcel V.D. and Hassink, W. (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey. Discussion Paper No: 8841. The Institute for the Study of Labor (IZA). Bonn. Germany, pp. 1-27
- Altun, U. ve Görel, Ö. (2013). Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 311:91-95.
- Balkan, B. and Tumen, S. (2016) Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugee in Turkey. TCMB Working Paper No: 16/01.657686.<https://ideas.repec.org/p/tcb/wpaper/1601.html>, E.T.: 24.07.2018.
- Binatlı, A.O. ve Esen, O. (2016). Suriyeli mültecilerin bölgesel işgücü piyasalarına etkisi” Ortadoğudaki çatışmalar bağlamında göç sorunu, Yayını. Haz: Elif Yıldırımçı, Ankara: Efil Yayınevi
- BMMYK, 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.
- Carpio, X.V.D. and Wagner, M. (2015). The Impacts of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market. Policy Research working, p.7402. World Bank Group.
- Ceritoğlu, E., Yunculer, H.B.G., Torun, H. and Tumen, S. (2015). The Impacts of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-experimental Design. Ankara: Central Bank Report.
- Çiçekli, B. (2009). Uluslararası hukukta mülteciler ve sığınmacılar. Ankara, Seçkin Yayınları,
- Çiçekli, B. ve Demir, O.Ö. (2013). Türkiye koridorunda yasadışı göçmenler. Ankara:

- Karınca Yayınları,
Ekşi, N. (2012). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı), İstanbul, Beta Yayınları
- Erdoğan, M,M (2017). Suriyeliler Barometresi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayını Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017). Giriş-Çıkış İstatistikleri, http://www.goc.gov.tr/icerik6/giris-cikis_363_378_4708_icerik E.T.: 28.04.2017.
- Gür, N,ve Tatlıyer, M. (2018). Giriş: Bütünlüklü Bir Fotoğraf Oluşturabilmek, Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi-Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak. Uluslararası Teknolojik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (UTESAV)Yayını, s.9-11.<http://www.utesav.org.tr/yayinlar-suriyeli-siginmacilar-ve-turkiye-ekonomisiraporu-17.html>, E.T. : 10.03.2019.
- Kaya, İ., & Eren, E. Y. (2015, October). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. İstanbul: SETA Yayınları
- Göç İdaresi Raporu (2016). https://www.goc.gov.tr/icerik6/2016-turkiye-goc-raporuyayinlandi_363_377_10625_icerik, E.T. : 8 Mayıs 2018.
- Mülteciler Derneği, (2019). Suriyeli Sığınmacılar İstatistikleri, 20 Mayıs 2019.<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> E.T. : 30 Mayıs 2019.
- Gür, N. (2018), Suriyeli sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak, Uluslararası Teknoloji Ekonomi ve Sosyal Araştırma Vakfı (UTESAV), <http://www.utesav.org.tr/yayinlar-suriyeli-siginmacilar-ve-turkiye-ekonomisiraporu-17.html>, E.T. : 06.04.2019.
- Gür ve Tatlıyer, (2018). Giriş: Bütünlüklü Bir Fotoğraf Oluşturabilmek, Suriyeli Sığınmacılar Ve Türkiye Ekonomisi 2018; Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak,<http://www.musiad.org.tr/F/Root/Pdf/2018/suriyeli-siginmacilar-ve-turkiyeekonomisi-raporu.PDF> E.T. : 06.04.2019.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (İGİG)(2017). “Türkiye Göç Raporu 2017”, Ankara
- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1948) <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> (20.05.2019). İnsani Gelişme Vakfı (INGEV), <https://www.telgraf.net/haber/ingevden-multecilerin-calisma-bilancosu-haberi67839.html>, E.T. : 18.06.2019.
- Koyuncu, A. (2016). Nimet Mi? Külfet Mi? Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıları ve göç ekonomisi üzerine bir derkenar, Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler, (Edit: Adem Esen, Mehmet Duman), İstanbul: WALD: Dünya Yerel Yönetim Ve Demokrasi Akademisi Vakfı Yayını, s.78-125.
- Lordoğlu, K., Kıroğlu, M. ve Tanyılmaz, K. (2004). Türkiye'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü. İstanbul: MÜ, UĞİNAR Proje Raporu,

- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2015). Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014. Göç Dergisi, 2(2):249-267.
<http://tplondon.com/dergi/index.php/gd/article/view/51> E.T. :30 Mart 2019.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. Çalışma ve Toplum, 49(2).
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. Çalışma ve Toplum, 57(2).
- Mülteciler Derneği, (2019) <https://mülteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> E.T.: 10.06.2019.
- ORSAM-TESEV Rapor No: 195, (2015).Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri,1-44, Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi,
- Özpınar, E., Çilingir Y.S. ve Düşündere A.T. (2016), Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik Ve Sosyal Uyum, Anka:TEPAV Yayını (Değerlendirme Notu),
- Pazarıcı, H. (1989). Uluslararası hukuk dersleri II. Kitap. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 167-173.
- Sanduvaç, Z. Türkmen, M. (2013), Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar İçin Durum Analiz Raporu, Aralık/2013, CWW ve Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, <http://www.mavikalem.org/wp-content/uploads/2014/05/Durum-Analizi-Suriyeli-Siginmacilar-Sanlıurfa-2013-.pdf> E.T.: 20.05.2019. UNHCR; Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler, <https://www.unhcr.org/tr/12529-turkiyedeki-suriyeli-multeciler-hakkinda-sikSORULAN-sorular.html>, (20.04.2018)
- TÜİK İşgücü İstatistikleri,2010-2019,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, E.T. : 10.06.2019.